శ్రీహయగ్రీవాయనమః

పఞ్చతన్త్రాద్యుక్తసునీతిశాస్త్రపద్ధతిమనుసృత్యమహా

భారతాదిసద్గ్రన్థప్రతిపాదితవివిధశాస్త్రోచితనీతివచనై

స్సమలంకృతోऽయం హితోపదేశగ్రన్థః

సంస్కృతభాషాధ్యేతృజనానాం - ఝడితి సంభాషణశక్త్యభివృద్ధి

పూర్వకవ్యుత్పత్త్యుత్పాదనాయ - శ్రీ హయగ్రీవదేవకరుణారసపూ

ర్ణ-పురాణవంశపయోనిధిసుధాకరస్య-

శ్రీమదద్వైతసిద్ధాన్తతత్త్వవిచ్ఛిఖామణేః-

శ్రీమద్వేంకటనారాయణవిద్వచ్చూడామణేస్తనయేన-

శ్రీమచ్చెన్నపత్తనస్థిత- కలేజీనామక- రాజకీయ- సకలశాస్త్ర

పాఠశాలాయాం - సంస్కృతాంధ్రప్రధానపండితేన-

క - పురాణం - హయగ్రీవశాస్త్రిణా-

స్వసుహృత్తమేన - మధుర - సుబ్బాశాస్త్రిణాసాకం-

సమ్యక్పరిష్కృత్య-

దుందుభిసంవత్సరే - పుష్యశుద్ధపంచమ్యాం-

వివేకాదర్శాఖ్యస్వకీయముద్రాక్షరశాలాయాం-

ముద్రాక్షకైః సు[illegible]

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః

హితోపదేశ ప్రారంభః

శ్లోకః ॥సిద్ధిఃసాధ్యేసతామస్తుప్రసాదాత్తస్యధూర్జటేః । జాహ్న
వీఫేనలేఖేవయన్మూర్ధ్నిశశినఃకళా ॥ శ్రుతోహితోపదేశోయం పాటవం
సంస్కృతోక్తిషు । వాచాంసర్వత్రవైచిత్ర్యంనీతివిద్యాందదాతిచ ॥ అ
జరామరవత్ప్రాజ్ఞో విద్యామర్థంచచిన్తయేత్ । గృహీతఇవకేశేషు మృ
త్యునాధర్మమాచరేత్ ॥ సర్వద్రవ్యేషువిద్యైవ ద్రవ్యమాహురనుత్త
మమ్। అహార్యత్వాదనర్ఘ్యత్వాదక్షయత్వాచ్చసర్వదా॥ సంగమయతి
విద్యైవనీచగాపినరంసరిత్ । సముద్రమివదుర్ధర్షంనృపంభాగ్యమతః
పరమ్॥ విద్యాదదాతివినయం వినయాద్యాతి పాత్రతామ్। పాత్రత్వాద్ధన
మాప్నోతిధనాద్ధర్మంతతస్సుఖమ్॥ విద్యాశస్త్రంచశాస్త్రంచద్వేవిద్యేప్రతి
పత్తయే । ఆద్యాహాస్యాయవృద్ధత్వే ద్వితీయాద్రియతేసదా ॥ పణ్డితేచ
గుణాఃసర్వేమూర్ఖేదోషాశ్చకేవలమ్। తస్మాన్మూర్ఖసహస్రేషు ప్రాజ్ఞఏ
కోవిశిష్యతే ॥ యన్నవేభాజనేలగ్నఃసంస్కారోనాన్యథాభవేత్। కథా
చ్ఛలేనబాలానాంనీతిస్తదిహకథ్యతే ॥ మిత్రలాభఃసుహృద్భేదోవిగ్రహః
సన్ధిరేవచ । పఞ్చతన్త్రాత్తథాన్యస్మాద్గ్రన్థాదాకృష్యలిఖ్యతే॥
వాక్యం॥ అస్తిభాగీరథీతీరే పాటలీపుత్రనామధేయంనగరం - తత్రసర్వ
స్వామిగుణోపేతః సుదర్శనోనామ నరపతిరాసీత్ - సభూపతిరేక దా
కేనాపిపఠ్యమానంశ్లోకద్వయంశుశ్రావ॥
శ్లో॥ అనేకసంశయోచ్ఛేది పరోక్షార్థస్యదర్శకమ్। సర్వస్యలోచనంశా
స్త్రంయస్యనాస్త్యన్ధఏవసః॥ యౌవనంధనసంపత్తిఃప్రభుత్వమవివేకితా॥
ఏకైకమప్యనర్థాయకిముయత్రచతుష్టయమ్ ॥ వా ॥ ఇత్యాకర్ణ్యాత్మనఃపు
త్రాణామనధిగతనీతిశాస్త్రాణాం నిత్యమున్మార్గగామినాంశాస్త్రాననుష్ఠా
నేనోద్విగ్నమనాఃసరాజాచిన్తయామాస॥
శ్లో॥ కోర్థఃపుత్రేణజాతేనయోనవిద్వాన్నధార్మికః । కాణేనచక్షుషాకింవా
చక్షుఃపీడైవకేవలమ్ । అజాతమృతమూర్ఖాణాంవరమాద్యౌనచాన్తిమః॥

సకృద్దుఃఖకరావాద్యావన్తిమస్తుపదేపదే ॥ కించ ॥ సజాతోయేనజాతే
నయాతివంశఃసమున్నతిమ్ । పరివర్తినిసంసారేమృతఃకోవానజాయతే॥
అన్యచ్చ । గుణిగణగణనారమ్భే నపతతికఠినీససంభ్రమాద్యస్య । తేనా
మ్బాయదిసుతినీవదవన్ధ్యాకీదృశీభవతి ॥ అపిచ । దానేతపసిశౌర్యేచయ
స్యనప్రథితంమనః । విద్యాయామర్థలాభేచమాతురుచ్చారఏవసః ॥ అప
రంచ ॥ వరమేకోగుణీపుత్రోనచమూర్ఖశతైరపి। ఏకశ్చన్ద్రస్తమోహ
న్తినచతారాగణైరపి॥పుణ్యతీర్థేకృతంయేన తపః క్వాప్యతిదుష్కరమ్ ।
తస్యపుత్రోభవేద్వశ్యః సమృద్ధోధార్మికఃసుధీః ॥ తథాచోక్తం । అర్థా
గమో నిత్యమరోగితాచప్రియాచభార్యాప్రియవాదినీచ । వశ్యశ్చపు
త్రోర్థకరీచవిద్యాషడ్జీవలోకేషుసుఖానిరాజన్॥ కించ॥ కోధన్యోబహుభిఃపు
త్రైఃకుశూలాపూరణాఢకైః। వరమేకఃకులాలమ్బీయత్రవిశ్రూయతేపితా॥
ఋణకర్తాపితాశత్రుర్మాతాచవ్యభిచారిణీ। భార్యారూపవతీశత్రుఃపుత్రః
శత్రురపణ్డితః ॥ అనభ్యాసేవిషంవిద్యా త్వజీర్ణేభోజనంవిషమ్ । విషంస
భాదరిద్రస్యవృద్ధస్యతరుణీవిషమ్॥ యస్యకస్య ప్రసూతోపి గుణవాన్
పూజ్యతేనరః । ధనుర్వంశవిశుద్ధోపినిర్గుణఃకింకరిష్యతి॥ హాహాపుత్రకనా
ధీతం సుగతైతాసురాత్రిషు । తేనత్వంవిదుషాంమధ్యే పఙ్కేగౌరివసీదసి॥
వాక్యం॥ ఇదానీమేతేమమపుత్రాగుణవన్తఃక్రియన్తాం । శ్లో॥ఆహారనిద్రా
భయమైథునంచసామాన్యమేతత్పశుభిర్నరాణామ్। ధర్మోహితేషామధికో
విశేషోధర్మేణహీనాఃపశుభిఃసమానాః ॥ యతః ॥ ధర్మార్థకామమోక్షా
ణాంయస్యైకోపినవిద్యతే । అజాగళస్తనస్యేవతస్యజన్మనిరర్థకమ్॥ య
చ్చోచ్యతే ॥ ఆయుఃకర్మచవిత్తంచవిద్యానిధనమేవచ । పఞ్చైతాన్యపిసృ
జ్యన్తేగర్భస్థస్యైవదేహినః ॥ కించ॥ అవశ్యంభావినోభావాభవన్తిమ
హతామపి । నగ్నత్వంనీలకణ్ఠస్యమహాహిశయనంహరేః ॥ అపిచ ॥ య
దభావినతద్భావిభావిచేన్నతదన్యథా । ఇతిచిన్తావిషఘ్నోయమగదః*కింన
పీయతే ॥వా॥ ఏతత్ కార్యాక్షమాణాంకేషాంచిదలసానాంవచనం॥శ్లో॥
నదైవమపిసంచిన్త్యత్యజేదుద్యోగమాత్మనః।అనుద్యోగేనతైలానితిలేభ్యో

* అగదః - సర్వరోగహరిరసఘుటికావిశేషః

ణా ప్రభవన్తి ॥ అన్యచ్చ ॥ ఉద్యోగినం పురుషసింహముపైతి లక్ష్మీర్దైవేన
దేయమితి కాపురుషా వదన్తి । దైవం నిహత్య కురు పౌరుషమాత్మశక్త్యా య
త్నే కృతే యది న సిధ్యతి కోఽత్ర దోషః॥ కించ॥ యథా హ్యేకేన చక్రేణ న రథస్య
గతిర్భవేత్ । ఏవం పురుషకారేణ వినా దైవం న సిధ్యతి॥ తథా చ ॥ పూర్వ
జన్మకృతం కర్మ తద్దైవమితి కథ్యతే। తస్మాత్ పురుషకారేణ యత్నం కుర్యా
దతన్ద్రితః ॥ యథా మృత్పిణ్డతః కర్తా కురుతే యద్యదిచ్ఛతి । ఏవమాత్మకృ
తం కర్మ మానవః ప్రతిపద్యతే । అపరంచ ॥ కాకతాలీయవత్ ప్రాప్తం దృ
ష్ట్వాపి నిధిమగ్రతః । న స్వయం దైవమాదత్తే పురుషార్థమపేక్షతే ॥ ఉద్య
మేన హి సిధ్యన్తి కార్యాణి న మనోరథైః । న హి సుప్తస్య సింహస్య ప్రవిశ
న్తి ముఖే మృగాః ॥ మాతాపితృకృతాభ్యాసో గుణితామేతి బాలకః। న గ
ర్భచ్యుతిమాత్రేణ పుత్రో భవతి పణ్డితః । తథా చ ॥ మాతా శత్రుః పితా వై
రీ యేన బాలో న పాఠితః । న శోభతే సభామధ్యే హంసమధ్యే బకో యథా॥
రూపయౌవనసంపన్నా విశాలకులసంభవాః। విద్యాహీనా న శోభన్తే నిర్గన్ధా
ఇవ కింశుకాః । అపరంచ॥ పుస్తకేషు చ నాధీతో నాధీతో గురుసన్నిధౌ। న శోభ
తే సభామధ్యే జారగర్భా ఇవ స్త్రియః॥ మూర్ఖోఽపి శోభతే తావత్ సభాయాం
వస్త్రవేష్టితః । తావచ్చ శోభతే మూర్ఖో యావత్కించిన్న భాషతే॥ వా॥
ఏతచ్చిన్తయిత్వా స రాజా పణ్డితసభాం కారితవాన్- రాజోవాచ-భో భోః
పణ్డితాః శ్రూయతాం మమ వచనం - కిమస్తి కశ్చిదేవంభూతో విద్వాన్-యో
మమ పుత్రాణాం నిత్యమున్మార్గగామినామనధిగతశాస్త్రాణామిదానీం నీతి
శాస్త్రోపదేశేన పునర్జన్మ కారయితుం సమర్థః-

శ్లో॥ యతః॥ కాచః కాఞ్చనసంసర్గాద్ధత్తే మారకతీం ద్యుతిమ్ । తథా సత్స
న్నిధానేన మూర్ఖో యాతి ప్రవీణతామ్॥ ఉక్తంచ॥ హీయతే హి మతిస్తాత
హీనైః సహ సమాగమాత్ । సమైశ్చ సమతామేతి విశిష్టైశ్చ విశిష్టతామ్॥
వా॥ అత్రాన్తరే విష్ణుశర్మ నామా మహాపణ్డితః సకలనీతిశాస్త్రతత్త్వజ్ఞో బృహ
స్పతిరివాబ్రవీత్ - దేవ-మహాకులసంభూతా ఏతే రాజపుత్రాః - తన్మయా
నీతిం గ్రాహయితుం శక్యన్తే॥ శ్లో॥ యతః॥ నాద్రవ్యే నిహితా కాచిత్ క్రియా

ఫలవతీభవేత్। నవ్యాపారశతేనాపిశుకవత్పాఠ్యతేబకః॥ అన్యచ్చ॥ అ
స్మింస్తునిర్గుణంగోత్రేనాపత్యముపజాయతే। ఆకరేపద్మరాగాణాంజన్మ
కాచమణేఃకుతః॥ వా॥ అతోహంషణ్మాసాభ్యంతరేతవపుత్రాన్నీతిశా
స్త్రాభిజ్ఞాన్కరిష్యామి॥ ఇత్యాకర్ణ్యరాజాసవినయంపునరువాచ-
శ్లో॥ కీటోపిసుమనఃసఙ్గాదారోహతిసతాంశిరః। అశ్మాపియాతి దేవ
త్వంమహద్భిఃసుప్రతిష్ఠితః॥ అన్యచ్చ॥ యథోదయగిరౌద్రవ్యంసన్నిక
ర్షేణదీప్యతే। తథాసత్సన్నిధానేనహీనవర్ణోఽపిదీప్యతే॥ గుణాగుణజ్ఞే
షుగుణీభవన్తి - తేనిర్గుణంప్రాప్యభవన్తిదోషాః। ఆస్వాద్యతోయాఃప్ర
భవన్తినద్యః - సముద్రమాసాద్యభవన్త్యపేయాః॥
వా॥ తదేతేషామస్మత్పుత్రాణాంనీతిశాస్త్రోపదేశాయభవన్తఃప్రమా
ణమిత్యుక్త్వా-తస్యవిష్ణుశర్మణోబహుమానపురస్సరంపుత్రాన్సమర్పిత
వాన్ - అథప్రాసాదపృష్ఠేసుఖోపవిష్టానాంరాజపుత్రాణాంపురస్తాత్
ప్రస్తావక్రమేణసపణ్డితోఽబ్రవీత్॥
శ్లో॥ విద్యానామనరస్యరూపమధికంవిద్యాతిగుప్తంధనం-విద్యాబన్ధురసౌ
విదేశగమనేవిద్యాతృయంసంబలం*॥ విద్యాకీర్తికరీసభావశకరీవిద్యాప
రంలోచనం - విద్యాజీవనహేతురత్రభువనేవిద్యావిహీనఃపశుః॥ గఙ్గా
హీనోహతోదేశోవిద్యాహీనంహతంకులమ్। అప్రసూతాహతానారీహ
తోయజ్ఞస్త్వదక్షిణః॥ కావ్యశాస్త్రవినోదేనకాలోగచ్ఛతిధీమతామ్॥
వ్యసనేనచమూర్ఖాణాంనిద్రయాకలహేనవా॥
వా॥ తద్భవతాంవినోదాయకాకకూర్మాదీనాంవిచిత్రాంకథాంకథయా
మి॥ రాజపుత్రైరుక్తంకథ్యతాం॥ విష్ణుశర్మోవాచ - శృణుతయూయం-
సంప్రతిమిత్రలాభఃప్రస్తూయతేయస్యాయమాద్యఃశ్లోకః-

మిత్రలాభప్రారంభః-

శ్లో॥ అసాధనావిత్తహీనాబుద్ధిమన్తస్సుహృత్తమాః। సాధయన్త్యాశుకా
ర్యాణికాకకూర్మమృగాఖువత్॥
వా॥ రాజపుత్రాఊచుఃకథమేతత్ - సోఽబ్రవీత్ - అస్తిగోదావరీతీరేవిశా

* సంబలం - పాథేయమిత్యర్థః -

శాల్మలీతరుః - తత్ర నానాదిగ్దేశాదాగత్య రాత్రౌ పక్షిణో నివసన్తి - అథ క
దాచిదవసన్నాయాం రాత్రావస్తాచలచూడావలమ్బిని భగవతి కుముదినీ
నాయకే చన్ద్రమసి - లఘుపతనకనామా వాయసః ప్రబుద్ధః కృతాన్తమివ ద్వి
తీయమటన్తం వ్యాధమపశ్యత్ - తమవలోక్యాచిన్తయత్ - అద్య ప్రాతరే
వానిష్టదర్శనం జాతం న జానే కిమనభిమతం దర్శయిష్యతి - ఇత్యుక్త్వా తదను
సరణక్రమేణ వ్యాకులశ్చలితః -
శ్లో॥ శోకస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ। దివసే దివసే మూఢమావిశ
న్తి న పణ్డితమ్॥ వా॥ అన్యచ్చ విషయిణామిదమవశ్యం కర్తవ్యం॥ శ్లో॥ ఉత్థాయో
త్థాయ బోద్ధవ్యం మహాభయముపస్థితమ్। మరణవ్యాధిశోకానాం కిమద్య ని
పతిష్యతి॥

వా॥ అథ తేన వ్యాధేన తణ్డులకణాన్ వికీర్య జాలం విస్తీర్ణం - స చ ప్రచ్ఛన్నో భూ
త్వా స్థితః - తస్మిన్నేవ కాలే చిత్రగ్రీవనామా కపోతరాజస్సపరివారో వియతి వి
సర్పంస్తాంస్తణ్డులకణానవలోకయామాస - తతః కపోతరాజస్తణ్డులకణలుబ్ధా
న్ కపోతాన్ ప్రత్యాహ - కుతోఽత్ర నిర్జనే వనే తణ్డులకణానాం సంభవః - తన్ని
రూప్యతాం తావత్ - భద్రమిదం న పశ్యామి ప్రాయేణానేన తణ్డులకణలోభే
నాస్మాభిరపి తథా భవితవ్యం॥ శ్లో॥ కఙ్కణస్య తు లోభేన మగ్నః పఙ్కే సుదుస్త
రే। వృద్ధవ్యాఘ్రేణ సంప్రాప్తః పథికస్సమృతో యథా॥ వా॥ కపోతా ఊ
చుః కథమేతత్ - సోఽబ్రవీత్ - అహమేకదా దక్షిణారణ్యే చరన్నపశ్యం ఏకో
వృద్ధవ్యాఘ్రస్స్నాతః కుశహస్తస్సరస్తీరే బ్రూతే - భో భోః పాన్థ ఇదం
సువర్ణకఙ్కణం గృహ్యతాం - తతో లోభాకృష్టేన కేనచిత్ పాన్థేనాలోచి
తం - భాగ్యేనైతత్ సంభవతి కిన్త్వస్మిన్నాత్మసన్దేహే ప్రవృత్తిర్న విధేయా
యతః॥ శ్లో॥ అనిష్టాదిష్టలాభేపి న గతిర్జాయతే శుభా। యత్రాస్తే విషసంస
ర్గోఽమృతం తదపి మృత్యవే॥ వా॥ కిన్తు సర్వత్రార్థార్జనే ప్రవృత్తిస్సన్దేహ ఏవ॥
తథా చోక్తం॥ శ్లో॥ న సంశయమనారుహ్య నరో భద్రాణి పశ్యతి॥ సంశయం పున
రారుహ్య యది జీవతి పశ్యతి॥ వా॥ తన్నిరూపయామి తావత్ - ప్రకాశం
బ్రూతే - కుత్ర తవ కఙ్కణం - వ్యాఘ్రో హస్తం ప్రసార్య దర్శయతి - పాన్థో
వదత్ - కథం మారాత్మకే త్వయి విశ్వాసః - వ్యాఘ్ర ఉవాచ - శృణు - రే పాన్థ

ప్రాగేవ యౌవనదశాయామతిదుర్వృత్తోస్మి అనేకగోమానుషాణాం వధా
న్మే పుత్రా మృతా దారాశ్చ. వంశహీనశ్చాహం- తతః- కేనచిద్ధార్మికేణాహమాదిష్టః
దానధర్మాదికం చరతు భవానితి- తదుపదేశాదిదానీమహం స్నానశీలో దా
తా వృద్ధో గళితనఖదన్తః కథం న విశ్వాసభూమిః॥ యతః॥ శ్లో॥ ఇజ్యాధ్యయ
నదానాని తపస్సత్యం ధృతిః క్షమా। అలోభ ఇతి మార్గోయం ధర్మస్యాష్టవి
ధః స్మృతః॥ యతః॥ శ్లో॥ తత్ర పూర్వశ్చతుర్వర్గో దమ్భార్థమపి సేవ్యతే॥
ఉత్తరస్తు చతుర్వర్గో మహాత్మన్యేవ తిష్ఠతి॥ వా॥ మమ చైతావాన్ లోభవి
రహో యేన స్వహస్తస్థమపి సువర్ణకఙ్కణం యస్మై కస్మైచిద్దాతు మి
చ్ఛామి- తథాపి- వ్యాఘ్రో మానుషం ఖాదతీతి లోకప్రవాదో దుర్నివారః.
యతః॥ శ్లో॥ గతానుగతికో లోకః కుట్టనీముపదేశినీమ్। ప్రమాణయతి నో ధ
ర్మే యథా గోఘ్నమపి ద్విజమ్॥ వా॥ మయాపి ధర్మశాస్త్రాణ్యధీతాని శృణు॥
శ్లో॥ మరుస్థల్యాం యథా వృష్టిః క్షుధార్తే భోజనం తథా। దరిద్రే దీయతే దానం స
ఫలం పాణ్డునన్దన ॥ ప్రాణా యథాత్మనోభీష్టా భూతానామపి తే తథా। ఆ
త్మౌపమ్యేన భూతేషు దయాం కుర్వన్తి సాధవః। అపరం చ॥ ప్రత్యాఖ్యానే చ
దానే చ సుఖదుఃఖే ప్రియాప్రియే। ఆత్మౌపమ్యేన పురుషః ప్రమాణమధిగచ్ఛ
తి॥ అన్యచ్చ॥ మాతృవత్పరదారేషు పరద్రవ్యేషు లోష్టవత్। ఆత్మవత్సర్వభూ
తేషు యః పశ్యతి స పణ్డితః॥ వా॥ త్వం చాతిదుర్గతస్తేన తత్తుభ్యం దాతుం సయ
త్నోహం- తథా చోక్తం॥ శ్లో॥ దరిద్రాన్ భర కౌన్తేయ మా ప్రయచ్ఛేశ్వరే ధనమ్।
వ్యాధితస్యౌషధం పథ్యం నీరుజస్తు కిమౌషధైః॥ అన్యచ్చ ॥ దాతవ్యమితి య
ద్దానం దీయతేనుపకారిణే। దేశే కాలే చ పాత్రే చ తద్దానం సాత్త్వికం స్మృతమ్॥
వా॥ తదత్ర సరసి స్నాత్వా సువర్ణకఙ్కణం గృహాణ - తతో యావదసౌ తద్వ
చః ప్రతీతో లోభాత్ సరసి స్నాతుం ప్రవిశతి - తావన్మహాపఙ్కే నిమగ్నః
పలాయితుమక్షమః - పఙ్కే పతితం దృష్ట్వా వ్యాఘ్రోవదత్ - అహహ మ
హాపఙ్కే పతితోసి - అతస్త్వాముత్థాపయామీత్యుక్త్వా శనైశ్శనైరుపగ
మ్య- తేన వ్యాఘ్రేణ ధృతః స పాన్థోచిన్తయత్॥
శ్లో॥ న ధర్మశాస్త్రం పఠతీతి కారణం న చాపి వేదాధ్యయనం దురాత్మనః। స్వ
భావ ఏవాత్ర తథాతిరిచ్యతే యథా ప్రకృత్యా మధురం గవాం పయః॥

కించ॥ అవ శ్చేద్ని యది శాస్త్రాణాం హస్తిస్నానమివ క్రియా। దుర్భగాభరణప్రా
యో జ్ఞానం భారః క్రియాం వినా॥ వా॥ తన్మయా భద్రం న కృతం-యదత్ర క్రూరా
త్మకే విశ్వాసః కృతః- తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ నదీనాం శస్త్రపాణీనాం నఖినాం
శృఙ్గిణాం తథా॥ విశ్వాసో నైవ కర్తవ్యః స్త్రీషు రాజకులేషు చ॥ అపరంచ॥ సర్వ
స్య హి పరీక్ష్యన్తే స్వభావా నేతరే గుణాః। అతీత్య హి గుణాన్ సర్వాన్ స్వ
భావో మూర్ధ్ని వర్తతే॥ అన్యచ్చ॥ సహి గగనవిహారీ కల్మషధ్వంసకారీ। దశశ
తకరధారీ జ్యోతిషాం మధ్యచారీ॥ విధురపి విధియోగాద్గ్రస్యతే రాహుణా
సౌ। లిఖితమపి లలాటే ప్రోజ్ఝితుం కః సమర్థః॥ వా॥ ఇతి చిన్తయన్నేవాసౌ
వ్యాఘ్రేణ వ్యాపాదితః ఖాదితశ్చ- అతోహం బ్రవీమి కఙ్కణస్య తు లోభే
నేత్యాది। అతః సర్వథా అవిచారితం కర్మ న కర్తవ్యమితి। యతః॥ శ్లో॥ సుజీర్ణ
మన్నం సువిచక్షణః సుతః సుశాసితా స్త్రీ నృపతిః సుసేవితః। సుచిన్త్య చోక్తం
సువిచార్య యత్ కృతం సుదీర్ఘకాలేపి న యాతి విక్రియామ్॥ వా॥ ఏతద్వచనం
శ్రుత్వా కశ్చిత్ కపోతః సదర్పమాహ- ఆః కిమేవముచ్యతే॥

శ్లో॥ వృద్ధస్య వచనం గ్రాహ్యమాపత్కాలే హ్యుపస్థితే। సర్వత్రైవం వి
చారేణ భోజనేప్యప్రవర్తనమ్॥ యతః॥ శఙ్కాభిః సర్వమాక్రాన్తమన్నం
పానం చ భూతలే। ప్రవృత్తిః కుత్ర కర్తవ్యా జీవితవ్యం కథం ను వా। తథాచో
క్తమ్॥ శ్లో॥ ఈర్ష్యీ ఘృణీ త్వసంతుష్టః క్రోధనో నిత్యశఙ్కితః॥ పరభాగ్యో
పజీవీ చ షడేతే దుఃఖభాగినః॥ వా॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా సర్వే కపోతాస్తత్రోపవిష్టాః
యతః॥ శ్లో॥ సుమహాన్త్యపి శాస్త్రాణి ధారయన్తో బహుశ్రుతాః। ఛే
త్తారస్సంశయానాం చ క్లిశ్యన్తే లోభమోహితాః॥ అన్యచ్చ॥ లోభాత్క్రో
ధః ప్రభవతి లోభాత్కామః ప్రజాయతే। లోభాన్మోహశ్చ నాశశ్చ లో
భః పాపస్య కారణమ్॥ అన్యచ్చ॥ అసంభవం హేమమృగస్య జన్మ తథాపి
రామో లులుభే మృగాయ॥ ప్రాయస్సమాపన్నవిపత్తికాలే ధియోపి పుంసా
మ్మలినా భవన్తి॥

వా॥ అనన్తరం సర్వే జాలబద్ధా బభూవుః- తతో యస్య వచనాత్తత్రావలమ్బితా
స్తం సర్వే తిరస్కుర్వన్తి॥

యతః॥ శ్లో॥ నగణస్యాగ్రతో గచ్ఛేత్ సిద్ధే కార్యే సమం ఫలమ్। యదికా

ర్యవిప త్తిస్సా ర్యస్య ఖర స్తత్రహన్యతే॥
తథాచోక్తమ్॥ ఆపదాంకథితఃపన్థాఇన్ద్రియాణామసంయమః। తజ్జయ
స్సంపదామ్మార్గోయే నేష్టంతేనగమ్యతామ్॥ వా॥ తస్యతిరస్కారంశ్రు
త్వాచిత్రగ్రీవఉవాచ - నాయమస్యదోషః-యతః॥। శ్లో॥ ఆపదామాపత
న్తీనాంహితోప్యాయాతి హేతుతామ్॥ మాతృజఙ్ఘాహివత్సస్య స్తమ్భీభ
వతిబన్ధనే॥ అన్యచ్చ॥ సబన్ధుర్యోవిపన్నానామాపదుద్ధరణక్షమః॥ నతు
భీతపరిత్రాణవస్తూపాలమ్భపణ్డితః॥ వా॥ విపత్కాలేవిస్మయఏవకాపురు
షలక్షణం-తదత్రధైర్యమవలమ్బ్య ప్రతీకారశ్చిన్త్యతామ్॥
యతః॥ శ్లో॥ విపదిధైర్యమథాభ్యుదయేక్షమాసదసివాక్పటుతాయు
ధివిక్రమః। యశసిచాభిరుచిర్వ్యసనంశ్రుతౌ ప్రకృతిసిద్ధమిదంహిమహా
త్మనామ్॥ సంపదియస్యనహర్షోవిపదివిషాదోరణేచధీరత్వమ్। తంభువనత్ర
యతిలకంజనయతిజననీసుతంవిరళమ్॥అన్యచ్చ॥ షడ్దోషాఃపురుషేణేహహా
తవ్యాభూతిమిచ్ఛతా। నిద్రాతన్ద్రాభయంక్రోధ ఆలస్యందీర్ఘసూత్రతా॥
వా॥ ఇదానీమప్యేవంక్రియతామ్ - సర్వైరేకచిత్తీభూయజాలమా
దాయోడ్డీయతామ్॥
యతః॥ శ్లో॥ అల్పానామపివస్తూనాంసంహతిఃకార్యసాధికా। తృణై
ర్గుణత్వమాపన్నైర్బధ్యన్తేమత్తదన్తినః॥ సంహతిః శ్రేయసీపుంసాం
స్వకులైరల్పకైరపి। తుషేణాపిపరిత్యక్తానప్రరోహన్తితణ్డులాః॥
వా॥ ఇతివిచిన్త్యపక్షిణఃసర్వేజాలమాదాయోత్పతితాః - అనన్తరం
సవ్యాధస్సుదూరాజ్జాలాపహారకాంస్తానవలోక్య పశ్చాద్ధావన్నచిన్త
యత్॥ శ్లో॥ సంహతాస్తుహరన్తీమేమమజాలంవిహఙ్గమాః॥యదాతునిప
తిష్యన్తివశమేష్యన్తిమేతదా॥
వా॥ తతస్తేషుచక్షుర్విషయాతిక్రాన్తేషుపక్షిషుసవ్యాధోనివృత్తః-అ
థలుబ్ధకంనివృత్తందృష్ట్వాకపోతాఊచుః - కిమిదానీంకర్తుముచితమ్ - చి
త్రగ్రీవఉవాచ॥శ్లో॥ మాతామిత్రంపితాచేతిస్వభావాత్త్రితయంహితమ్॥

కార్యకారణతశ్చాన్యే భవన్తి హితబుద్ధయః॥

వా॥ తదస్మాకం మిత్రం హిరణ్యకో నామ మూషికరాజో గండకీతీరే చిత్రవనే నివసతి - స తన్తుబలేన సోఽస్మాకం పాశాంశ్ఛేత్స్యతి - ఇత్యాలోచ్య సర్వే హిరణ్యకవివరసమీపం గతాః - హిరణ్యకశ్చ సర్వదా అపాయశఙ్కయా శతద్వారం వివరం కృత్వా నివసతి॥

శ్లో॥ అనాగతభయం దృష్ట్వా నీతిశాస్త్రవిశారదః। అవసన్మూషకస్తత్ర వృద్ధః శతముఖం బిలమ్॥

వా॥ తతో హిరణ్యకః కపోతావపాతభయాచ్చకితస్తూష్ణీం స్థితః - చిత్రగ్రీవ ఉవాచ - సఖే హిరణ్యక కథమస్మాన్న సంభాషసే - తతో హిరణ్యకస్తద్వచనం ప్రత్యభిజ్ఞాయ ససంభ్రమం బహిర్నిస్సృత్యాబ్రవీత్ - ఆః పుణ్యవానస్మి - ప్రియసుహృన్మే చిత్రగ్రీవస్సమాయాతః -

శ్లో॥ యస్య మిత్రేణ సంభాషా యస్య మిత్రేణ సంస్థితిః। యస్య మిత్రేణ సంలాపస్తతో నాస్తీహ పుణ్యవాన్॥ వా॥ పాశబద్ధాంశ్చైతాన్ దృష్ట్వా స విస్మయః క్షణం స్థిత్వోవాచ సఖే కిమేతత్ - చిత్రగ్రీవ ఉవాచ - సఖే అస్మాకం ప్రాక్తనజన్మకర్మణః ఫలమేతత్ -

శ్లో॥ యస్మాచ్చ యేన చ యథా చ యదా చ యచ్చ యావచ్చ యత్ర చ శుభాశుభమాత్మకర్మ - తస్మాచ్చ తేన చ తథా చ తదా చ తచ్చ తావచ్చ తత్ర చ విధాతృవశాదుపైతి। రోగశోకపరీతాపబన్ధనవ్యసనాని చ। ఆత్మాపరాధవృక్షాణాం ఫలాన్యేతాని దేహినామ్॥ వా॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వా హిరణ్యకశ్చిత్రగ్రీవస్య బన్ధనం ఛేత్తుం సత్వరముపసర్పతి - చిత్రగ్రీవ ఉవాచ - మిత్ర మైవం కిం త్వస్మదాశ్రితానామేషాం తావత్పాశాంశ్ఛిన్ధి తతో మమ పాశాన్పశ్చాచ్ఛేత్స్యసి -

హిరణ్యకోఽప్యాహ - అహమల్పశక్తిః - దన్తాశ్చ మే కోమలాః - తదేతేషాం పాశాంశ్ఛేత్తుం కథం సమర్థః - తద్యావన్మే దన్తా న త్రుట్యన్తి - తావత్తవ పాశాంశ్ఛినద్మి - అనన్తరమప్యేతేషాం బన్ధనం యావచ్ఛక్యం ఛేత్స్యామి - చిత్రగ్రీవ ఉవాచ - అస్త్వేవం - తథాపి యథాశక్తి బన్ధనమేతేషాం ఖణ్డయ - హిరణ్యకేనోక్తమాత్మపరిత్యాగేన యదాశ్రితానాం పరిర

క్షణం . తన్న నీతి వేదినాం సమ్మతం యతః -

శ్లో॥ ఆపదర్థం ధనం రక్షేద్దారాన్ రక్షేద్ధనైరపి। ఆత్మానం సతతం రక్షేద్దారైరపి ధనైరపి॥ అన్యచ్చ ॥ ధర్మార్థకామమోక్షాణాం ప్రాణాస్సంస్థితి హేతవః। తాన్నిఘ్నతా కిన్నహతం రక్షతా కిన్నరక్షితమ్ ॥ వా ॥ చిత్రగ్రీవ ఉవాచ - సఖే నీతిస్తావదీదృశ్యేవ - కింత్వహమస్మదాశ్రితానాం దుఃఖం సోఢుం సర్వథా న సమర్థః - తేనేదం బ్రవీమి-

యతః॥శ్లో॥ ధనాని జీవితంచైవ పరార్థం ప్రాజ్ఞ ఉత్సృజేత్ ।సన్నిమిత్తే వరంత్యాగో వినాశే నియతే సతి॥ వా॥ అయమపరశ్చ సాధారణో హేతుః॥శ్లో॥ జాతిద్రవ్యబలానాంచ సామ్యమేషాం మయా సహ । మత్ప్రభుత్వఫలం బ్రూహి కదా కిం తద్భవిష్యతి ॥ కించ ॥ మాంసమూత్రపురీషాస్థినిర్మితే చ కళేబరే । వినశ్వరే విహాయాస్థాం యశః పాలయ మిత్ర మే ॥ అన్యచ్చ ॥ శ్లో ॥ వినా వర్తనమప్యేతేన త్యజన్తి మమాన్తికమ్। తన్మే ప్రాణవ్యయేనాపి జీవయైతాన్మమాశ్రితాన్ ॥ అపరంచ పశ్య ॥ యది నిత్యమనిత్యేన నిర్మలం మలవాహినా । యశః కాయేన లభ్యేత తన్న లభ్యం భవేన్నుకిమ్॥ యతః॥ శరీరస్య గుణానాంచ దూరమత్యన్తమన్తరమ్ । శరీరం క్షణవిధ్వంసి కల్పాన్తస్థాయినో గుణాః॥

వా ॥ ఇత్యాకర్ణ్య హిరణ్యకః ప్రహృష్టమనాః పులకితస్సన్నబ్రవీత్ - సాధు మిత్ర సాధు - అనేనాశ్రితవాత్సల్యేన త్రైలోక్యస్యాపి ప్రభుత్వం త్వయి యుజ్యతే - ఏవముక్త్వా తేన సర్వేషాం బన్ధనాని చ్ఛిన్నాని - తతో హిరణ్యకస్సర్వాన్ సాదరం సంపూజ్యాహ - సఖే చిత్రగ్రీవ సర్వథాత్ర జాలబన్ధన విధౌ సతి దోషమాశఙ్క్యాత్మన్యవజ్ఞా న కర్తవ్యా-

యతః ॥ శ్లో ॥ యోఽధికాద్యోజనశతాత్పశ్యతీహామిషం ఖగః । స ఏవ ప్రాప్తకాలస్తు పాశబన్ధం న పశ్యతి ॥ అపిచ ॥ శశిదివాకరయోర్గ్రహపీడనం గజభుజఙ్గవిహంగమబన్ధనమ్ । మతిమతాంచ విలోక్య దరిద్రతాం విధిరహో బలవానితి మే మతిః ॥ అన్యచ్చ ॥ వ్యోమైకాన్తవిహారిణోఽపి విహగాః సంప్రాప్నువన్త్యాపదం వధ్యన్తే నిపుణైరగాధసలిలాన్మత్స్యాః సముద్రాదపి । దుర్నీతం కిమిహాస్తి కిం సుచరితం కః స్థానలాభే గుణః । కాలోహి

వ్యసనప్రసారితకరోగృహ్ణాతిదూరాదపి॥
వా। ఇతిప్రబోధ్యాతిథ్యంకృత్వా ఆలిఙ్గ్యచసంప్రేషితశ్చిత్రగ్రీవో పిస
పరివారోయథేష్టదేశాన్యయౌ - శ్లో ॥ యానికానిచమిత్రాణికర్తవ్యాని
శతానిచ । పశ్యమూషికమిత్రేణకపోతాముక్తబన్ధనాః ॥
వా ॥ హిరణ్యకోపిస్వవివరంప్రవిష్టః- అథలఘుపతనకనామాకాకస్సర్వ
వృత్తాన్తదర్శీసాశ్చర్యమిదమాహ - అహోహిరణ్యకశ్లాఘ్యోసి-
అతోహమపిత్వయాసహమైత్రీమిచ్ఛామి - అతోమాంమైత్ర్యేణానుగ్ర
హీతుమర్హసి - ఏతచ్ఛ్రుత్వాహిరణ్యకోపివివరాభ్యన్తరాదాహ - క
స్త్వమ్ - సబ్రూతే - లఘుపతనకనామావాయసోహం - హిరణ్య
కోవిహస్యాహ - కాత్వయాసహమైత్రీ-
యతః ॥ శ్లో ॥ యద్యేనయుజ్యతేలోకేబుధస్తత్తేనయోజయేత్ । అహ
మన్నంభవాన్భోక్తాకథంప్రీతిర్భవిష్యతి॥ అపరంచ॥ భక్ష్యభక్షకయోః
ప్రీతిర్విపత్తేరేవకారణమ్। సృగాలాత్పాశబద్ధోసౌమృగఃకాకేనరక్షితః॥
వా॥ వాయసోబ్రవీత్-కథమేతత్ - హిరణ్యకఃకథయతి-అస్తిమగధదే
శేచమ్పకవతీనామారణ్యానీ- తస్యాంచిరాన్మహతాస్నేహేనమృగకా
కౌనివసతః - సచమృగఃస్వేచ్ఛయాభ్రామ్యన్హృష్టపుష్టాఙ్గఃకేనచి
త్సృగాలేనావలోకితః - తందృష్ట్వాసృగాలోచిన్తయత్ - ఆఃకథమేత
న్మాంసంసులలితంభక్షయామి - భవతువిశ్వాసంతావదుత్పాదయామి
ఇత్యాలోచ్యోపసృత్యాబ్రవీత్ - మిత్రకుశలంతే-మృగేణోక్తంకస్త్వం-స
బ్రూతే -క్షుద్రబుద్ధినామాజమ్బుకోహంఅత్రారణ్యే బన్ధుహీనోమృతవ
న్నివసామి - ఇదానీంత్వాంమిత్రమాసాద్య పునస్సబన్ధుర్జీవలోకంప్రవిష్టో
స్మిఅధునాతవానుచరేణమయాసర్వథాభవితవ్యమితి-మృగేణోక్తం- ఏ
వమస్తు - తతఃపశ్చాదస్తంగతేసవితరిభగవతిమరీచిమాలినితౌమృగస్య
వాసభూమింగతౌ - తత్రచమ్పకవృక్షశాఖాయాంసుబుద్ధినామాకాకో
మృగస్య చిరమిత్రంనివసతి - తౌదృష్ట్వాకాకోవదత్ - సఖేకోయంద్వి
తీయః - మృగోబ్రూతే - జమ్బుకోయమస్మత్సఖ్యమిచ్ఛన్నాగతః - కా
కోబ్రూతే - మిత్రాకస్మాదాగతేనసహవిశ్వాసోనయుక్తః - తన్నభద్ర
మాచరితం -

తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ అజ్ఞాతకులశీలస్య వాసో దేయో న కస్యచిత్ । మార్జార
స్యహిదోషేణహతోగృధ్రో జరద్గవః ॥ వా ॥ తావాహతుఃకథమేతత్ -
కాకః కథయతి - అస్తిభాగీరథీతీరే గృధ్రకూటనామ్ని పర్వతే మహాన్ప
ర్కటీవృక్షః తస్యకోటరే దైవదుర్విపాకాద్గలితనఖనయనో జరద్గవనా
మాగృధ్రః ప్రతివసతి - అథకృపయా తజ్జీవనాయ తద్వృక్షవాసినః పక్షిణ
స్స్వాహారాత్కించిత్కించిదుద్ధృత్య దదతి. తేనాసౌజీవతి - అథకదాచిద్దీర్ఘకర్ణ
నామామార్జారః పక్షిశావకాన్ భక్షితుంతత్రాగతః - తత స్తమాయా
న్తందృష్ట్వా పక్షిశావకైర్భయార్తైః కోలాహలః కృతః. తచ్ఛ్రుత్వాజ
రద్గవేనోక్తం - కోయమాయాతి - దీర్ఘకర్ణో గృధ్రమవలోక్య సభయ
మాహ - హాహతోస్మి-

యతః॥ శ్లో ॥ తావద్భయస్య భేతవ్యం యావద్భయమనాగతమ్ । ఆ
గతంచభయంవీక్ష్యనరః కుర్యాద్యథోచితమ్॥ వా ॥ తతోధునాసన్నిధానే
పలాయితుమక్షమః - తద్యథాభవితవ్యం - తద్భవతుతావత్ - విశ్వాస
ముత్పాద్యాస్యసమీపముపగచ్ఛామి - ఇత్యాలోచ్యోపసృత్యాబ్రవీత్.
ఆర్యత్వామభివన్దే-గృధ్రోవదత్-కస్త్వం- సోవదత్ మార్జారోహంగృ
ధ్రో బ్రూతే - దూరమపసర - నచేద్ధన్తవ్యోసిమయా మార్జారోవదత్ -
శ్రూయతాం తావదస్మద్వచనం - తతోయద్యహంవధ్యః తదాహ
న్తవ్యః -

యతః॥ శ్లో ॥ జాతిమాత్రేణకింకశ్చిద్ధన్యతే పూజ్యతే క్వచిత్ । వ్యవహారం
పరిజ్ఞాయవధ్యః పూజ్యోథవాభవేత్ ।వా ॥ గృధ్రో బ్రూతే - బ్రూహి-
కిమర్థమాగతోసి - సోవదత్ - అహమత్ర గఙ్గాతీరే నిత్యస్నాయీ నిరామి
షాశీ బ్రహ్మచారీ చాన్ద్రాయణవ్రతమాచరంస్తిష్ఠామి - యుష్మాన్ ధర్మజ్ఞా
నరతాన్ విశ్వాసభూమయ ఇతి పక్షిణస్సర్వే సర్వదామమాగ్రేప్రస్తువన్తి
అతోభవద్భ్యో విద్యావయోవృద్ధేభ్యో ధర్మం శ్రోతుమిహాగతః - భవన్త
శ్చైతాదృశా ధర్మజ్ఞాః - యన్మామతిథింహన్తుముద్యతాః గృహస్థధర్మ
శ్చైషః -

శ్లో ॥ అరావప్యుచితంకార్యమాతిథ్యంగృహమాగతే। ఛేత్తుః పార్శ్వగ

శాంఛాయాం నోపసంహరతే ద్రుమః॥ వా ॥ యదివాధనంనాస్తితదా ప్రీతివచసాప్యతిథిఃపూజ్యః -

యతః ॥ శ్లో ॥ తృణానిభూమిరుదకంవాక్చతుర్థీచసూనృతా । ఏతాన్యపిసతాంగేహేనోచ్ఛిద్యన్తేకదాచన ॥ అన్యచ్చ । బాలోవాయదివా వృద్ధోయువావాగృహమాగతః। తస్యపూజావిధాతవ్యాసర్వస్యాభ్యాగతోగురుః ॥ అన్యచ్చ ॥ నిర్గుణేష్వపిసత్త్వేషుదయాంకుర్వన్తిసాధవః నహిసంహరతేజ్యోత్స్నాంచన్ద్రశ్చణ్డాలవేశ్మని ॥ అపరంచ॥గురురగ్నిర్ద్విజాతీనాంవర్ణానాంబ్రాహ్మణోగురుః । పతిరేకోగురుస్స్త్రీణాంసర్వత్రాభ్యాగతోగురుః ॥ అన్యచ్చ ॥ అతిథిర్యస్యభగ్నాశోగృహాత్ప్రతినివర్తతే । సతస్మైదుష్కృతందత్వాపుణ్యమాదాయగచ్ఛతి ॥ అన్యచ్చ ॥ ఉత్తమస్యాపివర్ణస్యనీచోపిగృహమాగతః। పూజనీయోయథాయోగ్యం సర్వదేవమయోతిథిః ॥

వా ॥ గృధ్రోవదత్ - మార్జారాహిమాంసరుచయః - పక్షిశాబకాశ్చాత్రనివసన్తి - నాహమేవం బ్రవీమి - తచ్ఛ్రుత్వామార్జారోభూమింస్పృష్ట్వాకర్ణౌస్పృశన్ కృష్ణకృష్ణేతిబ్రూతేచ - మయాధర్మశాస్త్రంశ్రుత్వావీతరాగేణేదందుష్కరంవ్రతంచాన్ద్రాయణమధ్యవసితం-యతఃపరస్పరంవివదమానానామపిధర్మశాస్త్రాణామహింసాపరమోధర్మ ఇత్యత్రైకమత్యంహిదృశ్యతే-

యతః ॥ శ్లో ॥ సర్వహింసానివృత్తాయేనరాస్సర్వసహాశ్చయే । సర్వస్యాశ్రయభూతాశ్చతేనరాస్స్వర్గగామినః ॥అన్యచ్చ॥ ఏకఏవసుహృద్ధర్మోనిధనేప్యనుయాతియః । శరీరేణసమంనాశంసర్వమన్యత్తుగచ్ఛతి ॥ కించ ॥ యోత్తియస్యయదామాంసముభయోఃపశ్యతాన్తరమ్॥ ఏకస్యక్షణికాప్రీతిరన్యఃప్రాణైర్విముచ్యతే ॥ అపిచ ॥ మర్తవ్యమితియద్దుఃఖంపురుషస్యోపజాయతే । శక్యతేనానుమానేనపరోపివర్ణితుమ్॥ శృణుపునః ॥ స్వచ్ఛన్దవనజాతేనశాకేనాపి ప్రపూర్యతే। అస్యదగ్ధోదరస్యార్థేకఃకుర్యాత్పాతకంమహత్॥

వా ॥ ఏవంవిశ్వాస్యసమార్జారస్తరుకోటరేస్థితః - తతోదినేషుగచ్ఛత్సుపక్షిశాబకానాక్రమ్యకోటరమానీయప్రత్యహంఖాదతి- యేషామప

త్యానిఖాదితాని - తైఃశోకార్తైర్విలపద్భిరితస్తతోజిజ్ఞాసాసమారబ్ధా-త
త్పరిజ్ఞాయమార్జారఃకోటరాన్నిస్సృత్యబహిఃపలాయితఃపశ్చాత్పక్షిభి
రితస్తతోనిరూపయద్భిస్తత్రతరుకోటరేశాబకాస్థీనిప్రాప్తాని - అనన్తరం
తఊచుః - అనేనైవజరద్గవేనాస్మాకంశాబకాఃఖాదితాః - ఇతిసర్వైఃప
క్షిభిర్నిశ్చిత్యగృధ్రోవ్యాపాదితః - అతోహం బ్రవీమ్యజ్ఞాతకులశీలస్యే
త్యాది - ఇత్యాకర్ణ్యసజమ్బుకస్సకోపమాహ - మృగస్యప్రథమదర్శన
దినేభవానప్యజ్ఞాతకులశీలఏవ - తత్కథంభవతాసహైతస్యస్నేహాను
వృత్తిరుత్తరోత్తరంవర్తతే-

శ్లో ॥ యత్రవిద్వజ్జనోనాస్తిశ్లాఘ్యస్తత్రాల్పధీరపి । నిరస్తపాదపేదే
శే హేరణ్డోపిద్రుమాయతే ॥ అన్యచ్చ ॥ శ్లో॥ అయంనిజఃపరోవేతిగణనాల
ఘుచేతసామ్ । ఉదారచరితానాంతువసుధైవకుటుమ్బకమ్॥

వా ॥ యథాయంమృగోమమబన్ధుఃతథాభవానపి - మృగోబ్రవీత్ - కి
మనేనోత్తరేణసర్వైరేకత్రవిస్రమ్భాలాపైస్సుఖిభిఃస్థీయతామ్-

యతః ॥ శ్లో ॥ నకశ్చిత్కస్యచిన్మిత్రంనకశ్చిత్కస్యచిద్రిపుః । వ్య
వహారేణమిత్రాణిజాయన్తేరిపవస్తథా ॥

వా ॥ కాకేనోక్తమ్ - ఏవమస్తు - అథప్రాతస్సర్వేయథాభిమతదే
శంగతాః - ఏకదానిభృతంసృగాలోబ్రూతేసఖే స్మిన్నేవనైకదేశేసస్య
పూర్ణంక్షేత్రమస్తితదహంత్వాంనీత్వాదర్శయామి - తథాకృతేసతి
మృగఃప్రత్యహంతత్రగత్వాసస్యంఖాదతి - అథక్షేత్రపతినాతద్దృ
ష్ట్వాపాశోయోజితః - అనన్తరంపునరాగతోమృగఃపాశైర్బద్ధోచిన్త
యత్ - కోమామితఃకాలపాశాదివవ్యాధపాశాత్త్రాతుంసమర్థోమి
త్రాదన్యః - అనన్తరంజమ్బుకస్తత్రాగత్యఉపస్థితోచిన్తయత్ - ఫలితా
తావదస్మాకంకపటప్రబన్ధేనమనోరథసిద్ధిః - ఏతస్యోత్కృత్యమానస్య
మాంసాసృగ్లిప్తాన్యస్థీనిమయావశ్యంప్రాప్తవ్యాని - తానిబాహుల్యే
నభోజనానిభవిష్యన్తి - మృగస్తందృష్ట్వోల్లాసితోబ్రూతే - సఖేఛిన్ధితా
వన్మమబన్ధనమ్ - సత్వరంత్రాయస్వమామ్ - యతః ॥ శ్లో ॥ ఆపత్సుమి
త్రంజానీయాద్యుద్ధేశూరమృణేశుచిమ్ । భార్యాంక్షీణేషువిత్తేషువ్యస
నేషుచబాన్ధవాన్ ॥ అపరంచ ॥ ఉత్సవేవ్యసనేచైవదుర్భిక్షేరాష్ట్రవి

ష్ఠవే । రాజద్వారేశ్మశానేచయస్తిష్ఠతిసబాన్ధవః॥

వా ॥ జమ్బుకస్తంపాశంవిలోక్య ముహురచిన్తయత్ - దృఢస్తావదయంబ
న్ధః - బ్రూతేచ - సఖేస్నాయునిర్మితాఃపాశాః - తదద్యభట్టారకవారే
కథమేతాన్దన్తైస్స్పృశామిమిత్రయదిచిత్తేనాన్యథామన్యసే - తదాప్ర
భాతేయత్త్వయావక్తవ్యమ్ - తత్కర్తవ్యమితి - అనన్తరంసకాకఃప్ర
దోషకాలే మృగమనాగతమవలోక్యేతస్తతోన్విష్యతథావిధందృష్ట్వో
వాచ-సఖేకిమేతత్-మృగేణోక్తమ్-అవధీరితసుహృద్వాక్యస్యఫలమేతత్।
తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ సుహృదాంహితకామానాంయశ్శృణోతినభాషితమ్।
విపత్సన్నిహితాతస్యసనరశ్శత్రునన్దనః ॥ వా॥ కాకోబ్రూతే - సవఞ్చకః
క్వాస్తే - మృగేణోక్తం - మన్మాంసార్థీతిష్ఠత్యత్రైవ - కాకోబ్రూతేఉక్త
మేవమయాపూర్వం -

శ్లో ॥ అపరాధోనమేస్తీతినైతద్విశ్వాసకారణమ్ । విద్యతేహినృశంసే
భ్యోభయంగుణవతామపి॥ దీపనిర్వాణగన్ధంచసుహృద్వాక్యమరున్ధతీమ్।
నజిఘ్రన్తినశృణ్వన్తినపశ్యన్తిగతాయుషః ॥ పరోక్షేకార్యహన్తారంప్ర
త్యక్షేప్రియవాదినమ్ । వర్జయేత్తాదృశంమిత్రంవిషకుమ్భంపయోము
ఖమ్ ॥ వా ॥ తతఃకాకోదీర్ఘంనిశ్వస్య - అరేవఞ్చక - కింత్వయాపాపక
ర్మణాకృతం -

యతః॥ శ్లో॥ సల్లాపితానాంమధురైర్వచోభిర్మిథ్యోపచారైశ్చ వశీకృతా
నామ్ । ఆశావతాంశ్రద్దధతాంచలోకేకిమర్థినాంవఞ్చయితవ్యమస్తి ॥ అ
న్యచ్చ॥ శ్లో ॥ ఉపకారిణివిస్రబ్ధేశుద్ధమతౌయఃసమాచరతిపాపమ్। తంజన
మసత్యసన్ధంభగవతివసుధేకథంవహసి ॥ దుర్జనేనసమంసఖ్యంప్రీతించా
పినకారయేత్ । ఉష్ణోదహతిచాఙ్గారఃశీతఃకృష్ణాయతేకరమ్ ॥ వా॥ అథ
వాస్థితిరియందుర్జనానాం॥

శ్లో ॥ ప్రాక్పాదయోఃపతతిఖాదతిపృష్ఠమాంసం। కర్ణేకలంకిమపిరౌతిశ
నైర్విచిత్రమ్ ॥ ఛిద్రంనిరూప్యసహసాప్రవిశత్యశఙ్కః సర్వంఖలస్య
చరితంమశకఃకరోతి॥ తథాచ ॥ దుర్జనఃప్రియవాదీతినైతద్విశ్వాసకార
ణమ్ ॥ మధుతిష్ఠతిజిహ్వాగ్రేహృదిహాలాహలంవిషమ్ ॥ వా ॥ అథప్రభా

తేఽసౌ క్షేత్రపతిర్లగుడహస్తస్తత్ప్రదేశంగచ్ఛన్ కాకేనావలోకితః - తమా
లోక్యకాకేనోక్తంసఖేమృగత్వమాత్మానంమృతవత్ సందర్శ్య - వాతే
నోదరంపూరయిత్వా - పాదాన్ స్తబ్ధీకృత్యతిష్ఠ - అహంతవచక్షుషీచ
ఞ్చ్వావిలిఖామి - యదాహంశబ్దంకరోమి - తదాత్వముత్థాయసత్వరంప
లాయిష్యసి - మృగస్తథైవకాకవచనేస్థితః - తతఃక్షేత్రపతినాహర్షోత్ఫు
ల్లలోచనేనతథావిధమృగఆలోకితః - ఆఃస్వయంమృతోఽసి - ఇత్యుక్త్వా
మృగంబన్ధనాన్మోచయిత్వా - పాశాన్గృహీతుంసయత్నోబభూవ - త
తఃకాకశబ్దంశ్రుత్వామృగఃసత్వరముత్థాయపలాయితః - తముద్దిశ్యతేన
క్షేత్రపతినాక్షిప్తేనవృత్తప్రమగతేనలగుడేనసృగాలోహతః ॥
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ త్రిభిర్వర్షైస్త్రిభిర్మాసైస్త్రిభిఃపక్షైస్త్రిభిర్దినైః।
అత్యుత్కటైఃపుణ్యపాపైరిహైవఫలమశ్నుతే ॥ వా ॥ అతోఽహంబ్రవీ
మిభక్ష్యభక్షకయోఃప్రీతిరిత్యాది - కాకఃపునరాహ -
శ్లో॥ భక్షితేనాపిభవతానాహారోమమపుష్కలః। త్వయిజీవతిజీవామిచి
త్రగ్రీవఇవానఘః ॥ అన్యచ్చ॥ తిరశ్చామపివిశ్వాసోదృష్టఃపుణ్యైకకర్మ
ణామ్ । సతాంహిసాధుశీలత్వాత్స్వభావోననివర్తతే ॥ కించ॥ సాధోః
ప్రకోపితస్యాపిమనోనాయాతివిక్రియామ్ । నహితాపయితుంశక్యంసా
గరామ్భస్తృణోల్కయా॥
హిరణ్యకోబ్రూతే-చపలస్త్వంచపలేనసహస్నేహఃసర్వథానకర్తవ్యః-
తథాచోక్తమ్ ॥శ్లో॥ మార్జారోమహిషోమేషఃకాకఃకాపురుషస్తథా। వి
శ్వాసాత్ప్రభవన్త్యేతేవిశ్వాసస్తత్రనోచితః॥వా॥కించాన్యచ్చశత్రుపక్షో
భవానస్మాకం-ఉక్తంచైతత్ ॥శ్లో॥శత్రుణానహిసందధ్యాత్సుశ్లిష్టేనాపిసన్ధి
నా।సుతప్తమపిపానీయంశమయత్యేవపావకం॥ దుర్జనఃపరిహర్తవ్యోవి
ద్యయాలంకృతోఽపిసన్। మణినాభూషితఃసర్పఃకిమసౌనభయంకరః ॥య
దశక్యంనతచ్ఛక్యమశక్యంశక్యమేవతత్ । నోదకేశకటంయాతినచనౌర్గ
చ్ఛతిస్థలే ॥ అపరంచ ॥ మహతాప్యర్థసారేణయోవిశ్వసితిశత్రుషు। భా
ర్యాసుచవిరక్తాసుతదన్తంతస్యజీవనమ్ ॥ వా ॥ లఘుపతనకోబ్రూతే- శ్రు
తంమయాసర్వం - తథాపిమమచైతావాన్సంకల్పః - త్వయాసహసౌ
హార్దమవశ్యంకరణీయమితి - నోచేదనాహారేణాత్మానంవ్యాపాదయి

ష్యామి ॥ తథాహి॥ శ్లో॥ మృద్ఘటవత్సుఖభేద్యో దుస్సన్ధానశ్చ దుర్జనో భవతి । సుజనస్తు కనకఘటవద్దుర్భేద్యశ్చాశు సన్ధేయః ॥ కించ ॥ ద్రవత్వాత్సర్వలోహానాం నిమిత్తాన్మృగపక్షిణామ్ । భయాల్లోభాచ్చ మూర్ఖాణాం సంగతం దర్శనాత్ సతామ్ ॥ కించ ॥ నారికేళసమాకారా దృశ్యన్తేపి హి సజ్జనాః । అన్యే బదరికాకారా బహిరేవ మనోహరాః ॥ అన్యచ్చ ॥ స్నేహచ్ఛేదేపి సాధూనాం గుణా నాయాన్తి విక్రియామ్ । భఙ్గేపి హి మృణాళానామనుబధ్నన్తి తన్తవః ॥ అన్యచ్చ ॥ శుచిత్వం త్యాగితా శౌర్యం సామాన్యం సుఖదుఃఖయోః । దాక్షిణ్యం చానురక్తిశ్చ సత్యతా చ సుహృద్గుణాః ॥

వా ॥ ఏతైర్గుణైరుపేతో భవదన్యో మయా కః సుహృత్ప్రాప్తవ్యః ఇత్యాది తద్వచనమాకర్ణ్య హిరణ్యకో బహిర్నిస్సృత్యాహ - ఆప్యాయితోహం భవతామనేన వచనామృతేన । తథాచోక్తమ్॥

శ్లో ॥ ఘర్మార్తం న తథా సుశీతలజలైః స్నానం న ముక్తావలీ న శ్రీఖండవిలేపనం సుఖయతి ప్రత్యంగమప్యర్పితమ్ ॥ ప్రీత్యై సజ్జనభాషితం ప్రభవతి ప్రాయో యథా చేతసి సద్యుక్త్యా చ పురస్కృతం సుకృతినామాకృష్టిమన్త్రోపమమ్ ॥ అన్యచ్చ ॥ రహస్యభేదో యాచ్ఞా చ నైష్ఠుర్యం చలచిత్తతా । క్రోధో నిస్సత్యతా ద్యూతమేతన్మిత్రస్య దూషణమ్ ॥

వా ॥ అనేనవచనక్రమేణ తదేకదూషణమపి త్వయి న లక్ష్యతే-

శ్లో ॥ పటుత్వం సత్యవాదిత్వం కథాయోగేన బుధ్యతే । అలుబ్ధత్వమచాపల్యం ప్రత్యక్షేణావగమ్యతే ॥ అపరంచ ॥ అన్యథైవ హి సౌహార్దం భవేత్ స్వచ్ఛాన్తరాత్మనః । ప్రవర్తతేన్యథా వాణీ శాఠ్యోపహతచేతసః॥ మనస్యన్యద్వచస్యన్యత్ కర్మణ్యన్యద్దురాత్మనామ్ । మనస్యేకం వచస్యేకం కర్మణ్యేకం మహాత్మనామ్॥

వా ॥ తద్భవతు భవతోభిమతమేవ - ఇత్యుక్త్వా హిరణ్యకో మైత్ర్యం విధాయ భోజనవిశేషైర్వాయసం సన్తోష్య వివరం ప్రవిష్టః - వాయసోపి స్వస్థానం గతః - తతః ప్రభృతి తయోరన్యోన్యాహారప్రదానేన కుశలప్రశ్నైర్విస్రమ్భాలాపైశ్చ కాలో తివర్తతే - ఏకదా వాయసో హిర

ణ్యకమాహ - సఖేవాయసస్యైకష్టతరలభ్యా హారమిదంస్థానం - తదే తత్ పరిత్యజ్యస్థానాన్తరంగన్తుమిచ్ఛామి-హిరణ్యకోబ్రూతే-

శ్లో॥ స్థానభ్రష్టానశోభన్తేదన్తాః కేశానఖానరాః। ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంనపరిత్యజేత్॥ వా॥ కాకోబ్రూతే- మిత్రకాపురుషవచన మేతత్-

యతః॥ శ్లో॥ స్థానముత్సృజ్య గచ్ఛన్తిసింహాఃసత్పురుషాగజాః। తత్రైవనిధనంయాన్తికాకాఃకాపురుషామృగాః॥

వా॥ హిరణ్యకోబ్రూతే- మిత్రక్వగన్తవ్యం -

తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ చలత్యేకేనపాదేనతిష్ఠత్యేకేనబుద్ధిమాన్। నాసమీక్ష్యపరంస్థానంపూర్వమాయతనంత్యజేత్॥

వా। వాయసోబ్రూతే- అస్తిసునిరూపితస్థానమ్- హిరణ్యకోవదత్- కిం తత్ - వాయసోబ్రూతే -అస్తిదండకారణ్యేకర్పూరగౌరాఖ్యంసరః -తత్ర చిరకాలోపార్జితఃప్రియసుహృన్మేమన్థరాభిధానఃకూర్మఃసహజధార్మికః ప్రతివసతి-

యతః॥ శ్లో॥పరోపదేశేపాణ్డిత్యంసర్వేషాంసుకరంనృణామ్।ధర్మేస్వీయమనుష్ఠానంకస్యచిత్తుమహాత్మనః। వా॥ సచమత్స్యాహారవిశేషైర్మాం సంవర్ధయిష్యతి - హిరణ్యకోప్యాహతత్ కిమత్రావస్థాయమయాకర్తవ్యమ్॥ యతః॥ శ్లో॥ యస్మిన్దేశేనసన్మానంనవృత్తిర్నచబాన్ధవాః। నచవిద్యాగమఃకశ్చిత్ తందేశంపరివర్జయేత్।అపరంచ॥ధనికఃశ్రోత్రియోరాజానదీవైద్యస్తుపఞ్చమః। పఞ్చయత్రనవిద్యన్తేతత్రవాసంనకారయేత్॥ అపరంచ॥ లోకయాత్రాభయంలజ్జాదాక్షిణ్యంత్యాగశీలతా। పఞ్చయత్రనవర్తన్తేనకుర్యాత్తత్రసంస్థితిమ్॥ అన్యచ్చ॥ తత్రమిత్రనవస్తవ్యం యత్రనాస్తిచతుష్టయమ్। ఋణదాతాచవైద్యశ్చశ్రోత్రియఃసుజలానదీ॥ వా॥ తతోమామపితత్రనయ-అథవాయసస్తేనమిత్రేణసహావిచిత్రకథాలాపైఃసుఖేనతస్యసరసఃసమీపంజగామ - తతోమన్థరోదూరాదవలోక్య లఘుపతనకస్య యథోచితమాతిథ్యంవిధాయమూషకస్యాతిథిసత్కారంచకార॥- వాయసోవదత్ - సఖేమన్థర సవిశేషపూజామస్మై

విధేహి - యతోయంపుణ్యకర్మణాంధురీణఃకారుణ్యరత్నాకరోహిరణ్య
కనామామూషికరాజః - ఏతస్య గుణస్తుతింజిహ్వాసహస్రేణద్వితీయేన
యదిసర్పేశ్వరఃకదాచిత్ కర్తుంసమర్థఃస్యాత్ ఇత్యుక్త్వాచిత్రగ్రీవోపా
ఖ్యానంవర్ణితవాన్ - మన్థరఃసాదరంహిరణ్యకంసంపూజ్యాహ - భద్రం
తే - ఆత్మనోనిర్జనవనావస్థానకారణమాఖ్యాతుమర్హసి - హిరణ్యకోవ
దత్ - కథయామి శ్రూయతాం - అస్తిచమ్పకవతీనామనగరీ - యత్రపరి
వ్రాజకానివసన్తితత్రచూడాకర్ణోనామపరివ్రాజకఃప్రతివసతి - సచభో
జనశిష్టభిక్షాన్నసహితంభిక్షాపాత్రంనాగదన్తకేవస్థాప్యస్వపితి - అహం
చతదన్నముత్ప్లుత్యప్రత్యహంభక్షయామి-అనన్తరంతస్యప్రియసుహృద్వీ
ణాకర్ణోనామపరివ్రాజకఃసమాయాతః - తేనసహనానాకథాప్రసఙ్గా
వస్థితోమమత్రాసార్థంజర్జరవంశఖణ్డేనచూడాకర్ణోభూమిమతాడయత్-
వీణాకర్ణఉవాచ - సఖేకిమితిమమకథావిరక్తోన్యాసక్తోభవాన్ -
యతః ॥ శ్లో ॥ ముఖంప్రసన్నంవిమలాచదృష్టిఃకథానురాగోమధురాచవా
ణీ । స్నేహాధికఃసంభ్రమదర్శనంచసదానురక్తస్యజనస్యలక్షణమ్॥
అతుష్టిదానంకృతపూర్వనాశనం - అమాననందుశ్చరితానుకీర్తనం। కథా
ప్రసఙ్గేనచనామవిస్మృతిర్విరక్తభావస్యజనస్యలక్షణం॥ వా॥ చూడాకర్ణే
నోక్తంభద్రనాహంవిరక్తః - కింతుపశ్యాయంమూషికోమమాపకారీస
దాపాత్రస్థభిక్షాన్నంభక్షయతి - వీణాకర్ణోనాగదన్తకమవలోక్యాహ క
థంమూషికఃస్వల్పబలోప్యేతావద్దూరముత్పతతి - తదత్రకేనాపికారణే
నభవితవ్యం -
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ అకస్మాద్యువతీవృద్ధంకేశేష్వాకృష్యచుమ్బతి। పతిం
నిర్దయమాలిఙ్గ్య హేతురత్రభవిష్యతి ॥ వా ॥ చూడాకర్ణఃపృచ్ఛతికథమే
తత్ - వీణాకర్ణఃకథయతి - అస్తిగౌడదేశేకౌశామ్బీనామనగరీ-తస్యాం
చన్దనదాసనామావణిఙ్మహాధనోనివసతి - తేనపశ్చిమేవయసివర్త
మానేనకామాధిష్ఠితచేతసాధనదర్పాల్లీలావతీనామవణిక్పుత్రీపరిణీతా
సాచమకరకేతోర్విజయవైజయన్తీవయౌవనవతీబభూవ - సచవృద్ధప
తిస్తస్యాఃసన్తోషాయనాభవత్-

యతః ॥ శ్లో ॥ శశినీవ హిమార్తానాం ఘర్మార్తానాం రవావివ । మనో న రమతే స్త్రీణాం జరయా పీడితే ధవే ॥ అన్యచ్చ ॥ పలితేష్వపి దృష్టేషు పుంసః కా నామ కామితా । భైషజ్యమివ మన్యన్తే యదన్యమనసః స్త్రియః ॥

వా ॥ స చ వృద్ధపతి స్తస్యామతీవానురాగవాన్ ॥

యతః ॥ ధనాశా జీవితాశా చ గుర్వీ ప్రాణభృతాం సదా । వృద్ధస్య తరుణీ భార్యా ప్రాణేభ్యోపి గరీయసీ ॥ అపి చ ॥ నోపభోక్తుం న చ త్యక్తుం శక్నోతి విషయాన్ జరీ । అస్థి నిర్దశనః శ్వేవ జిహ్వయా లేఢి కేవలమ్ ॥ వా ॥ అథ సా లీలావతీ యౌవనదర్పాదతిక్రాన్తకులమర్యాదా కేనాపి వణిక్పుత్రేణ సహానురాగవతీ బభూవ -

యతః ॥ శ్లో ॥ స్వాతన్త్ర్యం పితృమన్దిరే నివసతిర్యాత్రోత్సవే సంగతిర్గోష్ఠీ పూరుషసన్నిధావనియమో వాసో విదేశే తథా ॥ సంసర్గః సహ పుంశ్చలీభిరసకృద్వృత్తేర్నిజాయాః క్షతిః పత్యుర్వార్ధకమీర్షితం ప్రవసనం నాశస్య హేతుః స్త్రియాః ॥ అపరంచ ॥ పానం దుర్జనసంసర్గః పత్యా చ విరహో ఽటనమ్ । స్వప్నశ్చాన్యగృహే వాసో నారీణాం దూషణాని షట్ ॥ కించ ॥ స్థానం నాస్తి క్షణం నాస్తి నాస్తి ప్రార్థయితా నరః । తేన నారద నారీణాం సతీత్వముపజాయతే ॥ అన్యచ్చ ॥ న స్త్రీణామప్రియః కశ్చిత్ప్రియో వాపి న విద్యతే । గావస్తృణమివారణ్యే ప్రార్థయన్తి నవం నవమ్ ॥ సుందరం పురుషం దృష్ట్వా భ్రాతరం యది వా సుతమ్ । యోనిః క్లిద్యతి నారీణాం సత్యం సత్యం హి నారద ॥ స్త్రియో హి చపలా నిత్యం దేవానామపి విశ్రుతమ్ । తాశ్చాపి రక్షితా యేషాం తే నరాః సుఖభాగినః ॥ న లజ్జా న వినీతత్వం న దాక్షిణ్యం న భీరుతా । ప్రార్థకాభావ ఏవేతి సతీత్వే కారణం స్త్రియాః ॥ అపరంచ ॥ ఘృతకుమ్భసమా నారీ తప్తాఙ్గారసమః పుమాన్ । తస్మాద్ఘృతం చ వహ్నించ నైకత్ర స్థాపయేద్బుధః ॥ అపి చ ॥ పితా రక్షతి కౌమారే భర్తా రక్షతి యౌవనే । పుత్రాశ్చ స్థావిరే భావే న స్త్రీ స్వాతన్త్ర్యమర్హతి ॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాసనో భవేత్ । బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి ॥

వా॥ ఏకదాసాలీలావతీరత్నావలీకిరణకర్బురేపర్యఙ్కే తేనవణిక్ పుత్రేణసహావిస్రమ్భాలాపైఃసుఖాసీనా - తమలక్షితోపస్థితంపతిమవలోక్యసహసా ఉత్థాయి కేశేషుగృహీత్వానిర్భరమాలిఙ్గ్యచుమ్బితవతీ - అత్రాన్తరేజారశ్చపలాయితః-

ఉక్తంచ। శ్లో॥ ఉశనా వేదయచ్ఛాస్త్రంయచ్చ వేదబృహస్పతిః। స్వభావేనైవతత్సర్వం స్త్రీబుద్ధౌసుప్రతిష్ఠితమ్॥

వా॥ తదాలిఙ్గనమవలోక్యసమీపవర్తినీకుట్టిన్యచిన్తయత్ - తతస్తయా కుట్టిన్యాతత్కారణంజారంపరిజ్ఞాయసాలీలావతీగుప్తేనదణ్డేనదణ్డితా-అతోహంబ్రవీమి - అకస్మాద్యువతీవృద్ధమిత్యాది - మూషికోపివరమాలోక్యబిలోపవిష్టః - తేన ఇహ కేనాపికారణేనభవితవ్యమ్ - క్షణంవిచిన్త్యపరివ్రాజకేనోక్తమ్ - కారణంచాత్రబాహుళ్యార్జనమేవభవిష్యతి-

యతః॥ శ్లో ॥ ధనవాన్ బలవాన్ లోకే సర్వః సర్వత్ర సర్వదా। ప్రభుత్వం ధనమూలంహి రాజ్ఞామప్యుపజాయతే॥

వా॥ తతఃఖనిత్రమాదాయ తేనపరివ్రాజకేనమమవివరంఖనిత్వా- చిరకాలోపార్జితంధనంగృహీతమ్ - తతఃప్రభృత్యహంనిజశక్తిహీనఃసత్త్వోత్సాహరహితఃస్వాహారమప్యుత్పాదయితుమక్షమః సత్రాసంమందంమందముపసర్పన్ చూడాకర్ణేనావలోకితోహమ్ - తతస్తేనోక్తమ్-

శ్లో॥ అర్థేనబలవాన్ సర్వఃఅర్థాద్భవతిపణ్డితః। పశ్యైనంమూషికంపాపంస్వజాతిసమతాంగతమ్॥ అర్థేనపరిహీనస్యపురుషస్యాల్పమేధసః క్రియాఃసర్వావినశ్యన్తిగ్రీష్మేకుసరితోయథా అపరంచ॥ యస్యార్థాస్తస్యమిత్రాణియస్యార్థాస్తస్యబాన్ధవాః। యస్యార్థాఃసపుమాఁల్లోకేయస్యార్థాఃసతుపణ్డితః॥ అన్యచ్చ। అపుత్రస్యగృహంశూన్యంసన్మిత్రరహితస్యచ। మూర్ఖస్యచదిశఃశూన్యాఃసర్వశూన్యాదరిద్రతా॥ అపిచ। దారిద్ర్యాన్మరణాద్వాపిదారిద్ర్యంచవరంస్మృతమ్। అల్పక్లేశేనమరణందారిద్ర్యమతిదుస్సహమ్॥ అన్యచ్చ॥ తానీన్ద్రియాణ్యవికలానితదేవనామసాబుద్ధిరప్రతిహతావచనంతదేవ। అర్థోష్మణావిరహితఃపురుషస్స ఏవహ్యన్యఃక్షణేనభవతీతివిచిత్రమేతత్॥

వా ॥ ఏతత్సర్వమాకర్ణ్య మయాలోచితమ్ - మమాత్రావస్థానమయుక్తమ్ - ఇదానీంయచ్చాన్యస్మై ఏతద్వృత్తాన్తకథనమ్ - తదప్యనుచితం-

యతః ॥ శ్లో ॥ అర్థనాశంమనస్తాపంగృహేదుశ్చరితానిచ । వఞ్చనంచావమానంచమతిమాన్నప్రకాశయేత్ ॥ అపిచ ॥ ఆయుర్విత్తంగృహచ్ఛిద్రంమంత్రమైథునభేషజమ్ । తపోదానావమానంచనవగోప్యానియత్నతః ॥ తథాచోక్తమ్ ॥ అత్యన్తవిముఖేదైవేవ్యర్థేయత్నేచపౌరుషే । మనస్వినోదరిద్రస్యవనాదన్యత్కుతఃసుఖమ్ ॥ అన్యచ్చ ॥ మనస్వీమ్రియతేకామంకార్పణ్యంనతుగచ్ఛతి । అపినిర్వాణమాయాతి నానలోయాతిశీతతామ్ ॥ కించ ॥ కుసుమస్తబకస్యేవద్వేవృత్తీతుమనస్వినః । సర్వేషాంమూర్ధ్నివాతిష్ఠేద్విశీర్యేదథవావనే ॥

వా ॥ యచ్చాత్రైవయాచ్ఞయాజీవనమ్ - తదతీవగర్హితమ్-

యతః ॥ శ్లో ॥ వరంవిభవహీనేనప్రాణైస్సంతర్పితోనలః । నోపచారపరిభ్రష్టఃకృపణఃప్రార్థితోజనః ॥ అన్యచ్చ ॥ దారిద్ర్యాద్ధ్రియమేతిహ్రీపరిగతస్సత్త్వాత్పరిభ్రశ్యతేనిస్సత్త్వఃపరిభూయతేపరిభవాన్నిర్వేదమాపద్యతే। నిర్విణ్ణశ్శుచమేతిశోకనిహతోబుద్ధ్యాపరిత్యజ్యతే నిర్బుద్ధిఃక్షయమేత్యహోనిధనతాసర్వాపదామాస్పదమ్ ॥ కించ ॥ వరంమౌనంకార్యంనచవచనముక్తంయదనృతం వరంక్లైబ్యంపుంసాంనచపరకళత్రాభిగమనమ్ ॥ వరంప్రాణత్యాగోనచపిశునవాక్యేష్వభిరుచిర్వరంభిక్షాశిత్వం నచపరధనాస్వాదనసుఖమ్ ॥ వరంశూన్యాశాలానచ ఖలువరోదుష్టవృషభఃవరంవేశ్యాపత్నీనపునరవినీతాకులవధూః । వరంవాసోరణ్యేనపునరవివేకాధిపపురే। వరంప్రాణత్యాగోనపునరధమానాముపగమః ॥ అపిచ ॥ సేవేవమానమఖిలంజ్యోత్స్నేవతమోజరేవలావణ్యమ్। హరిహరకథేవదురితంగుణశతమప్యర్థితాహరతి॥

వా ॥ ఇతివిమృశ్యతత్కిమహంపరపిణ్డేనాత్మానంభోజయామి - కష్టంభోస్తదపిద్వితీయంమృత్యుద్వారమ్-

యతః ॥ శ్లో ॥ పల్లవగ్రాహిపాణ్డిత్యంక్రయక్రీతంచమైథునమ్ । భోజనంచపరాధీనంతిస్రః పుంసాంవిడమ్బనాః ॥ అన్యచ్చ ॥ రోగీచిరప్రవాసీప

రాన్నభోజీపరగృహశాయీచ । యజ్జీవతితన్మరణంయన్మరణంతస్యవి
శ్రామః॥

వా ॥ ఇత్యాలోచ్యాపిలోభాత్ పునరప్యర్థంగ్రహీతుం గృహమకరవమ్.
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ లోభేనబుద్ధిశ్చలతిలోభోజనయతేతృషమ్ ॥ తృషా
ర్తోదుఃఖమాప్నోతిపరత్రేహచమానవః॥

వా ॥ తతోవీణాకర్ణేనాహంజర్జరవంశఖణ్డేనతాడితోచిన్తయమ్ - లుబ్ధో
హ్యసన్తుష్టోనియతమాత్మద్రోహీభవతి-

శ్లో ॥ ధనలుబ్ధోహ్యసంతుష్టో నియతాత్మా జితేన్ద్రియః ॥ సర్వా ఏ
వాపదస్తస్యయస్య తుష్టంనమానసమ్ ॥ తథాచ ॥ సర్వాఃసంపత్తయ
స్తస్యసన్తుష్టంయస్యమానసమ్ । ఉపానద్గూఢపాదస్య నతుచర్మావృ
తేవభూః ॥ అన్యచ్చ ॥ సన్తోషామృతతృప్తానాంయత్ సుఖంశాన్తచే
తసామ్ । కుతస్తద్ధనలుబ్ధానామితశ్చేతశ్చ ధావతామ్ ॥ తేనాధీతంశ్రు
తంతేనతేనసర్వమనుష్ఠితమ్ । యేనాశాఃపృష్ఠతఃకృత్వా నైరాశ్యమవ
లంబితమ్ ॥ అపిచ ॥ అసేవితేశ్వరద్వారమదృష్టవిరహవ్యథమ్ । అను
క్తక్లీబవచనంధన్యంకస్యాపిజీవనమ్ ॥ యతః ॥ నయోజనశతందూరంవా
హ్యమానస్యతృష్ణయా । సన్తుష్టస్యకరప్రాప్తేప్యర్థేభవతినాదరః॥

వా ॥ తదత్రదూరస్థోచితకార్యపరిచ్ఛేదఃశ్రేయాన్ ॥

ఉక్తంచ ॥ శ్లో ॥ కోధర్మో భూతదయాకిం సౌఖ్య మరోగితా జగతిజ
న్తోః । కఃస్నేహఃసద్భావఃకిం పాణ్డిత్యంపరిచ్ఛేదః ॥ తథాచ॥ పరిచ్ఛే
దోహిపాణ్డిత్యంయదాపన్నావిపత్తయా । అపరిచ్ఛేదకర్తౄణాంవిప
దఃస్యుఃపదేపదే ॥ తథాహి ॥ త్యజేదేకంకులస్యార్థేగ్రామస్యార్థేకులం
త్యజేత్ । గ్రామంజనపదస్యార్థే ఆత్మార్థేపృథివీంత్యజేత్ ॥ కించ ॥ మ
హతాంస్థానమాశ్రిత్యఫలంకర్మానుసారతః । హరస్యకణ్ఠలగ్నోపివాతం
ఖాదతివాసుకిః ॥ అపరంచ ॥ పానీయంవానిరాయాసంస్వాద్వన్నంవా
భయోత్తరమ్ । విచార్యఖలుపశ్యామితత్ సుఖంయత్రనిర్వృతిః॥

వా ॥ ఇత్యాలోచ్యాహంనిర్జనవనమాగతః-

యతః ॥ శ్లో॥ వరంవనంవ్యాఘ్రగజేంద్రసేవితం ద్రుమాలయఃపక్వఫ

లాంబుభక్షణమ్ । తృణాని శయ్యా పరిధానవల్కలం నబన్ధుమధ్యే ధనహీనజీవనమ్॥

వా ॥ తతోఽస్మాత్పుణ్యోదయాదనేనమిత్రేణాహం స్నేహానువృత్త్యానుగృహీతః - అథవా పుణ్యఫలోదయాత్ భవదాశ్రయః స్వర్గ ఏవ మయా ప్రాప్తః-

యతః॥ శ్లో ॥ సంసారవిషవృక్షస్య ద్వే ఫలే చామృతోపమే । కావ్యామృతరసాస్వాదః సంగమస్సజ్జనైః సహ॥ అపరంచ ॥ సఙ్గమః కేశవే భక్తిర్గఙ్గామ్భసి నిమజ్జనమ్ । అసారే ఖలు సంసారే త్రీణి సారాణి భావయేత్ ॥ వా॥ మన్థర ఉవాచ॥ శ్లో॥ అర్థాః పాదరజస్సమా గిరినదీవేగోపమం యౌవనమ్ । మానుష్యం జలబిన్దులోలచపలం ఫేనోపమం జీవనమ్ ॥ ధర్మం యో న కరోతి నిశ్చలమతిః స్వర్గార్గలోద్ఘాటనం । పశ్చాత్తాపహతో జరాపరిణతః శోకాగ్నినా దహ్యతే ॥ వా ॥ యుష్మాభిరతిసఞ్చయః కృతస్తస్యాయం దోషః॥ శృణు ॥ శ్లో । ఉపార్జితానాం విత్తానాం త్యాగ ఏవ హి రక్షణమ్ । తటాకోదరసంస్థానాం పరీవాహ ఇవామ్భసామ్ ॥ అన్యచ్చ ॥ యదధోఽధః క్షితౌ విత్తం నిచఖాన మితంపచః। తదధో నిలయం గన్తుం చక్రే పన్థానమగ్రతః॥ యతః । నిజసౌఖ్యం నిరున్ధానో యో ధనార్జనమిచ్ఛతి। పరార్థం భారవాహీవ క్లేశస్యైవ హి భాజనమ్ । తథా చోక్తమ్ । దానోపభోగహీనేన ధనేన ధనినో యది । పృథ్వీఖాతనిఖాతేన ధనేన ధనినో వయమ్॥ అన్యచ్చ॥ అసమ్భోగేన సామాన్యం కృపణస్య ధనం పరైః । అస్యేదమితి సమ్బన్ధో హానౌ దుఃఖేన గమ్యతే అపి చ॥ న దేవాయ న విప్రాయ న బన్ధుభ్యో న చాత్మనే। కృపణస్య ధనం యాతి వహ్నితస్కరపార్థివైః॥ వా ॥ తథా చోక్తమ్

శ్లో। దానం ప్రియవాక్సహితం జ్ఞానమగర్వం క్షమాన్వితం శౌర్యమ్ । త్యాగసహితంచ విత్తం దుర్లభమేతచ్చతుష్టయం జగతి॥ ఉక్తంచ ॥ కర్తవ్యస్సంచయో నిత్యం కర్తవ్యో నాతిసంచయః॥ పశ్య సంచయశీలోఽసౌ ధనుషా జమ్బుకో హతః॥

వా ॥ తావాహతుః - కథమేతత్ - మన్థరః కథయతి - అస్తి కల్యాణకటకే భైరవనామా వ్యాధః - స చైకదా మాంసలుబ్ధో ధనురాదాయ విన్ధ్యా

టవీమధ్యంగతః తత స్తేనవ్యాధేన మృగమాదాయగచ్ఛతా ఘోరాకృ
తిస్సూకరోదృష్టః - తేనవ్యాధేనమృగం భూమౌనిధాయసూకరః శరేణ
హతః - సూకరేణాపిఘనఘోరగర్జనంకృత్వా ముష్కదేశేహతః సఛి
న్నద్రుమఇవభూమౌపపాత||

యతః||శ్లో|| జలమగ్ని ర్విషంశస్త్రంక్షుద్వ్యాధీపతనంగిరేః। నిమిత్తంకిం
చిదాసాద్య దేహీప్రాణై ర్విముచ్యతే ||వా|| అథతయోఃపాదాస్ఫాలనేన
సర్పోపిమృతః- అత్రాన్తరేదీర్ఘ రావనామాజమ్బుకఃపరిభ్రమన్నాహా
రార్థీతాన్ మృతాన్ మృగవ్యాధసర్పసూకరానాలోక్యాచిన్తయత్ - మ
హద్భోజ్యంమేసముపస్థితం

అథవా ||శ్లో|| అచిన్తితానిదుఃఖానియథైవాయాన్తి దేహినాం। సుఖాన్య
పితథామన్యేదైన్యమత్రాతిరిచ్యతే || వా| భవత్వేషాంమాంసైర్మాసత్ర
యంసమధికంభోజనంమేభవిష్యతి-

ఉక్తంచ ||శ్లో|| మాసమేకంనరోయాతిద్వౌమాసౌమృగసూకరౌ। అహి
రేకందినంయాతి-అద్యభక్ష్యోధనుర్గుణః ||వా| తతఃప్రథమబుభుక్షాయా
మిదం నిస్వాదుకోదణ్డలగ్నంస్నాయుబన్ధనంఖాదామి - ఇత్యుక్త్వాతథాక
రోత్ - తతశ్ఛిన్నేస్నాయుబన్ధనేడుత్పతితేనధనుషాహృదిభిన్నఃసదీర్ఘరా
వఃపఞ్చత్వంగతః-అతోహంబ్రవీమి-కర్తవ్యఃసంచయోనిత్యమిత్యాది
తథాచ శ్లో|| యద్దదాతియదశ్నాతితదేవధనినోధనం || అన్యేమృతస్యక్రీ
డన్తిదారైరపిధనైరపి ||వా|| ఇదానీంకిమతిక్రాన్తోపవర్ణనేన|

యతః ||శ్లో|| నాప్రాప్య మభివాఞ్ఛన్తినష్టంనేచ్ఛన్తిశోచితుం । ఆపత్స్వ
పినముహ్యన్తినరాఃపణ్డితబుద్ధయః| వా | తత్సఖేసర్వథాత్వయాసో
త్సాహేనభవితవ్యం-

యతః ||శ్లో|| శాస్త్రాణ్యధీత్యాపిభవన్తిమూర్ఖాయస్తుక్రియావాన్ పురుషః
సవిద్వాన్ । సుచిన్తితంచౌషధమాతురాణాంననామమాత్రేణకరోత్యరో
గమ్ ||అన్యచ్చ || నస్వల్పమప్యధ్యవసాయభీరోఃకరోతివిజ్ఞానవిధిర్గుణం
హి| అన్ధస్యకింహస్తతలస్థితోపిప్రకాశయత్యర్థమిహప్రదీపః | వా | తద
త్రసఖేదశావిశేషేశాన్తిఃకరణీయా | ఇతివిజ్ఞాయమతిమాన్ స్వస్థానంపా

పరిత్యజేదితికాపురుషవచనమేతత్ -

యతః ॥శ్లో॥ కోవీరస్యమనస్వినఃస్వవిషయఃకోవావిదేశ స్తథా । యందే
శంశ్రయతేతమేవకురుతేబాహుప్రతాపార్జితమ్ । యద్దంష్ట్రా నఖలాఙ్గ
లప్రహరణఃసింహోవనంగాహతేతస్మిన్నేవహతద్విపేన్ద్రరుధిరస్తృ
ష్ణాంఛినత్త్యాత్మనః ॥ అపరంచ ॥ నిపానమివమణ్డూకాఃసరఃపూర్ణమి
వాణ్డజాః । సోద్యోగంనరమాయాన్తివివశాఃసర్వసంపదః । అన్యచ్చ॥
సుఖమాపతితంసేవ్యందుఃఖమాపతితంతథా । చక్రవత్పరివర్తన్తేదుః
ఖానిచసుఖానిచ॥ అపిచ । ఉత్సాహసంపన్నమదీర్ఘసూత్రంక్రియావిధిజ్ఞం
వ్యసనేష్వసక్తమ్ । శూరంకృతజ్ఞందృఢసౌహృదంచలక్ష్మీఃస్వయం
యాతినివాసహేతోః ॥విశేషతశ్చ ॥ వినాప్యర్థైర్ధీరఃస్పృశతిబహుమా
నోన్నతిపదంసమాయుక్తోప్యర్థైఃపరిభవపదంయాతికృపణః । స్వభా
వాదుద్భూతాంగుణసముదయావాప్తివిషయాంద్యుతింసైంహీంకింశ్వా
ధృతకనకమాలోపిలభతే॥కించ । ధనవానితిహిమదస్తేకింగతవిభవోవి
షాదముపయాతి । కరనిహితకన్దుకసమాభవన్తిసంపదోమనుష్యాణామ్
అపరంచ । అభ్రచ్ఛాయాఖలప్రీతిర్నవసస్యానియోషితః। కించిత్కాలో
పభోగ్యానియౌవనానిధనానిచ॥అన్యచ్చ॥వృత్త్యర్థంనాతిచేష్టేతసాహి
ధాత్రైవనిర్మితా । గర్భాదుత్పతితేజన్తౌమాతుఃప్రస్రవతః స్తనౌ ।వా।
ఇతిశ్రుత్వా లఘుపతనకోబ్రూతే - ధన్యోసిమన్థరసర్వదాశ్లాఘ్య
గుణోసి-

సఖే ।శ్లో ॥యేనశుక్లీకృతాహంసాఃశుకాశ్చహరితీకృతాః। మయూరా
శ్చిత్రితాయేనసతేవృత్తింవిధాస్యతి । వా । అపరంచసతాంరహస్యం
శృణుమిత్ర -

శ్లో ॥ జనయన్త్యర్జనేదుఃఖంతాపయన్తివిపత్తిషు। మోహయన్తిచ
సంపత్తౌకథమర్థాఃసుఖావహాః ॥ అపరంచ ॥ ధర్మాయయస్యపిత్తేహావ
రంతస్యనిరీహతా । ప్రక్షాళనాద్ధిపఙ్కస్య దూరాదస్పర్శనంవరమ్ ।
యతః । యథాహ్యామిషమాకాశేపక్షిభిఃశ్వాపదైర్భువి । భక్ష్యతేసలి
లేమత్స్యైస్తథాసర్వత్రవిత్తవాన్ ॥అన్యచ్చ॥ రాజతఃసలిలాదగ్నేశ్చో

రతఃస్వజనాదపి। భయమర్థవతాంనిత్యంమృత్యోఃప్రాణభృతామివ ॥
తథాహి। జన్మనిక్లేశబహుళేకిన్ను దుఃఖమతఃపరమ్ । ఇచ్ఛాసంపద్య
తోనాస్తియచ్చేచ్ఛానవర్తతే ।వా। అన్యచ్చ భ్రాతఃశృణు-

శ్లో ॥ ధనంనతావత్సులభంలబ్ధంకృచ్ఛ్రేణపాల్యతే। లబ్ధనాశోయ
థామృత్యుస్తస్మాదేతన్న చిన్తయేత్ ॥ తృష్ణాంచేత్ పరిత్యక్త్వాకోదరిద్రః
కఈశ్వరః। తస్యాశ్చేత్ప్రసరోదత్తోదాస్యంచశిరసిస్థితమ్ । అపరం
చ ॥ యద్యదేవహివాఞ్ఛేతతతోవాఞ్ఛాప్రవర్తతే। ప్రాప్తఏవార్థతః
సోర్థస్తతోవాఞ్ఛానివర్తతే। వా । కింబహునా ॥ విశ్రమ్భాలాపై
ర్మయైవసహాత్రకాలోనీయతాం-

యతః । శ్లో । ఆమరణాన్తాఃప్రణయాఃకోపాస్తత్క్షణభఙ్గురాః। పరి
త్యాగాశ్చనిస్సఙ్గాభవన్తిహిమహాత్మనామ్॥ సర్వత్రజంతోర్నియమా
త్పతనాంతాఃసముచ్ఛ్రయాః । సంయోగాశ్చ వియోగాన్తామరణా
న్తంహిజీవనమ్ ।యతః। సన్తఏవసతాంనిత్యమాపదుద్ధరణక్షమాః । గ
జానాంపఙ్కమగ్నా సాంగజాఏవధురన్ధరాః । తథాచ । గుణినిగుణజ్ఞో
రమతేనాగుణశీలస్య గుణినిపరితోషః॥ అలిరేతివనాత్పద్మంనతుభేకస్త్వే
కవాసోపి। అపరంచ । శ్లాఘ్యస్సఏకోభువిమానవానాంసఉత్తమస్సత్పు
రుషస్సధన్యః । యస్యార్థినోవాశరణాగతావానాశావిభిన్నావిముఖాఃప
ప్రయాన్తి-

వా । తదేవంతేస్వేచ్ఛాహారవిహారంకుర్వాణాఃసంతుష్టాఃసుఖంనివస
న్తి-అథచిత్రాంగనామామృగఃకేనాపిత్రాసితస్తత్రాగత్యమిళితః-తతఃప
శ్చాదాయాన్తంభయహేతుమవలోక్యమన్థరోజలంప్రవిష్టోమూషికశ్చవివ
రంప్రవిష్టః - ఉడ్డీయమానఃకాకోవృక్షాగ్రంగతః - తతోలఘుపతనకేనసు
దూరంనిరూప్యభయహేతుర్నకోప్యవలోకితః - పశ్చాదాగత్యపునఃసర్వే
మిళిత్వోపవిష్టాః-మన్థరేణోక్తంభద్రంమృగకుశలంతే- స్వేచ్ఛయోదకా
ద్యాహారోనుభూయతాంఅత్రావస్థానేనవనమిదంసనాథీక్రియతాంచిత్రా
ఙ్గోబ్రూతేలుబ్ధకత్రాసితోహంభవతాంశరణమాగతః-

యతః - శ్లో ।లోభాద్వాథభయాద్వాపిసంత్యజేచ్ఛరణాగతమ్।బ్రహ్మ

హత్వా సమంతస్య పాపమాహుర్మనీషిణః ॥ వా ॥ తతశ్చభవద్భిఃసహ మిత్రత్వమిచ్ఛామి - హిరణ్యకోవదత్ - మిత్రత్వం తావదస్మాభిఃసహాయ త్నేనసిష్పన్నమేవభవతః- యతః ॥ శ్లో ॥ ఔరసంకృతసంబన్ధంతథావంశ క్రమాగతమ్। రక్షితంవ్యసనేభ్యశ్చమిత్రంజ్ఞేయంచతుర్విధమ్ ॥
వా ॥ తదత్రస్వగృహనిర్విశేషేణస్థీయతాం- తచ్ఛ్రుత్వామృగస్సానన్దః కృతస్వేచ్ఛాహారఃపానీయంపీత్వాజలాసన్న తరుచ్ఛాయాయాముపవి ష్టః -
యతః ॥ శ్లో ॥ కూపోదకంవటచ్ఛాయాశ్యామాస్త్రీచేష్టకాగృహమ్। శీ తకాలేభవేదుష్ణ ముష్ణకాలేతుశీతలమ్ ॥ వా ॥ అథమన్థరో బ్రూతేసఖే మృగకేన త్రాసితోసి - అస్మిన్నిర్జనవనేకదాచిత్ కింవ్యాధాస్సంచర న్తి - మృగేణోక్తం - అస్తికలిఙ్గవిషయే రుక్మాఙ్గదోనామనృపతిః- స చదిగ్విజయక్రమేణాగత్యచన్ద్రభాగానదీతీరేసమావాసితోవర్తతే - ప్రా తశ్చతేనాత్రాగత్యకర్పూరసరఃసమీపేభవితవ్యమితివ్యాధానాంముఖా త్కింవదన్తీశ్రూయతే-తదత్రాపిప్రాతరవస్థానంభయహేతుకమిత్యాలో చ్యయథాకార్యంతథారభ్యతాం - తచ్ఛ్రుత్వాకూర్మఃసభయమాహ - జలాశయాన్తరంగచ్ఛామి- కాకమృగావప్యుక్తవన్తౌ - ఏవమస్తు- హి రణ్యకోవిమృశ్యాబ్రవీత్- తేనపునర్జలాశయేప్రాప్తేమన్థరస్యకుశలంస్థలే గచ్ఛతఃకింవిధః-
యతః ॥ శ్లో ॥ అమ్భాంసిజలజన్తూనాందుర్గందుర్గనివాసినామ్ । స్వభూ మిశ్శ్వపదాదీనాంరాజ్ఞాంసైన్యంపరంబలమ్ ॥ వా ॥ సఖేలఘుపతనకఅ నేనోపదేశేనతథాభవిష్యతి- శ్లో ॥ స్వయంవీక్ష్యయథావధ్వాఃపీడితం స్తనకుట్మలమ్ । వణిక్పుత్రోభవేదుఃఖీత్వంతథైవభవిష్యసి
వా ॥ తేఊచుః-కథమేతత్ -హిరణ్యకఃకథయతి - అస్తికాన్యకుబ్జవిషయే రాజావీరసేనోనామ - తేనవీరపురనామ్నినగరేతుఙ్గబలోనామరాజపు త్రోయువరాజఃకృతః-సచమహాధనస్తరుణఃఏకదాస్వనగరంభ్రామ్యన్నతి ప్రౌఢయౌవనాంలావణ్యవతీంనామవణిక్పుత్రవధూమాలోకయామాస తతఃస్వహర్మ్యంగత్వాస్మరాకులితమతిస్తస్యాఃకృతేదూతీం ప్రేషితవాన్-

యతః ॥ శ్లో ॥ సన్మార్గే తావదాస్తే ప్రభవతి పురుష స్తావదేవేంద్రియాణాం లజ్జాం తావద్విధత్తే వినయమపి సమాలమ్బతే తావదేవ ॥ భ్రూచాపాకృష్టముక్తాః శ్రవణపథగతా నీలపక్ష్మాణ ఏతే। యావల్లీలావతీనాం న హృది పరిణతా దృష్టిబాణాః పతన్తి॥

వా ॥ సాపి లావణ్యవతీ తదవలోకనక్షణాత్ ప్రభృతి స్మరశరప్రహారజర్జరితహృదయా తదేకచిత్తాభవత్॥

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ అనృతం సాహసం మాయా మాత్సర్యం చాతిలుబ్ధతా। నిర్గుణత్వమశౌచత్వం స్త్రీణాం దోషాః స్వభావజాః॥

వా ॥ అథ దూతీ వచనం శ్రుత్వా లావణ్యవత్యువాచ- అహం చ పతివ్రతా పరపురుషస్పర్శమాత్రమపి న కరోమి-

యతః॥శ్లో॥ సా భార్యా యా గృహే దక్షా సా భార్యా యా ప్రజావతీ। సా భార్యా యా పతిప్రాణా సా భార్యా యా పతివ్రతా. అన్యచ్చ॥ న సా భార్యేతి వక్తవ్యా యస్యాం భర్తా న తుష్యతి। తుష్టే భర్తరి నారీణాం సంతుష్టాః సర్వదేవతాః॥ కోకిలానాం స్వరో రూపం నారీరూపం పతివ్రతా। విద్యారూపం కురూపాణాం క్షమారూపం తపస్వినామ్ ॥ భర్తా యస్యా గుణాన్ బ్రూతే శీలధర్మసమన్వితా। అగ్నిసాక్షికమర్యాదా భర్తా హి శరణం స్త్రియాః॥ వా॥ తతో యద్యాదిశతి మే ప్రాణేశ్వర స్తదేవాహమవిచారితం కరోమి - దూత్యోక్తం - అపి సత్యమేతత్ - లావణ్యవత్యువాచ - సత్యమేవైతత్ - తతో దూత్యాగత్వా తత్సర్వం తుఙ్గబలస్యాగ్రే నివేదితం - తచ్ఛ్రుత్వా తుఙ్గబలోవదత్ - స్వామినానీయ సమర్పయితవ్యేతి కథమేతచ్ఛక్యం - కుట్టన్యాహ - ఉపాయః క్రియతాం-

తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఉపాయేన హి యచ్ఛక్యం న తచ్ఛక్యం పరాక్రమైః॥ సృగాలేన హతో హస్తీ గచ్ఛతా పఙ్కవర్త్మని-

వా॥ రాజపుత్రః పృచ్ఛతి-కథమేతత్ - సా కథయతి-అస్తి బ్రహ్మారణ్యే కర్పూరతిలకో నామ హస్తీ- తమవలోక్య సర్వే సృగాలా శ్చిన్తయన్తి-యద్యయం కేనాప్యుపాయేన మ్రియతే- తదాస్మాకమేతద్దేహేన మాసచతుష్టయస్య స్వేచ్ఛాభోజనం భవిష్యతి-తత్ర ఏకేన వృద్ధసృగాలేన ప్రతిజ్ఞాతం-మయా బుద్ధిప్రభావాదస్య మరణం సాధయితవ్యం- అనన్తరం స వఞ్చకః కర్పూరతి

లకసమీపంగత్వా సాష్టాఙ్గపాతం ప్రణమ్యోవాచ - దేవదృష్టిప్రసాదంకు
రు-హస్తీబ్రూతే-కస్త్వం-కుతఃసమాయాతః-సోవదత్-జమ్బుకోహం-స
ర్వైర్వనవాసిభిఃపశుభిర్మిలిత్వాభవత్సకాశంప్రస్థాపితః- యద్వినారాజ్ఞా
వస్థాతుంనయుక్తంతదత్రాటవీరాజ్యేభిషేక్తుంభవాన్ సర్వస్వామిగుణో
పేతోనిరూపితః-
యతః ॥ శ్లో ॥ కులాచారజనాచారైరతిశుద్ధఃప్రతాపవాన్ । ధార్మికోనీతి
కుశలఃసస్వామీయుజ్యతేభువి । వా । అపరంచపశ్య । రాజానం - ప్రథ
మంవిన్దేత్తతోభార్యాంతతోధనం-
శ్లో ॥ రాజన్యసతిలోకేస్మిన్ కుతోభార్యాకుతోధనమ్ । అన్యచ్చ ॥ ప
ర్జన్యఇవభూతానామాధారఃపృథివీపతిః । వికలేపిహిపర్జన్యేజీవ్యతేన
తుభూపతౌ ॥ కించ ॥ నియతవిషయవర్తీప్రాయశోదణ్డయోగాత్ ।జగతిప
రవశేస్మిన్ దుర్లభస్సాధువృత్తః ॥ కృశమపివికలంవా వ్యాధితంవాధనంవా
పతిమపికులనారీదణ్డభీత్యాభ్యుపైతి ॥ వా ॥ తద్యథాలగ్న వేలానచలతి -
తథాకృత్వా సత్వరమాగమ్యతాం దేవేన - ఇత్యుక్త్వోత్థాయచలితః -తతో
సౌరాజ్యలోభాకృష్టఃకర్పూరతిలకఃసృగాలవర్త్మనాధావన్ మహాపఙ్కే
నిమగ్నః - తతస్తేనహస్తినోక్తం - సఖేసృగాలకిమధునావిధేయం - మ
హాపఙ్కేపతితోహం - సృగాలేనవిహస్యోక్తం - దేవమమపుచ్ఛాగ్రేహ
స్తందత్వోత్తిష్ఠ - యస్యవచసిత్వయావిశ్వాసఃకృతః -తస్యఫలమేతత్ -
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ యదాసత్సంగరహితోభవిష్యసిభవిష్యసి । తదాసజ్జ
నగోష్ఠిషుపతిష్యసిపతిష్యసి ॥ వా ॥తతోమహాపఙ్కేనిమగ్నోహస్తీసృగా
లైర్భక్షితః - అతోహంబ్రవీమి - ఉపాయేనహియచ్ఛక్య మిత్యాది - త
తఃకుట్టిన్యుపదేశేనతంచారుదంతనామానంవణిక్పుత్రంసరాజపుత్రఃసేవ
కంచకార -తతోసౌతేనసర్వవిశ్వాసకార్యేషునియోజితః -ఏకదాతేనరా
జపుత్రేణస్నాతానులిప్తేనకనకాలంకారధారిణోక్తం - మయామాసమే
కంయావద్గౌరీవ్రతంకర్తవ్యం - తదద్యారభ్యప్రతిరాత్రికులకన్యామేకాం
యావతిమానీయసమర్పయ - సామయాయథోచితేనవిధినాపూజయిత
వ్యా - తతఃసచారుదత్తస్తథావిధాంతరుణీమానీయసమర్పయతి - ప
శ్చాత్ప్రచ్ఛన్నఃకిమయంకరోతీతినిరూపయతి - సచతుఙ్గబలస్తాంయువతి

మస్పృశన్నేవదూరాద్వ్యాధ్రో లక్ష్మారగన్ధచన్దనైః సంపూజ్య రక్తకందత్త్వా ప్రస్థాపయతి- అథవణిక్పుత్రేణతద్దృష్ట్వోపజాతవిశ్వాసేనలోభాకృష్టమనసాస్వవధూర్లీలావతీ సమానీయసమర్పితా - సచతుఙ్గబలస్తాంహృదయప్రియాంలావణ్యవతీంవిజ్ఞాయస సంభ్రమముత్థాయనిర్దయమాలిఙ్గ్య ఆనన్దోన్మీలితలోచనః పర్యఙ్కే తయాసహవిలలాస - తదాలోక్య వణిక్పుత్రశ్చిత్రలిఖితఇవేతికర్తవ్యతామూఢః పరంవిషాదముపగతః - అతోఽహం బ్రవీమిస్వయంవీక్ష్యేత్యాది - తథాత్వయాపిభవితవ్యమితి- తత స్తద్వచనమవధార్య మహతాభయేనమన్థరో జలాశయముత్సృజ్యచలితః- తేఽపిహిరణ్యకాదయ స్తమనుగచ్ఛన్తి- తతఃస్థలేగచ్ఛన్ కేనాపివ్యాధేనవనంపర్యటతాసమన్థరః ప్రాప్తః - ప్రాప్యతంగృహీత్వోత్థాప్య ధనుషిబద్ధ్వాక్షుత్పిపాసాకులఃస్వగృహాభిముఖంచలితః - అథతేమృగవాయసమూషికాః పరంవిషాదముపగతవంత స్తమనుజగ్ముః- తతోహిరణ్యకోవిలపతి।

శ్లో॥ ఏకస్యదుఃఖస్యనయావద న్తంగచ్ఛామ్యహంపారమివార్ణవస్య। తావద్ద్వితీయంసముపస్థితంమేఛిద్రేష్వనర్థాబహులీభవన్తి। స్వభావజంతుయన్మిత్రంభాగ్యేనైవాభిజాయతే ।తదకృత్రిమసౌహార్దమాపత్స్వపినముఞ్చతి ॥ నమాతరినదారేషు నసోదర్యే నచాత్మజే। విశ్వాసస్తాదృశఃపుంసాంయాదృఙ్మిత్రేస్వభావజే ॥ ఇతిముహుర్విచిన్త్య- అహోబతమేదుర్దైవమ్ । యతః॥ స్వకర్మసంతానవిచేష్టితానికాలాన్తరావర్తిశుభాశుభాని । ఇహైవదృష్టానిమయైవ తానిజన్మాన్తరాణీవదశాఫలాని ॥ అథవా ॥ కాయస్సన్నిహితాపాయస్సంపదఃపదమాపదామ్ । సమాగమాస్సాపగమాఃసర్వముత్పాదిభఙ్గురమ్॥ పునర్విమృశ్యాహ-శోకారాతిభయత్రాణంప్రీతివిస్రమ్భభాజనమ్ । కేనరత్నమిదంసృష్టంమిత్రమిత్యక్షరద్వయమ్ ॥ కించ ॥ మిత్రంప్రీతిరసాయనంనయనయోరానన్దనంచేతసఃపాత్రంయత్సుఖదుఃఖయోస్సహభవేన్మిత్రేణతద్దుర్లభమ్ ॥ యేచాన్యేసుహృదఃసమృద్ధిసమయేద్రవ్యాభిలాషాకులాః। తేసర్వత్రమిలన్తితత్త్వనికషగ్రావాతుతేషాంవిపత్ -

వా॥ ఇతిబహువిలప్యహిరణ్యకశ్చిత్రాఙ్గలఘుపతనకావాహ - యావద

యంవ్యాధోవనాన్నిస్సరతితావన్మన్థరంమోచయితుంయత్నఃక్రియతాం|
తావూచతుః - సత్వరంకార్యం - ఉచ్యతాం - హిరణ్యకో బ్రూతే - చి
త్రాఙ్గోజలసమీపంగత్వా మృతమివాత్మానందర్శయతు - కాకశ్చత
స్యోపరిస్థిత్వాచఞ్చ్వాకిమపిలిఖతు - నూనమనేనలుబ్ధకేనతత్రకచ్ఛపం
పరిత్యజ్యమృగమాంసార్థినాసత్వరంగన్తవ్యం - తతోహంమన్థరస్యబన్ధ
నంఛేత్స్యామి-చిత్రాఙ్గలఘుపతనకాభ్యాంశీఘ్రంగత్వాతథానుష్ఠితేసతి
సవ్యాధః శ్రాన్తఃపానీయంపీత్వా తరోరధస్తాదుపవిష్టస్తథావిధంమృ
గమపశ్యత్ - తతఃకర్తరికామాదాయ ప్రహృష్టమనామృగాన్తికంచలితః-
అత్రాన్తరేహిరణ్యకేనాగత్యచ్ఛిన్నబన్ధనఃసకూర్మః సత్వరంజలాశయం
ప్రవిష్టః - సమృగః ఆసన్నంతంవ్యాధంవిలోక్యోత్థాయపలాయితః - ప్ర
త్యావృత్యలుబ్ధకోయావత్తరుతలమాయాతితావత్కూర్మమపశ్యన్నచిన్తయ
త్ - ఉచితమేవైతన్మమాసమీక్ష్యకారిణఃయతః-

శ్లో ॥ యోధ్రువాణిపరిత్యజ్య - అధ్రువాణినిషేవతే । ధ్రువాణితస్య
నశ్యన్తి - అధ్రువం - నష్టమేవహి ॥ తతోసౌస్వకర్మవశాన్నిరాశః కట
కంప్రవిష్టః । కర్తవ్యానిచమిత్రాణిమర్గమానివనానిచ । పశ్యకూర్మోపతి
ర్బద్ధోమూషికేణవిమోచితః॥

వా ॥ మన్థరాదయశ్చసర్వేముక్తాపదః స్వస్థానంగత్వా యథాసుఖమా
స్థితాః అథరాజపుత్రైః సానన్దముక్తమ్ - తత్సర్వేతేసుఖినఃసంపన్నాః -
తత్సిద్ధంనస్సమీహితమ్ - విష్ణుశర్మోవాచ - ఏతావద్భవతామభిలషి
తంసంపన్నమ్ - అపరమపీదమస్తు-

శ్లో - మిత్రంప్రాప్నుతసజ్జనావనపరైర్లక్ష్మీస్సమాలభ్యతాంభూపాలాఃప
రిపాలయన్తువసుధాంశశ్వత్స్వధర్మేస్థితాః ॥ ఆస్తాంమానసతుష్టయేసు
కృతినాంనీతిర్నవోఢేవనః । కల్యాణంకురుతాంజనస్యభగవాంశ్చన్ద్రా
ర్ధచూడామణిః ॥

ఇతిహితోపదేశేమిత్రలాభోనామ - ప్రథమకథాసంగ్రహఃసమాప్తః-

అథసుహృద్భేదః-

వా । అథరాజపుత్రాఊచుః - ఆర్యమిత్రలాభఃశ్రుతః - తదస్మయమిదా

నీంసుహృద్భేదంశ్రోతుమిచ్ఛామః - విష్ణుశర్మోవాచ - సుహృద్భేదంశ్రృణుత - యస్యాయమాద్యశ్శ్లోకః॥ వర్ధమానోమహాన్స్నేహెూమృగేన్ద్రవృషయోర్వనే । పిశునేనాతిలుబ్ధేనజమ్బుకేనవినాశితః॥

వా । రాజపుత్రైరుక్తమ్ - కథమేతత్ - విష్ణుశర్మాకథయతి - అస్తిదక్షిణపథేసువర్ణవతీనామనగరీ - తత్రవర్ధమానోనామవణిజ్నివసతి - తస్యప్రభూతేపవిత్తేపరాన్బన్ధూనతిసమృద్ధానవలోక్యపునరర్థవృద్ధిః కరణీయేతిమతిర్బభూవ-

యతః । శ్లో । అధోధఃపశ్యతఃకస్యమహిమానోపచీయతే । ఉపర్యుపరిపశ్యన్తస్సర్వఏవదరిద్రతి ॥ అపరంచ ॥ బ్రహ్మహాపినరఃపూజ్యోయస్యాస్తివిపులంధనమ్ । శశినస్తుల్యవంశోపినిర్ధనఃపరిభూయతే । అన్యచ్చ॥ అవ్యవసాయినమలసం దైవపరంసాహసాచ్చపరిహీణమ్ । ప్రమదేవపతింవృద్ధం నేచ్ఛతిలక్ష్మీర్గృహీతుమీషదపి । కించ । ఆలస్యంస్త్రీసేవాసరోగితాజన్మభూమివాత్సల్యమ్ । భీరుత్వమసన్తోషష్షడ్వ్యాఘాతామహత్త్వస్య ॥ యతః । సంపదాసుస్థితంమన్యోభవతిస్వల్పయాపియః కృతకృత్యోవిధిర్మన్యేనవర్ధయతితస్యతామ్ । అపరంచ ॥ నిరుత్సాహంనిరానన్దంనిర్వీర్యమరినన్దనమ్ । మాస్మసీమన్తినీకాచిజ్జనయేత్ పుత్రమీదృశమ్ ॥ తథాచోక్తమ్ । అలబ్ధంచైవలిప్సేతలబ్ధంరక్షేదపేక్షయా । రక్షితంవర్ధయేత్సమ్యగ్వృద్ధంతీర్థేషునిక్షిపేత్ । దానభోగవిహీనాశ్చదివసాయాన్తియస్యవై । సకర్మకారభస్త్రేవశ్వసన్నపినజీవతి। యతః॥ వా । అలబ్ధమభీప్సతోనుయోగాద్దుఃఖప్రాప్తిరేవ । లబ్ధస్యాప్యరక్షితస్యస్వయంభవతివినాశః॥ అవర్ధమానశ్చార్థస్స్వల్పవ్యయోప్యఞ్జనవత్ క్షయమేతి।

అనుపభుక్తధనశ్చనిష్ప్రయోజనఏవ ॥ తథాచోక్తమ్॥ శ్లో॥ ధనేనకింయోనదదాతినాశ్నుతేబలేనకింయశ్చరిపూన్నబాధతే । శ్రుతేనకింయోనచధర్మమాచరేత్ కిమాత్మనాయోనజితేన్ద్రియోభవేత్ । అన్యచ్చ ॥ అఞ్జనస్యక్షయందృష్ట్వావల్మీకస్యతుసఞ్చయమ్ । అవన్ధ్యందివసంకుర్యాద్దానాధ్యయనకర్మసు॥ జలబిన్దునిపాతేనక్రమశఃపూర్యతేఘటః । సహేతుస్సర్వవిద్యానాంధర్మస్యచధనస్యచ ॥ వా ॥ ఇతిసంచిన్త్యసంజీవకనన్దకనా

మానాద్వా వృషభౌ ధురినియుజ్య శకటం నానావిధద్రవ్యపూర్ణం కృత్వా వా
ణిజ్యార్థం కాశ్మీరం చలితః -
యతః ॥శ్లో॥ కోతిభారస్సమర్థానాం కిం దూరం వ్యవసాయినామ్ । కో విదేశస్స
విద్యానాం కః పరః ప్రియవాదినామ్ ॥ వా ॥ తతో గచ్ఛత స్తస్య సుదుర్గ
నామ్ని పర్వతే మహారణ్యే సంజీవకో భగ్నజానుర్ని పతితః - తమాలోక్య
వర్ధమానోచిన్తయత్ -
శ్లో ॥ కరోతు నామ నీతిజ్ఞో వ్యవసాయమిత స్తతః । ఫలం పున స్తదేవా
స్య యద్విధేర్మనసి స్థితమ్ ॥ కింతు ॥ విస్మయస్సర్వథా పాయః పత్యూహ
స్సర్వకర్మణామ్ । తస్మాద్విస్మయముత్సృజ్య సాధ్యే సిద్ధిర్విధీయతామ్ ॥
వా ॥ ఇతి సంచిన్త్య సంజీవకం తత్ర పరిత్యజ్య వర్ధమానః పునః స్వయం ధర్మ
పురం నామ నగరం గత్వా మహాకాయమన్యం వృషభమేకం సమానీయ ధు
రి నియోజ్య చలితః - సంజీవకః కథమపి ఖురత్రయే భరం కృత్వోత్థితః -
యతః ॥ శ్లో ॥ నిమగ్నస్య పయోరాశౌ పర్వతాత్పతితస్య చ తక్షకేణాపిద
ష్టస్య ఆయుర్మర్మాణి రక్షతి ॥ అపరంచ ॥ నిపతతు శిఖరాదద్రే ర్మజ్జతు జల
ధౌ పతతు హుతాశనం విశతు - క్రీడతు భుజగైర్వా నాకాలే కస్య చిన్నాశః ॥
నాకాలే మ్రియతే జన్తుర్విద్ధః శరశతైరపి । కుశాగ్రేణైవ సంస్పృష్టః ప్రా
ప్తకాలో న జీవతి ॥ యతః ॥ అరక్షితం తిష్ఠతి దైవరక్షితం సురక్షితం దైవహ
తం వినశ్యతి । జీవత్యనాథోపి వనే విసర్జితః కృతప్రయత్నోపి గృహే న జీవతి ॥
వా ॥ తతో దినేషు గచ్ఛత్సు సంజీవకః స్వేచ్ఛాహారాదిలాభేనారణ్యాని
భ్రామ్యన్ హృష్టపుష్టాఙ్గో బలవాన్ననాద - తస్మిన్వనే పిఙ్గలకనామా సిం
హః స్వభుజోపార్జితరాజ్యసుఖమనుభవన్ నివసతి-
తథాచోక్తమ్ ॥శ్లో॥ నాభిషేకో న సంస్కారః సింహస్య క్రియతే మృగైః । వి
క్రమార్జితరాజ్యస్య స్వయమేవ మృగేంద్రతా ॥ వా ॥ స చైకదా పిపా
సాకులితః పానీయం పాతుం యమునాకచ్ఛమగమత్ - తేన చ తత్ర సింహే
నాననుభూతపూర్వం ప్రలయఘనగర్జితమివ సంజీవకనర్దితమశ్రావి-
తచ్ఛ్రుత్వా సపానీయమపీత్వా సచకితం పరివృత్య స్వస్థానమాగత్య కిమి
దమిత్యాలోచ్య తూష్ణీం స్థితః - స తథావిధః కరటకదమనకాభ్యాం మం
త్రిపుత్రాభ్యాం సృగాలాభ్యాం దృష్టః తం తథావిధం దృష్ట్వా దమనకః కరట

కమాహ - సఖే యం కిముదకార్థీ స్వామీ పానీయమపీత్వా మన్దంమన్దమవ తిష్ఠతే - కరటకో బ్రూతే - మిత్ర దమనక మమ సమ్మతేనాస్య సేవైవ న క్రియ తే - తత్ కిమస్య చేష్టానిరూపణేన । అతో నేన రాజ్ఞావధీరితాభ్యా మావా భ్యాం మహదుఃఖమనుభూతం-
అపరంచ పశ్య । శ్లో । సేవయా ధనమిచ్ఛద్భిః సేవకైః పశ్య యత్కృ తమ్ । స్వాతన్త్ర్యం యచ్ఛరీరస్య మూఢైస్తదపహారితమ్ ॥ అపరంచ ॥ శీతవాతాతపక్లేశాన్ సహన్తే యాన్ పరాశ్రితాః । తదర్థేనాపి మేధావీ త పస్తప్త్వా సుఖీ భవేత్ ॥ అన్యచ్చ । ఏతావజ్జన్మసాఫల్యం యదనాయత్త వృత్తితా । యే పరాధీనతాం యాతాస్తే వై జీవన్తి కే మృతాః ॥ క్రీడన్తే భుజగైస్సార్థం రమన్తే పరయోషితః - రాజానమపి సేవన్తే అహో సాహసికా నరాః ॥ అపరంచ ॥ ఏహి గచ్ఛ పతోత్తిష్ఠ వద మౌనం సమాచర । ఏవమాశాసుఖగ్రస్తైః క్రీడన్తే ధనినో ర్థిభిః ॥ కించ । అబుధైరర్థలా భాయ పణ్యస్త్రీభిరివ స్వయమ్ । ఆత్మా సంస్కృత్య సంస్కృత్య పరో పకరణీకృతః ॥ కించ ॥ యా ప్రకృత్యైవ చపలా నిపతత్యశుచావపి । స్వా మినో బహుమన్యన్తే దృష్టిం తామపి సేవకాః ॥ విశేషతశ్చ ॥ ప్రణమ త్యున్నతిహేతోర్జీవితహేతోర్విముఞ్చతి ప్రాణాన్ । దుఃఖీయతి సుఖ హేతోః కో మూఢః సేవకాదన్యః ॥ అపరంచ ॥ మౌనాన్మూకః ప్రవచనప టుర్వాతులో జల్పకో వా క్షాన్త్యా భీరుర్యది న సహతే ప్రాయశో నాభిజా తః ॥ ధృష్టః పార్శ్వే వసతి నియతం దూరతశ్చాప్రగల్భః సేవాధర్మః పర మగహనో యోగినామప్యగమ్యః ॥ వాక్యం । దమనకో బ్రవీత్ - మిత్ర స ర్వథా మనసాపి నైతత్కర్తవ్యమ్ ।

శ్లో ॥ కథం త్వయా న సేవ్యన్తే యత్నతః పరమేశ్వరాః । అచిరేణైవ యే తుష్టాః పూరయన్తి మనోరథాన్ । అన్యచ్చ । కుతస్సేవావిహీనా నాం చామరోద్ధృతసంపదః । ఉద్దణ్డధవలచ్ఛత్రవాజివారణవాహినీ ॥

వా ॥ కరటకో బ్రూతే - తథాపి కిమనేన వ్యాపారేణాస్మాకం - య తః-అవ్యాపారేషు వ్యాపారః సర్వథా పరిహరణీయః-
పశ్య । శ్లో ॥ అవ్యాపారేషు వ్యాపారం యో నరః కర్తుమిచ్ఛతి । స భూమౌ నిహతశ్శేతే కీలోత్పాటీవ వానరః ॥

శ్లో ॥ లాఙ్గూలచాలనమధశ్చ రణావపాతం భూమౌ నిపత్య వదనో
దరదర్శనంచ । శ్వా పిండదస్య కురుతే గజపుంగవస్తు ధీరం విలోకయతి చా
టుశతైశ్చ భుఙ్క్తే ॥ కించ ॥ యజ్జీవతి క్షణమపి ప్రథితం మనుష్యైర్విజ్ఞా
నవిక్రమయశోభిరభగ్నమానమ్ । తన్నామజీవితమిహ ప్రవదంతి తజ్జ్ఞాః
కాకోపి జీవతి చిరాయ బలిం చ భుఙ్క్తే ॥ అపరంచ ॥ అహితహితవిచార
శూన్యబుద్ధేః శ్రుతిసమయైర్బహుభిర్బహిష్కృతస్య । ఉదరభరణమాత్ర
కేవలేచ్ఛోః పురుషపశోశ్చ పశోశ్చ కో విశేషః ॥
వా ॥ కరటకో బ్రూతే - ఆవాం తావదప్రధానౌ - తథాప్యావయోః కిమన
యా విచారణయా - దమనకః పునరాహ - కియతా కాలేనామాత్యాః ప్రధా
నతామప్రధానతాం వా లభేత -
యతః । శ్లో । న కస్యచిత్కశ్చిదిహ స్వభావాద్భవత్యుదారోఽభిమతః ఖ
లో వా । లోకే గురుత్వం విపరీతతాం వా స్వచేష్టితాన్యేవ నరం నయన్తి ॥
కించ । ఆరోప్యతే శిలా శైలే యత్నేన మహతా యథా । నిపాత్యతే క్షణేనా
ధస్తథాత్మా గుణదోషయోః ॥ యాత్యధోధో వ్రజత్యుచ్చైర్నరః స్వైరే
వ కర్మభిః । కూపస్య ఖనితా యద్వత్ప్రాకారస్యేవ కారకః
వా । తద్భద్ర స్వయత్నాయత్తో హ్యాత్మోత్కర్షః - కరటకో వదతి - అథ భ
వాన్ కిం బ్రవీతి - దమనక ఆహ - అయం స్వామీ పిఙ్గలకః కుతోఽపి భయాత్ సచకి
తం పరివృత్త్యోపవిష్టః - కరటకో బ్రూతే - కిం తత్ర జానాసి - దమనకో వదతి - కిం
ప్రజ్ఞావతామవిదితమస్తి
ఉక్తంచ ॥ శ్లో । ఉదీరితోఽర్థః పశునాపి గృహ్యతే హయాశ్చ నాగాశ్చ వ
హన్తి దేశితాః । అనుక్తమప్యూహతి పణ్డితో జనః పరేఙ్గితజ్ఞానఫలా హి బు
ద్ధయః ॥ ఆకారైరిఙ్గితైర్గత్యా చేష్టయా భాషణేన చ । నేత్రవక్త్రవికారేణ ల
క్ష్యతేఽన్తర్గతం మనః ॥
వా । తదత్ర భయప్రస్తావే నాహమేనం ప్రజ్ఞాబలేనాత్మీయం కరిష్యామి -
యతః । శ్లో । ప్రస్తావసదృశం వాక్యం సద్భావసదృశం ప్రియమ్ । ఆత్మ
శక్తిసమం కోపం యో జానాతి స పణ్డితః ॥
వా ॥ కరటకో వదతి - సఖే త్వం సేవానభిజ్ఞః

పశ్య । శ్లో । అనాహూతో విశేద్యస్తు అపృష్టో బహు భాషతే । ఆత్మానం మన్యతే ప్రీతం భూపాలస్య స దుర్మతిః । వా ॥ దమనకో బ్రూతే-భద్ర కథమహం సేవానభిజ్ఞః

పశ్య ॥ శ్లో । కిమప్యస్తి స్వభావేన సున్దరం వాప్యసున్దరమ్ । యదేవ రోచతే యస్మై భవేత్తత్తస్య సున్దరమ్ । యతః । యస్య యస్య హి యో భావస్తేన తేన హితం నరమ్ । అనుప్రవిశ్య మేధావీ క్షిప్రమాత్మవశం నయేత్ । అన్యచ్చ । కోఽత్రేత్యహమితి బ్రూయాత్ సమ్యగాదేశయేతి చ । ఆజ్ఞామవితథాం కుర్యాద్యథాశక్తి మహీపతేః । అపరంచ ఆజ్ఞాభఙ్గో నరేన్ద్రాణాం బ్రాహ్మణానామనాదరః ॥ పృథక్శయ్యా చ నారీణామశస్త్రవిహితో వధః ॥ కించ ॥ అల్పేచ్ఛుర్ధృతిమాన్ ప్రాజ్ఞశ్ఛాయేవానుగతః సదా । ఆదిష్టో న వికల్పేత స రాజవసతిం వసేత్ ।

వా । కరటకో బ్రూతే-కదాచిత్త్వామనవసరప్రవేశాదవమన్యతే స్వామీ-దమనక ఆహ-అస్త్యేవం-తథాప్యనుజీవినా సాన్నిధ్యమవశ్యం కరణీయం- యతః ॥ శ్లో ॥ దోషభీతేరనారమ్భః కాపురుషస్య లక్షణమ్ । కైరజీర్ణభయాద్భ్రాతర్భోజనం పరిహీయతే । పశ్య ॥ ఆసన్నమేవ నృపతిర్భజతే మనుష్యం విద్యావిహీనమకులీనమసంగతం వా । ప్రాయేణ భూమిపతయః ప్రమదా లతాశ్చ యః పార్శ్వతో వసతి తం పరివేష్టయన్తి । వా ॥ కరటకో బ్రూతే - తత్ర గత్వా కిం వక్ష్యసి - స ఆహ - శృణు అనురక్తో విరక్తో వా మయి స్వామీతి జ్ఞాస్యామి - కరటకో బ్రూతే - కిం తజ్జ్ఞానలక్షణం - దమనకో బ్రూతే శృణు -

శ్లో ॥ దూరాదవేక్షణం హాసః సంప్రశ్నే సాదరో భృశమ్ । పరోక్షేఽపి గుణశ్లాఘా స్మరణం ప్రియవస్తుషు । తత్సేవకేనాప్యనురక్తిజ్ఞానం ప్రీతివర్ధనమ్ । అనురక్తస్య చిహ్నాని దోషేఽపి గుణసంగ్రహః । కాలయాపనమాశానాం వర్ధనం ఫలఖణ్డనమ్ । విరక్తేశ్వరచిహ్నాని జానీయాన్మతిమాన్నరః ॥ వా ॥ ఏతజ్జ్ఞాత్వా యథా చాయం మమాయత్తో భవిష్యతి - తద్వక్ష్యామి- యథా ॥ శ్లో ॥ అపాయసందర్శనజాం విపత్తిముపాయసందర్శనజాం చ సిద్ధిమ్ । మేధావినో నీతివిధిప్రయుక్తాం పురస్ఫురన్తీమివ దర్శయన్తి । వా ॥ కరటకో బ్రూతే - తథాప్యప్రాప్తప్రస్తావేన వక్తుమర్హసి -

యతః ॥ శ్లో ॥ అప్రాప్తకాలవచనం బృహస్పతిరపి బ్రువన్ । ప్రాప్ను
యాద్బుద్ధ్యవజ్ఞానమవమానంచ శాశ్వతమ్॥ సులభాః పురుషా రాజన్ సత
తం ప్రియవాదినః । అప్రియస్య చ పథ్యస్య వక్తా శ్రోతా చ దుర్లభః॥ వా॥ ద
మనకో బ్రవీత్ మిత్ర మా భైషీః నాహమప్రాప్తావసరం వచనం వక్ష్యామి-
యతః॥ శ్లో॥ ఆపద్యున్మార్గగమనే కార్యకాలాత్యయేషు చ । అపృష్టేనాపి వ
క్తవ్యం భృత్యేన హితమిచ్ఛతా ॥ వా । యది చ ప్రాప్తావసరేణాపి మ
యా మన్త్రోఽన వక్తవ్యః - తదా మన్త్రిత్వమేవ మమానుపపన్నం -
యతః ॥ శ్లో॥ కల్పయతి యేన వృత్తిం యేన చ లోకే ప్రశస్యతే సద్భిః । స గుణ
స్తేన చ గుణినా సంరక్ష్యః సంవర్ధనీయశ్చ । వా॥ తద్భద్రానుజానీహి మామ్-
గచ్ఛామి - కరటకో బ్రూతే - శుభమస్తు . యథాభిమతమనుష్ఠీయతా
మితి - తతో దమనకో విస్మిత ఇవ పిఙ్గలకసమీపం గతో దూరాదేవ రాజ్ఞా దృ
ష్టః సాదరం ప్రవేశిత సాష్టాఙ్గపాతం ప్రణిపత్యోపవిష్టః - రాజాహ - చిరా
ద్దృష్టోసి - దమనకో బ్రూతే - యద్యపి మయా సేవకేన శ్రీమద్దేవపాదా
నాం న కించిత్ ప్రయోజనమస్తి - తథాపి ప్రాప్తకాలమనుజీవినా సాన్ని
ధ్యమవశ్యం కర్తవ్యమిత్యాగతోస్మి -
యతః॥ శ్లో॥ యైశ్చాహవేషు శితశస్త్రనిపాతభిన్నా మానాఙ్గనాఙ్గసురభి
స్మృతశార్పితాభూః । తేషామపి ప్రభుసమీపముపాగతానాం వాచః స్ఖలన్తి గు
రుసాధ్వసభావభిన్నాః । అపరంచ ॥ రాజని విదుషాం మధ్యే వరసురతస
మాగమే స్త్రీణామ్ । సాధ్వసదూషితహృదయో వాక్పటురపి కాతరో భ
వతి । వా । ఇహ హి కేనచిదపి హేతునా ప్రయోజనమసి -
తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ దన్తస్య నిర్ఘర్షణకేన రాజన్ కర్ణస్య కణ్డూయనకేన వా
పి । తృణేన కార్యం భవతీశ్వరాణాం కిమఙ్గ వాక్పాణిమతా నరేణ॥ వా॥ యద్య
పి స్వామినా చిరావధీరితస్య మే బుద్ధివినాశః శఙ్క్యతే తదపి మన్తవ్యం-
యతః ॥ శ్లో ॥ యస్య యే చ గుణాస్సన్తి వికసన్తి న తే స్వయమ్ । నహి క
స్తూరికామోదశ్శపథేన విభావ్యతే । అపరంచ । మణిర్లుఠతి పాదేషు కా
చశ్శిరసి ధార్యతే । క్రయవిక్రయవేళాయాం కాచః కాచో మణిర్మణిః । క
దర్థితస్యాపి చ ధైర్యవృత్తేర్బుద్ధేర్వినాశో నహి శఙ్కనీయః॥ అధః కృతస్యా
పి తనూనపాతో నాధశ్శిఖా యాతి కదాచిదేవ । వా । దేవ సర్వథా సవిశే

షేణస్వామినాభవితవ్యం-
యతః॥ శ్లో॥ నిర్విశేషోయదారాజాసమఃసర్వేషువర్తతే। తదోద్యమ
సమర్థానాముత్సాహఃపరిహీయతే॥ త్రివిధాఃపురుషారాజన్నుత్తమా
ధమమధ్యమాః। నియోజయేత్తథైవైతాం స్త్రివిధేష్వేవకర్మసు॥ య
తః॥ స్థానఏవహియుజ్యంతేభృత్యాశ్చాభరణానిచ। నహిచూడామణిః
పాదేనూపురోనచమూర్ధని॥ అపిచ॥ కనకభూషణసంగ్రహణోచితో
యదిమణిస్త్రపుణిప్రణిధీయతే। నసవిరౌతినచాపిహిశోభతేభవతియోజ
యితుర్వచనీయతా॥ అన్యచ్చ॥ ముకుటేరోపితఃకాచశ్చరణాభరణేమ
ణిః। నహిదోషోమణేరస్తికింతుసాధోరవిజ్ఞతా॥ పశ్య। బుద్ధిమాననుర
క్తోయమిహాభయగుణోజనః। ఇతిభృత్యవిచారజ్ఞోభృత్యైస్సంయు
జ్యతేనృపః॥ తథాహి॥ అశ్వశ్శస్త్రంశాస్త్రంవీణావాణీనరశ్చనారీచ।
పురుషవిశేషంప్రాప్యభవంతిచయోగ్యాఅయోగ్యాశ్చ। అన్యచ్చ।
కింభక్తేనాసమర్థేనకింశక్తేనాపకారిణా। భక్తంశక్తంచమాంరాజన్నా
వజ్ఞాతుంత్వమర్హసి॥ యతః॥ అవజ్ఞానాద్రాజ్ఞోభవతిమతిహీనఃపరిజన
స్తతస్తత్ప్రామాణ్యాద్భవతినసమీపేబుధజనః॥ బుధైస్త్యక్తేరాజ్యేన
హిభవతినీతిర్గుణవతీవిపన్నాయాంనీతౌసకలమవశంసీదతిజగత్। అప
రంచ॥ జనంజనపదానిత్యమర్చయంతినృపార్చితమ్। నృపేనావమతో
యంతుసస్సర్వైరవమన్యతే॥ కించ॥ బలాదపిగ్రహీతవ్యంయుక్తము
క్తంమనీషిభిః। రవేరవిషయేకిన్నప్రదీపస్యప్రకాశనమ్॥ వా॥ పింగల
కోబ్రూతే - భద్రదమనకకిమేతత్ - త్వమస్మాకంప్రధానామాత్యపుత్రః
ఏతావత్కాలంపిశునవచనాన్నాగతోసి - ఇదానీంయథాభిమతంబ్రూ
హి - దమనకోబ్రూతే - దేవపృచ్ఛామికించిత్ - ఉచ్యతామ్ - ఉదకార్థీ
స్వామీపానీయమపీత్వాకింవిస్మితఇవాగతస్తిష్ఠతి - పింగలకోవదత్ - భ
ద్రముక్తంత్వయా - కింత్వేతద్రహస్యంవక్తుంకాచిద్విశ్వాసభూమిర్నా
స్తి - తథాపినిభృతంకృత్వాకథయామిశృణు - సంప్రతివనమిదమపూర్వ
సత్త్వాధిష్ఠితమ్ - అతోస్మాకంత్యాజ్యమ్ - అనేనహేతునావిస్మితోస్మి - త
థాచశ్రుతోమయాపిమహానపూర్వశ్శబ్దః - శబ్దానురూపేణాస్యప్రాణి

నోమహతాబలేనభవితవ్యమ్ - దమనకోబ్రూతే - దేవాస్తితావదయం మహాభయహేతుఃశబ్దోస్మాభిరప్యాకర్ణితః - కింతుసకింమంత్రీ - యః ప్రథమంభూమిత్యాగంపశ్చాద్యుద్ధంచోపదిశతి - అపరంచ - అస్మిన్కార్యసందేహేభృత్యానాముపయోగఏవజ్ఞాతవ్యః-

యతః ॥శ్లో॥ బంధుస్త్రీభృత్యవర్గస్యబుద్ధేఃసత్త్వస్యచాత్మనః । ఆపన్నికషపాషాణేనరోజానాతిసారతామ్॥ వా॥ సింహోబ్రూతే - భద్రమహతీశంకామాంబాధతే - దమనకశ్చింతయామాసస్వగతమ్ - అన్యథా రాజ్యసుఖంపరిత్యజ్య స్థానాంతరంగంతుం కథం మాంసంభాషసే - ప్రకాశంబ్రూతే - దేవయావదహంజీవామి - తావద్భయంనకర్తవ్యం - కింతుకరటకాదయోప్యాశ్వాస్యంతాం - యస్మాదాపత్ప్రతీకారాయదుర్లభఃపురుషసమవాయః - తతస్తౌదమనక కరటకౌరాజ్ఞామహా ప్రసాదేన పూజితౌభయప్రతీకారంప్రతిజ్ఞాయచలితౌ- కరటకోగచ్ఛన్దమనకమాహ - సఖేకింశక్యప్రతీకారోభయహేతురశక్య ప్రతీకారోవేతినజ్ఞాత్వా భయోపశమంప్రతిజ్ఞాయకథమయంమహా ప్రసాదోగృహీతః - యతోనుపకుర్వాణోనకస్యాప్యుపాయనంగృహ్ణీయాత్-విశేషతోరాజ్ఞః-

పశ్య ॥శ్లో॥ యస్య ప్రసాదేపద్మాస్తివిజయశ్చపరాక్రమే । మృత్యుశ్చవసతిక్రోధేసర్వతేజోమయోనృపః ॥ తథాహి ॥ బాలోపినావమంతవ్యోమనుష్యఇతిభూమిపః । మహతీదేవతాహ్యేషానరరూపేణతిష్ఠతి ॥ వా ॥ దమనకోవిహస్యాహ - మిత్రతూష్ణీమాస్యతాం - జ్ఞాతంమయాభయకారణంబలీవర్దనర్దితం - తద్వృషభాశ్చాస్మాకమపిభక్ష్యాః - కింపునఃసింహస్య - కరటకోబ్రూతే - యద్యేవం - తత్కింస్వామిత్రాసస్తత్రైవకిమితినాపనీతః - దమనకోబ్రూతే - యదిస్వామిత్రాసస్తత్రైవముచ్యతే - తదాకథమయంమహాప్రసాదలాభఃస్యాత్ -

అపరంచ ॥శ్లో॥ నిరపేక్షోనకర్తవ్యోభృత్యైస్స్వామీకదాచన । నిరపేక్షంప్రభుంకృత్వాభృత్యస్స్యాద్దధికర్ణవత్ ॥ వా ॥ కరటకఃపృచ్ఛతి - కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్త్యుత్తరాపథేర్బుదశిఖరనామ్ని పర్వతేమహావిక్రమనామాసింహః - తస్యపర్వతకందరేశయాన

స్య కేసరాగ్రంమూషికశ్ఛినత్తి - తతః కేసరాగ్రంలూనందృష్ట్వా కుపితో
వివరాంతర్గతంమూషికమలభమానోఽచింతయత్ -

శ్లో ॥ క్షుద్రశత్రుర్భవేద్యస్తు విక్రమాన్నైవలభ్యతే। తమాహంతుం
పురస్కార్యః సదృశ స్తస్య సైనికః ॥ వా ॥ ఇత్యాలోచ్య నగరంగత్వాద
ధికర్ణనామానంబిడాలంమాంసాహారాదినాసంతోష్య బిలసమీపేస్థాపి
తవాన్ - అనంతరంతద్భయాన్మూషికోపినబహిర్నిస్సరతి - తేనాసౌసిం
హోఽక్షతకేశస్సుఖంస్వపితి - మూషికశబ్దంయదాయదాశృణోతి త-
దాతదామాంసాహారదానేనతం బిడాలంసంవర్ధయతి - అథైకదాస
మూషికఃక్షుధాపీడితోబహిస్సంచరన్మార్జారేణప్రాప్తోవ్యాపాది
తశ్చ - అనంతరంససింహోఽనేక కాలం యావన్మూషికంనపశ్యతి - త
త్కృతరావమపినశృణోతి - తదాతస్యానుపయోగాద్బిడాలస్యాహార
దానేమందాదరోబభూవ - అతోఽహంబ్రవీమినిరపేక్షోనకర్తవ్యఇత్యాది-
తతోదమనకకరటకౌసంజీవకసమీపంగతౌ - తత్రకరటక స్తరుతలేసాటో
పముపవిష్టః - దమనకఃసంజీవకసమీపంగత్వాబ్రవీత్ - అరేవృషభ - ఏష
త్వాంరాజాపింగలకేనారణ్య రక్షార్థం సేనాపతిర్ని యుక్తఃకరటకఃస
మాజ్ఞాపయతి - సత్వరమాగచ్ఛనచేదస్మాదరణ్యాద్దూరమపసర- అన్య
థాతేవిరుద్ధంఫలంభవిష్యతి - నజానేక్రుద్ధఃస్వామీకింవిధాస్యతి - తతో
దేశవ్యవహారానభిజ్ఞఃసంజీవకః సభయముపసృత్య సాష్టాంగపాతంకరట
కంప్రణతవాన్ -

తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ మతిరేవబలాద్గరీయసీయదభావేకరిణామియందశా।
ఇతిఘోషయతీవడిండిమఃకరిణోహస్తిపకాహతఃక్వణన్ ॥వా । అథసం
జీవకఃసశంకమాహ - సేనాపతేకింమయాకర్తవ్యం - తదభిధీయతాం
కరటకోబ్రూతే - వృషభయద్యత్రకాననేస్థాతుమిచ్ఛావర్తతే - తదాదే
వపాదారవిందంప్రణమ - సంజీవకో వదతి - తదభయ వాచంమేయచ్ఛ
గచ్ఛామి - కరటకేనోక్తం - శృణురేబలీవర్ద - అలమనయాశంకయా-
యతః ॥ శ్లో ॥ ప్రతివాచమదత్తకేశవఃశపమానాయనచేదిభూభృతే। అ
నుహుంకురుతేఘనధ్వనింనహిగోమాయురుతానికేసరీ॥ అపరంచ॥తృణాని

నోఽన్మూలయతి ప్రభంజనోఽప్యుదానీనీచైః ప్రణతాని సర్వతః। సముచ్ఛ్రితానేవతరూన్ ప్రబాధతే మహాన్మహత్యేవకరోతి విక్రమం॥ వా॥ తతస్తౌ సంజీవకం నాతిదూరే సంస్థాప్య పింగలకసమీపం గతౌ - తతో రాజ్ఞా సాదరమాలోకితౌ ప్రణమ్యోపవిష్టౌ - రాజాహ - త్వయా సదృష్టః - దమనకోబ్రూతే - దేవదృష్టో విమతశ్చ - కింతుమహాబలోసౌ - యథా దేవేన జ్ఞాతం - తథాప్యసౌ దేవపదం ద్రష్టుమిచ్ఛతి తతః సజ్జీభూయోపవిశ్యతాం యతః॥ శ్లో॥ అంభసాభిద్యతే సేతుస్తథామంత్రోప్యరక్షితః। పైశున్యాద్భిద్యతే స్నేహో వాగ్భిర్భిద్యేత కాతరః॥ వా॥ తత్రశబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యం -

యతః॥ శ్లో॥ శబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యమజ్ఞాత్వా శబ్దకారణం। శబ్దహేతుం పరిజ్ఞాయ కుట్టనీ గౌరవం గతా॥ వా॥ కథమేతత్ - దమనకః కథయతి - అస్తి శ్రీపర్వతమధ్యే బ్రహ్మపురాఖ్యం నగరం - తత్రశైలశిఖరే ఘంటాకర్ణో నామ రాక్షసః ప్రతివసతీతి జనప్రవాదః శ్రూయతే - ఏకదా ఘంటామాదాయ పలాయమానః కశ్చిచ్చోరో వ్యాఘ్రేణ వ్యాపాదితః ఖాదితశ్చ - తత్పాణిపతితా ఘంటా వానరైః ప్రాప్తా - తే వానరాస్తాం ఘంటామనుక్షణం వాదయంతి - తతో నగరజనైః స మనుష్యః ఖాదితో దృష్టః - ప్రతిదినం ఘంటావాద్యం శ్రూయతే - అనంతరం ఘంటాకర్ణః కుపితో మనుష్యాన్ ఖాదతి - ఘంటాంచ వాదయతి - ఇత్యుక్త్వా సర్వే జనా నగరం త్యక్త్వా పలాయితాః - తతః కుట్టిన్యా మర్కటో ఘంటాం వాదయతీతి పరిజ్ఞాయ రాజా విజ్ఞాపితః - దేవ యది ధనవ్యయః క్రియతే - తదాహమేనం ఘంటాకర్ణం సాధయామి - తతస్తస్యై ప్రచురధనం దత్తం - తతస్తయా తద్వనం ప్రవిశ్య తరుతలే ఫలాని తండులానిచ భూమావనిక్షిప్తాని - తతో వానరా ఘంటాం పరిత్యజ్య ఫలాసక్తా బభూవుః - ఘంటాం గృహీత్వా కుట్టనీ గృహం సమాగతా తద్దేశ పూజ్యాసీత్ - అతోహం బ్రవీమి శబ్దమాత్రాన్న భేతవ్యమితి - తతః సంజీవకమానీయ దర్శనం కారితవంతౌ - పశ్చాత్తత్రైవ వనే చిరమతి ప్రీయేణ వసతి - అథకదాచిత్తస్య సింహస్య భ్రాతా స్తబ్ధకర్ణో నామ సమాగతః - తస్యాతిథ్యం కృత్వా సముపవిశ్య పింగలకస్తదాహారా

యపశూన్ హంతుంచలితః - అత్రాంతరే సంజీవకో వదతి - దేవాద్య హత
మృగాణాం మాంసాని క్వ - రాజాహ - దమనకకరటకౌ జానీతః - సం
జీవకో బ్రూతే - జ్ఞాయతాం కిమస్తి నాస్తి వా - సింహో విహస్యాహ-
నాస్త్యేవ తత్ సంజీవకో బ్రూతే - కథమేతావన్మాంసం తాభ్యాం ఖాది
తం - రాజాహ - ఖాదితం వ్యయితమవధీరితంచ - ప్రత్యహమేష క్రమః -
సంజీవకో బ్రూతే - కథం శ్రీమద్దేవపాదానాం గోచరేణైవం క్రియతే - రా
జాహ - మదీయాగోచరేణైవ క్రియతే - సంజీవకో బ్రూతే నైతదుచితం-
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ నానివేద్య ప్రకుర్వీత భర్తుః కించిదపి స్వయమ్। కార్య
మాపత్ప్రతీకారాదన్యత్ర జగతీపతేః ॥ అన్యచ్చ ॥ కమండలూపమో
మాత్యస్తనుత్యాగో బహుగ్రహః। నృపతే కింక్షణేమూర్ఖో దరిద్రః కిం వ
రాటకః ॥ సహ్యమాత్యస్సదా శ్రేయాన్ కాకిణీం యః ప్రవర్ధయేత్ । కో
శః కోశవతః ప్రాణాః ప్రాణాః ప్రాణా న భూపతేః । కించార్థైర్న కులా
చారైస్సేవ్యతామేతి పూరుషః। ధనహీనస్స్వపత్న్యాపి త్యజ్యతే కింపునః
పరైః ॥ వా॥ ఏతచ్చ రాజ్ఞః ప్రధానం దూషణం-

శ్లో ॥ అతివ్యయోనపేక్షా చ తథార్జనమధర్మతః । మోక్షణం దూ
రసంస్థానం కోశవ్యసనముచ్యతే ॥ యతః ॥ క్షిప్రమాయమనాలోచ్య వ్య
యమానస్స్వవాంఛయా । పరిక్షీయత ఏవాసౌ ధనీ వైశ్రవణోపమః ॥
వా ॥ తదాకర్ణ్య స్తబ్ధకర్ణో బ్రూతే - శృణు భ్రాతః - చిరాశ్రితావేతౌ
దమనకకరటకౌ సంధివిగ్రహకార్యాధికారిణౌ న కదాచిదర్థాధికారే నియో
క్తవ్యౌ-అపరంచ నియోగప్రస్తావే యన్మయా శ్రుతం - తత్కథ్యతే।

శ్లో ॥ బ్రాహ్మణః క్షత్రియో బంధుర్నాధికారే ప్రశస్యతే।
బ్రాహ్మణస్సిద్ధమప్యర్థం కృచ్ఛ్రేణాపి న యచ్ఛతి ॥ నియుక్తః క్షత్రియో
ద్రవ్యే ఖడ్గం దర్శయతే ధ్రువం। సర్వస్వం గ్రసతే బంధురాక్రమ్య జ్ఞా
తిభావతః ॥ అపరాధేపి నిశ్శంకో నియోగీ చిరసేవకః ॥ స స్వామినమవ
జ్ఞాయ చరేచ్చ నిరవగ్రహః। ఉపకర్తాధికారస్థస్స్వాపరాధం న మన్య
తే ॥ ఉపకారం ధ్వజీకృత్య సర్వమేవావలుంపతి। ఉపాంశుక్రీడితోమా
త్యః స్వయం రాజాయతే యతః ॥ అవజ్ఞా క్రియతే తేన సదా పరిచయాద్ధ్రు
వం । అంతర్దుష్టః క్షమాయుక్తః సర్వానర్థకరః కిల ॥ శకునిశ్శకటారశ్చ

దృష్టాంతావత్ర భూపతేః । సదామాత్యో న సాధ్యస్స్యాత్ సమృద్ధస్సర్వ ఏ
వహి ॥ సిద్ధానామయమాదేశ ఋద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ । ప్రాప్తార్థగ్రహ
ణం ద్రవ్యపరివర్తావరోధనం ॥ ఉపేక్షా బుద్ధిహీనత్వం భోగోఽమాత్య
స్యదూషణం । నియోగ్యర్థగ్రహోపాయో రాజ్ఞాం నిత్యపరీక్షణం ॥
ప్రతిపత్తిప్రదానం చ తథా కర్మవిపర్యయః । నిపీడితా వమంత్యుచ్చైరంత
స్సారం మహీపతేః । దుష్టవ్రణా ఇవ ప్రాయో భవంతి హి నియోగినః । ము
హుర్నియోగినో బాధ్యా వసుధారా మహీపతేః । సకృత్కిం పీడితం
స్నానవస్త్రం ముఞ్చేద్బహూదకం ॥ వా ॥ ఏతత్సర్వం జ్ఞాత్వా యథావ
సరం వ్యవహర్తవ్యం - సింహో బ్రూతే - అస్తి తావదేవం - కింత్వేతౌ
సర్వథా మమ వచనకరౌ - స్తబ్ధకర్ణో బ్రూతే - ఏతత్సర్వమనుచితం -
యతః ॥ శ్లో ॥ ఆజ్ఞాభంగకరాన్రాజా న క్షమేత సుతానపి । విశేషః కో
శధోషేణ రాజచిత్రగతస్య వా ॥ స్తబ్ధస్య నశ్యతి యశో విషమస్య మైత్రీ న
ష్టేంద్రియస్య కులమర్థపరస్య ధర్మః ॥ విద్యాఫలం వ్యసనినః కృపణస్య
సౌఖ్యం రాజ్యం ప్రమత్తసచివస్య నరాధిపస్య ॥ విశేషతశ్చ । తస్కరే
భ్యో నియుక్తేభ్యశ్శత్రుభ్యో నృపవల్లభాత్ । నృపతిర్నిజలోభాచ్చ ప్ర
జా రక్షేత్పితేవ హి ॥ వా ॥ భ్రాతః సర్వథాస్మద్వచనం క్రియతాం - ఆహా
రోప్యద్యాస్మాభిః కృత ఏవ - అయం సస్యభక్షకః సంజీవకో భోజనాధికారే
నియుజ్యతాం - ఏతద్వచనాత్తథానుష్ఠితే సతి పింగలకసంజీవకయోః సర్వ
బంధుపరిత్యాగేన మహతా స్నేహేన కాలోఽతివర్తతే - తతోఽనుజీవినామ
ప్యాహారదానే శైథిల్యదర్శనాద్దమనకకరటకావన్యోన్యం చింతయ
తః - దమనక ఆహ - కిమత్ర విధేయం - ఆత్మకృతోఽయం దోషః - స్వయం కృ
తేఽపి దోషే పరిదేవనమప్యనుచితం -
తథా చోక్తం ॥ శ్లో ॥ స్వర్ణరేఖామహం స్పృష్ట్వా బధ్వాత్మానం చ దూతి
కాం । ఆదిత్సుశ్చ మణిం సాధుః స్వదోషాద్దుఃఖితా ఇమే ॥ వా ॥ కరటకో
బ్రూతే - కథమేతత్ - దమనకః కథయతి - అస్తి కాంచనపురనామ్ని నగ
రే వీరవిక్రమనామా రాజా - తస్య ధర్మాధికారిణా కశ్చిన్నాపితో వధ్యభూ
మిం నీయమానః కందర్పకేతునామ్నా పరివ్రాజకేన సాధుద్వితీయేన నా
యం వధ్య ఇత్యుక్త్వా వస్త్రాంచలే ధృతః - రాజపురుషా ఊచుః - కిం నాయం

వధ్యః - స ఆహ - శ్రూయతాం స్వర్ణరేఖామహం స్పృష్ట్వా త్వాదిపతతి-
త ఆహుః కథమేతత్ - పరివ్రాజకః కథయతి అహం సింహలద్వీపస్య భూపతేర్జీ
మూతకేతోః పుత్రః కన్దర్పకేతుః - ఏకదా కేలికాననావస్థితేన మయా పోతవణిజ్ము
ఖాచ్ఛ్రుతం - యదత్ర సముద్రమధ్యే చతుర్దశ్యామావిర్భూతకల్పతరుతలే
రత్నావలికిరణకర్బురపర్యఙ్కే స్థితా సర్వాలఙ్కారభూషితా లక్ష్మీరివ వీ
ణాం వాదయన్తీ కన్యా కాచిద్దృశ్యత ఇతి తతో హం పోతవణిజమాదాయ పోత
మారుహ్య తత్ర గతః - అనన్తరం తత్ర గత్వా పర్యఙ్కేర్ధమగ్నా తథైవ సావ
లోకితా తతస్సా సఖీనమేతా సముద్రమధ్యే మగ్నాదృశ్యాభవత్ - తతస్త
ల్లావణ్యగుణాకృష్టేన మయాప్రాప్తబుద్ధ్యా ర్ఝమ్పోదత్తః తదనన్తరం కల్పత
రోః శాఖామాకృష్య తస్యాః కనకపత్తనం ప్రాప్య సువర్ణప్రాసాదే తథైవ సా
పర్యఙ్కస్థా విద్యాధరీభిరుపాస్యమానా మయాలోకితా తయా చాహం దూ
రాదేవ దృష్ట్వా సఖీం ప్రస్థాప్య సాదరం సంభాషితః - తతస్తత్సఖ్యా చ మ
యా పృష్టయా సమాఖ్యాతం - ఏషా కన్దర్పకేతునామ్నో విద్యాధరచక్రవ
ర్తినః పుత్రీ రత్నమఞ్జరీ నామ - అనయా ప్రతిజ్ఞాపి విహితా యః కనకపత్త
నం స్వచక్షుషాగత్య పశ్యతి స ఏవ పితురగోచరేణ మాం పరిణేష్యతీతి - తది
మాం గాన్ధర్వవివాహేన పరిణీతవాన్ - అథ గాన్ధర్వవివాహే వృత్తే త
యా సహాహం రమమాణస్తిష్ఠామి తత ఏకదా రహసి తయోక్తం - స్వా
మిన్ సర్వదా స్వేచ్ఛయా సర్వమిదముపభోక్తవ్యం - కిన్త్వేషా చిత్రగ
తా స్వర్ణరేఖా నామ విద్యాధరీ న కదాచిదపి స్ప్రష్టవ్యా - తతస్తద్వచనా
దుపజాతకౌతుకేన మయా స్వర్ణరేఖా స్వహస్తేన స్పృష్టా - తయా చ చి
త్రగతయాప్యహం తథా చరణపఙ్కజాహతః - యథాగత్య స్వరాష్ట్రే
పతితః - అథ దుఃఖార్తో హం ప్రవ్రజితః పృథివీం భ్రామ్యన్నిమాం నగరీమను
ప్రాప్తః - అత్ర చాస్తం గతే రవౌ ప్రవిశన్నేవాసన్న గోపగృహా ఆవాసం
ప్రార్థితవాన్ - తేన చ నిజగేహస్యైకదేశే నుజ్ఞాతః - అనుజ్ఞాయ చ కథి
తా గృహిణీ - యావదహమాగచ్ఛామి - తావదయం యథాభద్రేణాతి
ష్ఠతి తథా కరిష్యసి - ఇత్యుక్త్వా గతః అథ తస్య భార్యా పుంశ్చలీ మూతా త్వా
సహ మన్త్రయన్తీ యావదవతిష్ఠతే తత్తస్యాః పతిర్గోష్ఠాదాగతః సగో

తతఃస వధూంమన్త్రయన్తీందూత్యా సహాపశ్యత్ - సాగోపీపతిమాలో
క్య ఇత్యుత్పన్నమతిర్నివృత్తా మన్దిరాభ్యన్తరే శయనాద్యకల్పయత్ - త
త స్తాంగోప స్తాడయిత్వా స్తమ్భేబద్ధ్వా సుప్తః - తతోర్ధరాత్రప తస్యా
దూతీనాపితవధూం పునరాగత్య తాంగోపీ మువాచ - తవవియోగానలద
గ్ధోసౌముమూర్షుర్వర్తతేమహానుభావః -
తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ రజనీచయనాథేనఖణ్డితేతిమిరేనిశి। యూనాంమనాంసి
వివ్యాధదృష్ట్వాదృష్ట్వామనోభవః॥ వా॥తదహమాత్మానమత్రబద్ధ్వాతి
ష్ఠామి - త్వంతత్రగత్వాతంసంభాష్యసత్వరమాగచ్ఛ - తథానుష్ఠితేసతి
సగోపఃప్రబుద్ధ్వావదత్ - ఇదానీంజారాన్తికంనయాసికథం - తతశ్చ
యందూతీనకించిద్బ్రవీతి - తదాదర్పాదుత్తరమాత్రంనదదాసీత్యుక్త్వాప్ర
కుపితేనగోపేనతస్యానాసికాచ్ఛిన్నా - పునఃసుప్తః - అనన్తరమాగతా
సాగోపీదూతీమపృచ్ఛత్ - కావార్తాదూత్యువాచ - పశ్య మేముఖంమ
మనాసికైవవార్తాంకథయతి - అనన్తరంసాగోపీతథైవాత్మానంబద్ధ్వా
వస్థితా - దూతీచ్ఛిన్నా నాసికాంగృహీత్వానిజగృహముపగతవతీవిషాదం
భావయన్తీస్థితా - తతః ప్రాతరనేననాపితేనక్షురభాణ్డేయాచితేసతిసా
క్షురభాణ్డమదత్వాక్షురమేకం ప్రాదాత్ - పశ్చాదయంనాపితఃప్రకు
పితఃక్షురందూరాదేవగృహే ప్ర క్షిప్తవాన్ - అథకర్తితనాసికేయంవి
నాపరాధేనానేనమమనాసికాచ్ఛిన్నేత్యుక్త్వా ధర్మాధికారిసమీపమేన
మానీతవతీ - సాచగోపీతేనగోపేనపృష్టోవాచ - అరేపాపకోమాంమహా
సతీంవిరూపయితుంసమర్థః - మమవ్యవహారమకల్మషమష్టౌదిక్పాలాఏవ
జానన్తి -
యతః॥ శ్లో॥ ఆదిత్యచన్ద్రావనిలోనలశ్చద్యౌర్భూమిరాపోహృదయంయమ
శ్చ। ఉభేచసన్ధ్యేరజనీదినంచధర్మశ్చజానాతినరస్యవృత్తమ్॥ వా॥ త
తోహంయదిమహాసతీ - నిజస్వామినంవిహాయనాన్యంమనసాపిచిన్తయా
మి - తదామముఖమక్షతంభవతు - తతోయావదసౌగోపః ప్రదీపమా
దాయతన్ముఖమక్షతమపశ్యత్ - తావదేవతుష్యత్తాంమమాపరాధమి
త్యుక్త్వాపరిభ్రామ్యహృష్టహృదయోబన్ధనాద్విముచ్యతచ్చరణయోఃపతి
త్వోవాచ - ధన్యోహంయస్యేదృశీసతీభార్యా -

శ్లో ॥ మధుతిష్ఠతివాచియోషితాంహృదిహాలాహలమేవకేవలమ్ । అతఏ
వనిపీయతేధరోహృదయంముష్టిభిరేవతాడ్యతే ॥ వా ॥ తతశ్చసాధోర్వా
ర్తాంశృణుతయాయంరాజపురుషాః - అయంగృహాన్నిఃసృత్య ద్వాదశ
భిర్వర్షైర్వాణిజ్యంకృత్వామలయోపకణ్ఠాన్నానాదుర్లభానిరత్నాన్యాదా
యేమాం నగరీమాగతః - అత్రవేశ్యాగృహేసుప్తః - తతఃకుట్టిన్యాగృహ
ద్వారిస్థాపితకాష్ఠఘటితవేతాలస్యమూర్ధ్నిరత్నమేకముత్కృష్టమా
స్తే - తద్దృష్ట్వార్థలుబ్ధేనసాధునారాత్రావుత్థాయహస్తోయదారత్నేదత్తః
తదైవతేనవేతాలేనసంచారితోబాహుభ్యాంపీడితఃసన్నార్తనాదంచకా
ర - పశ్చాదుత్థాయకుట్టిన్యోక్తం - సాధోపుత్రమలయోపకణ్ఠాదాగతో
సి - తత్సర్వరత్నానిప్రయచ్ఛ - నచేదనేననత్యక్తవ్యోసి-ఇత్థమేవాయం
చేటకః - తతోనేనసర్వరత్నానిసమర్పితాని - అధునాచాయమపిహృతస
ర్వస్వోస్మాభిర్మిలితః- ఏతత్సర్వంశ్రుత్వారాజపురుషైర్న్యాయఃప్రవర్తి
తః - అతోహంబ్రవీమిస్వర్ణరేఖామహంస్పృష్ట్వేత్యాది - తతస్స్వయం
కృతోయందోషః । అత్రవిలపనమప్యనుచితం -క్షణంవిమృశ్యమిత్రయథా
నయోఃసౌహార్దంమయాకారితం - తథామిత్రభేదోపిమయాకార్యః॥
యతః ॥ శ్లో ॥ అతథ్యాన్యపితథ్యానిదర్శయన్త్యతిపేశలాః। సమేనిమ్నో
న్నతానీవచిత్రకర్మవిదోజనాః ॥ అపరంచ ॥ ఉత్పన్నేష్వపికార్యేషుమతి
ర్యస్యనహీయతే। సనిస్తరతిదుర్గాణిగోపీజారద్వయంయథా ॥
వా ॥ కరటకఃపృచ్ఛతికథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - అస్తిద్వారవ
త్యాంపుర్యాంకస్యచిద్గోపస్యవధూర్బంధకీ - సాగ్రామస్య దండనాయ
కేనతత్పుత్రేణచసమంరమతే-
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ నాగ్నిస్తృప్యతికాష్ఠానాంనాపగానాంమహోద
దధిః। నాంతకఃసర్వభూతానాంనపుంసాంవామలోచనాః॥ అన్యచ్చ ॥
నదానేననమానేననార్జవేననసేవయా। నశస్త్రేణనశాస్త్రేణసర్వథా
విషమాఃస్త్రియః । యతః ॥ గుణాశ్రయంకీర్తియుతంచకాంతరత్నంవిధే
యంసధనంరతిజ్ఞమ్ । విహాయశీఘ్రంవనితాప్రజంతినరాధమంశీలగుణా
దిహీనమ్ ॥ అపరంచ ॥ నతాదృశీంప్రీతిముపైతినారీవిచిత్రశయ్యాశయితా

పికామమ్ | యథాహి ముహూర్త్వాదివివిక్తేణ భామతా ప్రయాతి సౌఖ్యం చిరకాలస్సజ్జాత్ || వా || అథసాకదాచిద్దండనాయకను తేన సహరమమాణా తిష్ఠతి - అథదండనాయకమాయాంతం దృష్ట్వా తత్పుత్రం కుసూలేనిక్షిప్య దండనాయకేన సమంతథైవాక్రీడత్ - అనంతరం తస్యా భర్తా గోపో గోష్ఠాత్సమాగతః - తమాలోక్య గోప్యోక్తమ్ - దండనాయక త్వం లగుడం గృహీత్వా కోపం దర్శయన్ సత్వరం యాహి - తథాకృతే గోపేనాగత్య పత్నీ పృష్టా కేనకార్యేణా త్ర దండనాయకః సకోపః సమాగతః - సాబ్రూతే - అయం కేనాపికారణేన పుత్రస్యోపరి క్రుద్ధః - సచపలాయమానో త్రాగత్య ప్రవిష్టః - మయా కుసూలేనిక్షిప్యరక్షితః పిత్రాచాన్విష్యాత్ర గృహేనదృష్టః - అతోయం కుపిత ఏవ గచ్ఛతి - తతః సా తత్పుత్రం కుసూలాదవతార్య దర్శితవతీ-

తథాచోక్తమ్ | శ్లో || ఆహారో ద్విగుణః స్త్రీణాం బుద్ధిస్తాసాం చతుర్గుణా | షడ్గుణో వ్యవసాయశ్చ కామశ్చాష్టగుణః స్మృతః || వా || అతోహం బ్రవీమి ఉత్పన్నేష్వపికార్యేష్విత్యాది - కరటకో బ్రూతే - అస్త్వేవం - కింత్వనయోర్మహాన్నిసర్గస్నేహః కథం భేదయితుం శక్యః - దమనక ఆహ - ఉపాయశ్చింతనీయః -

తథాచోక్తమ్ || శ్లో || ఉపాయేనహియచ్ఛక్యం నతచ్ఛక్యం పరాక్రమైః | కాకీకనకసూత్రేణ కృష్ణసర్పమఘాతయత్ || వా || కరటకః పృచ్ఛతి - కథమేతత్ - దమనకః కథయతి - కస్మింశ్చిత్తరౌ వాయసదంపతీ నివసతః తయోరపత్యాని తత్తరుకోటరేవస్థిత కృష్ణసర్పేణ ఖాదితాని తతః పునర్గర్భవతీ వాయసీ బ్రూతే - స్వామిన్ త్యజ్యతామయంతరుః - అత్రావస్థిత కృష్ణసర్పాదావయోః కదాచిదపి ప్రజావృద్ధిర్న భవిష్యతి-

యతః || శ్లో || దుష్టా భార్యా శఠం మిత్రం భృత్యశ్చోత్తరదాయకః | ససర్పేచగృహేవాసో మృత్యురేవ న సంశయః || వా || వాయసో బ్రూతే - ప్రియే న భేతవ్యం - వారం వారం మయైతస్య మహాపరాధః సోఢః - ఇదానీం పునర్న క్షంతవ్యః - వాయస్యాహ - కథమనేన బలవతా సార్ధం భవాన్ విగ్రహీతుం సమర్థః - వాయసో బ్రూతే అలమనయా శంకయా-

యతః || శ్లో || బుద్ధిర్యస్య బలం తస్య నిర్బుద్ధేస్తు కుతో బలమ్ | పశ్య సింహో మదోన్మత్తః శశకేన నిపాతితః || వా || వాయస్యాహ - కథమేతత్ - వా

యః స కథయతి - అస్తి మందరనామ్ని పర్వతే దుర్దాంతో నామ సింహః
సచ సర్వదా పశూనాం వధం కుర్వన్నాస్తే తతః సర్వైః పశుభిర్మిలిత్వా
స సింహో విజ్ఞప్తః - కిమర్థం సర్వపశువధః క్రియతే - వయమేవ భవ
దాహారార్థం ప్రత్యహమేకైకం పశుం దాస్యామః- సింహేనోక్తమ్-ఏవ
మస్తు - తతః ప్రభృత్యేకైకం పశుం భక్షయన్నాస్తే - అథ కదాచిద్వృద్ధ
శశకస్య వారః సమాయాతః - సోఽచింతయత్ -

శ్లో॥ త్రాసహేతోర్వినీతిస్తు క్రియతే జీవితాశయా। పఞ్చత్వం చేద్గ
మిష్యామి కిం సింహానునయేన వా॥ వా॥ తన్మందం మందముపగచ్ఛామి - త
తః సింహోఽపి క్షుధాపీడితః కోపాత్తమువాచ కిమాగమే విలంబకారణం
సోఽబ్రవీత్ - నాహమపరాధీ అపి తు సింహాంతరేణావలోకితో బలాద్ధృతః
పునరాగమనాయ శపథం కృత్వా స్వామినే నివేదయితుమత్రాగతో
స్మి-సింహః సకోపమాహ- సత్వరం గత్వా దర్శయ - క్వాసౌ దురాత్మా తి
ష్ఠతి - తతః శశకస్తం గృహీత్వా గంభీరకూపసమీపం గతః - అత్రాగత్య ప
శ్యతు స్వామీత్యుక్త్వా కూపాంతర్జలే తస్య సింహస్య ప్రతిబింబం దర్శిత
వాన్ - తతోఽసౌ దర్పాధ్మాతః కోపాత్తస్యోపరి పాత - ఊర్ధ్వపాదోఽధఃశి
రాస్తజ్జలే మగ్నః పఞ్చత్వమగమత్ -అతోఽహం బ్రవీమి బుద్ధిర్యస్యేత్యాది -
వాయస్యాహ- సర్వం శ్రుతం సంప్రతి యథా కర్తవ్యం తదుపదిశ్యతామి
తి - వాయసోఽవదత్ - అత్రాసన్నే సరసి రాజపుత్రః సతతమాగత్య స్నా
తి - స్నానసమయే తదంగాదవతారితం తీర్థశిలానిహితం కనకసూత్రం చ
ఞ్చ్వా విధృత్యానీయాస్మిన్ కోటరే పాతయేతి-అథ కదాచిత్ స్నాతుం జ
లం ప్రవిష్టే రాజపుత్రే వాయస్యా తదనుష్ఠితం - అథ కనకసూత్రానుసరణ
ప్రవృత్తై రాజపురుషైస్తత్ర తరుకోటరే కృష్ణసర్పో దృష్టో వ్యాపాదితశ్చ- అ
తోఽహం బ్రవీమ్యుపాయేన హి యచ్ఛక్యమిత్యాది - కరటక ఆహ- యద్యేవం
తదా గచ్ఛ - శివాస్సంతు తే పంథానః - తతో దమనకః పింగలకసమీపం గ
త్వా ప్రణమ్యోవాచ - దేవ - ఆత్యయికం వచనమకుశలం మన్యమానః -
సమాగతోఽస్మి -

యతః॥ శ్లో॥ ఆపద్యున్మార్గగమనే కార్యకాలాత్యయేషు చ। కల్యాణవ
చనం బ్రూయాదపృష్టోఽపి హితో నరః॥ అన్యచ్చ। భోగస్య భాజనం రాజా

సరాజా కార్యభాజనమ్। రాజకార్యపరిధ్వంసీ మంత్రీ దోషేణ లిప్యతే॥ తథా
హి॥ వా॥ పశ్యామాత్యానామేష క్రమః॥ శ్లో॥ వరం ప్రాణపరిత్యాగః శిరసో
వాపి కర్తనమ్। నతు స్వామిపదావాప్తిపాతకేచ్ఛోరుపేక్షణమ్॥ వా॥
పింగలకః సాదరం బ్రూతే - అథ భవాన్ కిం వక్తుమిచ్ఛతి - దమనక ఆహ
అయం తావత్సంజీవకస్తవోపర్యసదృశవ్యవహారీ - తథా చాస్మత్సన్ని
ధానే శ్రీమద్దేవపాదానాం శక్తిత్రయనిందాం కృత్వా రాజ్యమేవాభిలష
తి - ఏతచ్ఛ్రుత్వా పింగలకః సాశ్చర్యం తూష్ణీం స్థితః- దమనకః పునరాహ-
దేవ సర్వామాత్యపరిత్యాగం కృత్వా ఏక ఏవాయం సకలకార్యాధికారీ
కృతః - అయం చ మహాన్ దోషః -
యతః॥ శ్లో॥ అత్యుచ్ఛ్రితే మంత్రిణి పార్థివే చ విష్టభ్య పాదావుపతిష్ఠతే
శ్రీః॥ సా స్త్రీస్వభావాదసహా భరస్య తయోర్ద్వయోరేకతరం జహాతి॥ అప
రం చ॥ ఏకం భూమిపతిః కరోతి సచివం రాజ్యే ప్రధానం యదా తం మోహా
చ్ఛ్రయతే మదః స చ మదాలస్యేన నిర్భిద్యతే। నిర్భిన్నస్య పదం కరో
తి హృదయే తస్య స్వతంత్రస్పృహా॥ స్వాతంత్ర్యస్పృహయా తతః స నృ
పతేః ప్రాణాంతికం ద్రుహ్యతి-
తథా చోక్తమ్। విరక్తస్య చ భక్తస్య దంతస్య గళితస్య చ। అమాత్యస్య
చ దుష్టస్య మూలాదుద్ధరణం వరమ్। కించ॥ యః కుర్యాత్సచివాయత్తాం
శ్రియం తద్వ్యసనే సతి। సోంధవజ్జగతీపాలః సీదేత్సంచారకైర్వినా॥ విశే
షతశ్చ। సదామాత్యో న సాధ్యస్స్యాత్ సమృద్ధస్సర్వ ఏవ హి। సిద్ధా
నామయమాదేశః ఋద్ధిశ్చిత్తవికారిణీ॥ వా॥ స చ సర్వకార్యేష్వేచ్ఛా
తః ప్రవర్తతే - తదత్ర ప్రమాణం స్వామీ జానాతి-

శ్లో॥ నసోస్తి పురుషో లోకే యో న కామయతే శ్రియమ్। పరస్య యువ
తిం భార్యాం సాకాంతుం నేక్షతే చ కః॥ వా॥ సింహో విమృశ్యాహ - భ
ద్ర యద్యప్యేవం - తథాపి సంజీవకేన సహ మమ మహాన్ స్నేహః-
పశ్య॥ శ్లో॥ కుర్వన్నపి వ్యళీకాని యః ప్రియః ప్రియ ఏవ సః। అశేషదోష
దుష్టోపి కాయః కస్య న వల్లభః॥ అన్యచ్చ॥ అప్రియాణ్యపి కుర్వాణో యః
ప్రియః ప్రియ ఏవ సః। దగ్ధమందిరసారేపి కస్య వహ్నావనాదరః॥

వా॥ దమనకః పునరాహ - దేవ స ఏవాతిదోషః -

యతః ॥ శ్లో॥ యస్మిన్నేవాధికం చక్షురారోహయతి పార్థివః। సుతే మాత్యేఽప్యుదాసీనే స లక్ష్మ్యాశ్రీయతే జనః॥ శృణు దేవ॥ అప్రియస్యాపి పథ్యస్య పరిణామస్సుఖావహః। వక్తా శ్రోతా చ యత్ర స్యాత్ రమన్తే తత్ర సంపదః॥ వా॥ త్వయా చ మూలభృత్యాన్ అపాస్యాయమాగన్తుకః పురస్కృతః - ఏతచ్చానుచితం కృతమ్-

శ్లో॥ మూలభృత్యాన్ పరాధేన నాగన్తూన్ ప్రతిపాలయేత్ । నాతః పరతరో దోషో రాజ్యభేదకరో యతః ॥ వా॥ సింహో బ్రూతే - కిమాశ్చర్యం మయాయమభయం దత్త్వానీతః సంవర్ధితశ్చ - తత్ కథం ద్రుహ్యతి - దమనకో వదతి దేవ -

శ్లో॥ దుర్జనః ప్రకృతిం యాతి సేవ్యమానోఽపి నిత్యశః । స్వేదనాభ్యఞ్జనోపాయైః శ్వపుచ్ఛమివ నామితమ్ । అపరం చ॥ స్వేదితో మర్దితశ్చైవ రజ్జుభిః పరివేష్టితః । ముక్తో ద్వాదశభిర్వర్షైః శ్వపుచ్ఛః ప్రకృతిం గతః ॥ అన్యచ్చ॥ వర్ధనం వాథ సన్మానం ఖలానాం ప్రీతయే కుతః । ఫలన్త్యమృతసేకేఽపి న పథ్యాని విషద్రుమాః॥ వా ।అతోఽహం బ్రవీమి॥ శ్లో॥ అపృష్టోఽపి హితం బ్రూయాద్యస్య నేచ్ఛేత్పరాభవం। ఏష ఏవ సతాం ధర్మో విపరీతమతోఽన్యథా॥ తథా చోక్తం॥ స స్నిగ్ధోఽకుశలాన్నివారయతి యస్తత్కర్మ యన్నిర్మలం। సా స్త్రీ యానువిధాయినీ స మతిమాన్ యస్సద్భిరభ్యర్చ్యతే ॥ సా శ్రీర్యా న మదం కరోతి స సుఖీ యస్తృష్ణయా ముచ్యతే । తన్మిత్రం యదకృత్రిమం స పురుషో యః ఖిద్యతే నేన్ద్రియైః ॥

వా ॥ యది సంజీవకవ్యసనార్దితో విజ్ఞాపితోఽపి స్వామీ న నివర్తతే - తదా భృత్యే న దోషః -

తథా చ ॥ శ్లో ॥ నృపః కామాసక్తో గణయతి కార్యం న చ హితం యథేష్టం స్వచ్ఛన్దః ప్రవిచరతి మత్తో గజ ఇవ । తతో మానధ్మాతః స పతతి యదా శోకగహనే తదా భృత్యే దోషాన్ క్షిపతి న నిజం వేత్త్యవినయమ్ । పింగలకః స్వగతమ్ - న పరస్యాపవాదేన పరేషాం దణ్డమాచరేత్ । ఆత్మనావగమం కృత్వా బధ్నీయాత్పూజయేచ్చ వా ॥ తథా చోక్తమ్ ॥ గుణదోషావనిశ్చి

త్యకుర్యాన్న గ్రహనిగ్రహౌ । స్వనాశాయయథాన్య స్తోదర్పాత్స ర్వ
ముఖేకరః ॥ వా ॥ ప్రకాశంబ్రూతే - తదాసంజీవకఃకింప్రత్యాదిశ్య తాం
దమనకఃససంభ్రమమాహ - దేవమైవం - ఏతావతామంత్రభేదోజాయ
తే ॥ తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ మంత్రబీజమిదంగుప్తంరక్షణీయంయథాతథా।
మనాగపినభిద్యేతతద్భిన్నంన ప్రరోహతి ॥ కించ ॥ ఆదరస్య ప్రధానస్యక
ర్తవ్యస్యచకర్మణః । క్షిప్రమక్రియమాణస్య కాలఃపిబతితద్రసమ్ ॥ త
దవశ్యంసమారబ్ధోమహతాప్రయత్నేనసంపాదనీయః ॥ కించ ॥ మంత్రో
యోధఇవాధీరఃసర్వాంగైస్సంవృతైరపి । చిరంనసహతేస్థాతుంపరేభ్యో
భేదశంకయా ॥ వా ॥ యద్యసౌదృష్టదోషోపిదోషాన్నివర్త్యసంధాత
వ్యస్తదతీవానుచితం -

యతః ॥ శ్లో ॥ సకృద్దుష్టంతుయన్మిత్రంపునస్సంధాతుమిచ్ఛతి । సమృత్యు
మేవగృహ్ణాతిగర్భమశ్వతరీయథా ॥ వా ॥ సింహోబ్రూతే - జ్ఞాయ
తాంతావత్ కిమయమస్మాకంకర్తుంసమర్థః - దమనక ఆహ - దేవ
శ్లో ॥ అఙ్గాఙ్గిభావమజ్ఞాత్వాకథంసామర్థ్యనిర్ణయః-

పశ్యటిట్టిభమాత్రేణసముద్రోవ్యాకులీకృతః ॥ వా ॥ సింహః
పృచ్ఛతి - కథమేతత్ - దమనకఃకథయతి - దక్షిణసముద్రతీరేటిట్టిభదం
పతీనివసతః - తతష్టిట్టిభీచాసన్నప్రసవాభర్తారమాహ - నాథ ప్రస
వయోగ్యస్థానంనిభృతమనుసంధీయతామ్ - టిట్టిభోవదత్ - నన్విదమే
వస్థానంప్రసూతియోగ్యమ్ - సాహ - సముద్రవేలయాస్థానమిదంవ్యా
ప్యతే - సోబ్రవీత్ - కిమహంనిర్బలః - మమగృహావస్థితాన్యణ్డా
నికింసముద్రేణాపహర్తవ్యాని - టిట్టిభీవిహస్యాహ నాథత్వయాసముద్రే
ణచమహదంతరమ్ -

అథవా ॥ శ్లో ॥ పరాభవంపరిచ్ఛేత్తుంయోగ్యాయోగ్యంనవేత్తియః ।అ
స్తీహయస్యవిజ్ఞానంసకృచ్ఛ్రేపినసీదతి ॥ అపిచ ॥ అనుచితకార్యారంభః
స్వజనవిరోధోబలీయసాస్పర్ధా । ప్రమదాజనవిశ్వాసో మృత్యోర్ద్వా
రాణిచత్వారి ॥ వా॥ తతఃకృచ్ఛ్రేణస్వామివచనాత్సాతత్రైవప్రసూతా
ఏతత్సర్వం శ్రుత్వాసముద్రేణతచ్ఛక్తిజిజ్ఞాసార్థంతదండాన్య పహృతా

ని - అథటిట్టిభీశోకార్తా-భర్తారమాహ-నాథకష్టమాపతితం- తాన్యం
డాని మేపహృతాని-టిట్టిభోవదత్ ప్రియేమాభైషీరిత్యుక్త్వా పక్షిణాం మేళ
నంకృత్వా - పక్షిస్వామినో గరుడస్య సమీపం గతః - తత్రగత్వా సకల
వృత్తాంతం టిట్టిభేన భగవతో గరుడస్య పురతో నివేదితం - దేవ సముద్రేణా
హం స్వగృహే వస్థితో వినాపరాధేనైవం నిగృహీతః- తద్వచనమాకర్ణ్య
గరుత్మతా ప్రభుర్భగవాన్నారాయణస్సృష్టిస్థితి ప్రళయ హేతుర్విజ్ఞప్త
స్స ముద్రమండ దానా యాదిదేశ - తతో భగవదాజ్ఞాం మౌలౌ నిధాయ
సముద్రేణ తాన్యండాని టిట్టిభాయ సమర్పితాని - అతో హం బ్రవీమ్యఙ్గా
జ్ఞీభావమజ్ఞాత్వేత్యాది-

శ్లో॥ శాస్త్రాతిక్రమమజ్ఞాత్వా వైరమారభతే ద్విషః। సశరాభవమాప్నో
తిసముద్ర ఇవ టిట్టిభాత్ । వా॥ రాజాహ- కథమసౌ జ్ఞాతవ్యో ద్రోహబు
ద్ధిరితి - దమనకః పునరాహ యదా సౌ సదర్పశ్శృఙ్గాగ్రప్రహరణాభిముఖ
శ్చకితమివాగచ్ఛతి తదా జ్ఞాస్యతి స్వామీ - ఏవముక్త్వా సంజీవకసమీపం
గతశ్చ - మందమ్మందముపసర్పన్విస్మితమివాత్మానమదర్శయత్ - సంజీ
వకేన సాదరముక్తం భద్రకుశలం తే - దమనకో బ్రూతే - అనుజీవినాం కుతః
కుశలం -

యతః॥ శ్లో॥ సంపత్తయః పరాధీనాస్సదా చిత్తమనిర్వృతమ్ । స్వజీవితే
ప్యవిశ్వాసస్తేషాం యే రాజసేవకాః । అన్యచ్చ। కోర్థాన్ప్రాప్య నగర్వి
తో విషయిణః కస్యాపదోస్తంగతాః । స్త్రీభిః కస్య నఖణ్డితం భువి మనః కో
వాస్తి రాజ్ఞాం ప్రియః । కః కాలస్య భుజాన్తరం నచ గతః కోర్థీ గతో గౌరవమ్
కో వా దుర్జనవాగురాసు పతితః క్షేమేణ యాతః పుమాన్ । వా॥ సంజీవకే
నోక్తం సఖే బ్రూహి కిమేతత్ -దమనక ఆహ-కిం బ్రవీమి మన్దభాగ్యః-
పశ్య॥ వా॥ మజ్జన్నపి పయోరాశౌ లబ్ధ్వా సర్పావలంబనమ్ । నముఞ్చ
తి నచాధత్తే తథా ముగ్ధోస్మి సంప్రతి । యతః॥ ఏకత్ర రాజవిశ్వాసో నశ్య
త్యన్యత్ర బాన్ధవః । కిం కరోమి క్వ గచ్ఛామి పతితో దుఃఖసాగరే । వా॥ ఇ
త్యుక్త్వా దీర్ఘం నిశ్వస్యోపవిష్టః - సంజీవకో బ్రూతే మిత్ర తథాపి సువిస్తర
మ్మనోగతముచ్యతాం - దమనకస్సునిభృతమాహ-యద్యపి రాజవిశ్వా
సో నకథనీయస్తథాపి భవానస్మదీయ ప్రత్యయాదాగతః మయా పరలోకా

ర్థినావశ్యంతవహితమాఖ్యేయం - శృణు - అయంస్వామీ తవోపరివికృతబుద్ధీరహస్యే కథితవాన్ - సంజీవకమేవహత్వా స్వపరివారంతర్పయామీతి- ఏతచ్ఛ్రుత్వా సంజీవకః పరంవిషాదమగమత్ . దమనకఃపునరాహ - అలంవిషాదేన ప్రాప్తకాలకార్య మనుష్ఠీయతాం - సంజీవకఃక్షణంవిమృశ్యాహ-సుముఖాదిదముచ్యతే .

శ్లో॥ దుర్జనగమ్యానార్యఃప్రాయేణాపాత్రభృద్భవతిరాజా । కృపణానుసారిచధనం దేవోగిరిజలధివర్షీ చ ॥ తథా॥ నీచమాశ్రయతేలక్ష్మీరకులీనం సరస్వతీ । అపాత్రంభజతేనారీగిరౌవర్షతివాసవః ॥ వా ॥ స్వగతంకిం వాదుర్జనచేష్టితంనవేద్మితద్వ్యవహారంపి నేతుంనశక్యతే -

యతః॥ శ్లో॥ కశ్చిదాశ్రయసౌందర్యాద్ధత్తేశోభామసజ్జనః । ప్రమదాలోచనన్యస్తంమలీమసమివాంజనమ్॥ వా ॥ తత్రవిచిన్త్యోక్తంకష్టం కిమిదమాపతితం-

యతః ॥ శ్లో ॥ ఆరాధ్యమానోనృపతిఃప్రయత్నాన్న తోషమాయాతి కిమత్రచిత్రమ్ । అయంత్వపూర్ణప్రతిభావిశేషోయస్సేవ్యమానోరిపుతాముపైతి॥ వా ॥ తదయమశక్యార్థఃప్రమేయః -

యతః ॥ శ్లో ॥ నిమిత్తముద్దిశ్యహియఃప్రకుప్యతి ధ్రువంసతస్యాపగమేప్రసీదతి । అకారణద్వేషిమనస్తుయస్యకథంజనస్తంపరితోషయిష్యతి ॥

వా ॥ కింమయాపకృతంరాజ్ఞోథవానిర్నిమిత్తాపకారిణశ్చభవన్తిరాజానః దమనకోబ్రూతే - ఏవమేతచ్ఛృణు

శ్లో ॥ విజ్ఞైస్స్నిగ్ధైరుపకృతమపిద్వేష్యతామేతికశ్చిత్ । సాక్షాదన్యైరపకృతమపిప్రీతిమేవోపయాతి । చిత్రంచిత్రంకిమథచరితంనైకభావాశ్రయాణామ్ । సేవాధర్మఃపరమగహనోయోగినామప్యగమ్యః॥ అన్యచ్చ ॥ సుకృతశతమసత్సునష్టంసుభాషితశతంచనష్టమబుధేషు । వచనశతమవచనకరేషుబుద్ధిశతమచేతనేషునష్టం॥

కించ ॥ చందనతరుషుభుజంగాజలేషుకమలానితత్రచగ్రాహాః। గుణఘాతినశ్చఖలాభోగేషుసుఖాన్యలంసవిఘ్నాని ॥ అన్యచ్చ ॥ మూలంభుజంగైఃకుసుమానిభృంగైశ్శాఖాప్లవంగైశ్శిఖరాణిభల్లైః। నాస్త్యేవతచ్చందనపాదపస్యయన్నాశ్రితందుష్టతరైః కుపజైః॥

వా॥ దమనకో బ్రూతే- అయం తావత్స్వామీ వాచి మధురో విషహృదయో జ్ఞాతః॥ యతః॥ శ్లో॥ దూరాదుచ్ఛ్రితపాణిరార్ద్రనయనః ప్రోత్సారితార్ధాసనో గాఢాలిఙ్గనతత్పరః ప్రియకథాప్రశ్నేషు దత్తాదరః। అన్తర్భూతవిషో బహిర్మధుమయశ్చాతీవ మాయాపటుః కో నామాయమపూర్వనాటకవిధిర్యశ్శిక్షితో దుర్జనైః॥ తథాహి॥ పోతో దుస్తరవారిరాశితరణే దీపోంధకారాగమే। నిర్వాతే వ్యజనం మదాంధకరిణాం దర్పోపశాన్త్యై సృణిః॥ ఇత్థం తద్భువి నాస్తి యస్య విధినా నోపాయచిన్తా కృతా। మన్యే దుర్జనచిత్తవృత్తిహరణే ధాతాపి భగ్నోద్యమః॥

వా॥ సంజీవకః పునర్నిశ్శ్వస్య కష్టం భోః కథమహం సస్యభక్షకః సింహేన నిపాతితవ్యః-

యతః॥ శ్లో॥ ద్వయోరేవ సమం విత్తం ద్వయోరేవ సమం బలమ్। తయోర్వివాదో మన్తవ్యో నోత్తమాధమయోః క్వచిత్॥

వా॥ పునర్విచిన్త్య కేనాయం రాజా మమోపరి వికారితో న జానే భేదముపగతాద్రాజ్ఞస్సదా భేతవ్యం-

యతః॥ శ్లో॥ మన్త్రిణా పృథివీపాలచిత్తం విఘటితం క్వచిత్॥ వలయం స్ఫటికస్యేవ కో హి సన్ధాతుమీశ్వరః॥ అన్యచ్చ। వజ్రంచ రాజతేజశ్చ ద్వయమేవాతిభీషణమ్। ఏకమేకత్ర పతతి పతత్యన్యత్ర సమన్తతః॥

వా॥ తతస్సంగ్రామే మృత్యురేవ వరమిదానీం తదాజ్ఞానువర్తనమయుక్తం యతః॥ మృతః ప్రాప్నోతి వా స్వర్గం శత్రుం హత్వా సుఖాని వా॥ ఉభావపి హి శూరాణాం గుణావేతౌ సుదుర్లభౌ॥ వా॥ యుద్ధకాలశ్చాయం-

శ్లో॥ యత్రాయుద్ధే ధ్రువం మృత్యుర్యుద్ధే జీవితసంశయః। తమేవ కాలం యుద్ధస్య ప్రవదన్తి మనీషిణః॥ యతః॥ అయుద్ధే హి యదా పశ్యేన్న కించిద్ధితమాత్మనః। యుధ్యమానస్తదా ప్రాజ్ఞో మ్రియతే రిపుణా సహ॥ జయే చ లభతే లక్ష్మీం మృతే చాపి సురాఙ్గనామ్। క్షణవిధ్వంసినః కాయాః కా చిన్తా మరణే రణే॥

వా॥ ఏతచ్చిన్తయిత్వా సంజీవక ఆహ - భో మిత్ర కథమసౌ మాం జిఘాంసుర్జ్ఞాతవ్యః- దమనకో బ్రూతే - యదాసౌ స్తబ్ధకర్ణస్సమున్నతలాంగూల ఉన్నతచరణో వివృతాస్యస్త్వాం పశ్యతి తదా త్వమపి స్వవిక్రమం దర్శయిష్య

సి॥యతః ॥ శ్లో ॥ బలవానపిని స్తేజాఃకస్యనాభిభవాస్పదమ్।నిశ్శఙ్కం-దీయతేలోకైః పశ్యభస్మచయేపదమ్॥

వా ॥ కింతుసర్వమేతత్సుగుప్తమనుష్ఠాతవ్యం నోచేన్నత్వంనాహమిత్యుక్త్వాదమనకః కరటకసమీపంగతః- కరటకేనోక్తంకింనిష్పన్నం-దమనకేనోక్తంనిష్పన్నోసావన్యోన్యభేదః - కరటకబ్రూతే-కోత్రసందేహః-

యతః ॥ శ్లో ॥ బన్ధుఃకోనామదుష్టానాంకుప్యతేకోనయాచితః। కోనతృప్యతివిత్తేనకుకృత్యేకోనపణ్డితః ॥ అన్యచ్చ। దుర్వృత్తఃక్రియతేధూర్తైశ్శ్రీమానాత్మవివృద్ధయే ॥ కిన్నామఖలసంసర్గకురుతేనాశ్రయాశవత్ ।

వా॥ తతోదనమకఃపిఙ్గళకసమీపంగత్వా దేవసమాగతోసౌపాపాశయః తతఃసజ్జీభూయస్థీయతామిత్యుక్త్వాపూర్వోక్తాకారంకారయామాస సంజీవకోప్యాగత్య తథావిధంవికృతాకారంసింహందృష్ట్వాస్వానురూపంవిక్రమంచకార - తతస్తయోర్యుద్ధేసంజీవకస్సింహేనవ్యాపాదితః - అథ సంజీవకంసేవకంపింగళకోవ్యాపాద్యవిశ్రాన్తఃసశోకఇవతిష్ఠతి- బ్రూతే చకిమ్మయాదారుణంకర్మకృతం-

యతః ॥ శ్లో ॥ పరైస్సంభుజ్యతేరాజ్యంస్వయంపాపస్యభాజనమ్ । ధర్మాతిక్రమతోరాజాసింహోహస్తివధాదివ ॥ అపరంచ ॥ భూమ్యేకదేశస్యగుణాన్వితస్యభృత్యస్యవాబుద్ధిమతఃప్రణాశః। భృత్యప్రణాశోమరణంనృపాణాంనష్టాపిభూమిఃసులభానభృత్యాః॥

వా ॥ దనకోబ్రూతేస్వామిన్ కోయంనూతనోన్యాయఃయదరాతింహత్వాసన్తాపఃక్రియతే -

తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ పితావాయదివాభ్రాతాపుత్రోవాయదివాసుహృత్। ప్రాణచ్ఛేదకరారాజ్ఞాహన్తవ్యాభూతిమిచ్ఛతా ॥ అపిచ॥ ధర్మార్థకామతత్త్వజ్ఞోనైకాన్తకరుణోభవేత్ । నహిహస్తస్థమప్యన్నంక్షమావాన్భక్షితుంక్షమః ॥ కించ ॥ క్షమాశత్రౌచమిత్రేచయతీనామేవభూషణమ్॥ అపరాధిషుసత్త్వేషునృపాణాంసైవదూషణమ్॥ అపరంచ॥ రాజ్యలోభాదహంకారాదిచ్ఛాతస్స్వామినఃపదమ్। ప్రాయశ్చిత్తంతుతస్యైకం జీవోత్సర్గోనచాపరమ్ ॥ అన్యచ్చ ।రాజాఘృణీబ్రాహ్మణస్సర్వభక్షః స్త్రీచావశాదుష్ప్రకృతిస్సహాయః। ప్రేష్యఃప్రతీపోధికృతఃప్రమాదీ

త్యాజ్యాఇమేసత్తేక్ప తంనవేత్తియః ॥ విశేషతశ్చ ॥ సత్యానృతాచప
రుషా ప్రియవాదినీ చ । హింస్రా దయాళురపి చార్థపరావదాన్యా । ని
త్యవ్యయా ప్రచురరత్నధనాగమా చ । వేశ్యాంగనేవనృపనీతిరనేకరూపా ॥
వా ॥ ఇతిదమనకేనసంతోషితఃపింగళకస్స్వాం ప్రకృతిమాపన్నస్సింహా
సనేసముపవిష్టః - దమనకః ప్రహృష్టమనా విజయతాం - మహారాజశు
భమస్తు సర్వజగతామిత్యుక్త్వా యథాసుఖమవస్థితః - విష్ణుశర్మోవాచ
సుహృద్భేదశ్శ్రుతస్తావత్ భవద్భిః - రాజపుత్రా ఊచుః భవత్ప్రసాదాచ్ఛ్రు
త్వా నస్సుఖినోభూతావయం - విష్ణుశర్మాబ్రవీత్ - అపరమపీదమస్తు -
శ్లో ॥ సుహృద్భేదస్తావద్భవతుభవతాంశత్రునిలయే । ఖలః కాలాకృ
ష్టః ప్రళయముపసర్పత్వహరహః । జనోనిత్యంభూయాత్సకలసుఖసం
పత్తివసతిః । కథారంభేరమ్యే సతతమిహబాలోపిరమతామ్ -

ఇతి శ్రీహితోపదేశే -

సుహృద్భేదోనామద్వితీయకథాసంగ్రహస్సమాప్తః -

అథవిగ్రహః -

వా ॥ పునఃకథారంభకాలే రాజపుత్రా ఊచుః - ఆర్య రాజపుత్రా వ
యం తద్విగ్రహం శ్రోతుం నః కుతూహలమస్తి - విష్ణుశర్మణోక్తం యదేవ
భవద్భ్యో రోచతే కథయామి శ్రూయతాం - యస్యాయమాద్యశ్లోకః -
శ్లో ॥ హంసైస్సహమయూరాణాం విగ్రహే తుల్యవిక్రమే । విశ్వా
స్యవంచితాహంసాః కాకైః స్థిత్వారిమందిరే ॥ వా ॥ రాజపుత్రా ఊచుః కథ
మేతత్ - విష్ణుశర్మాకథయతి - అస్తికర్పూరద్వీపే పద్మకేళి నామధే
యం సరః తత్ర హిరణ్యగర్భో నామ రాజహంసః ప్రతివసతి - సచసర్వై
ర్జలచరపక్షిభిర్మిళిత్వాపక్షిరాజ్యేభిషిక్తః -
యతః ॥ శ్లో ॥ యదిన స్యాన్నరపతిస్సమ్యఙ్నేతాతతః ప్రజాః ॥ అకర్ణధా
రోజలధౌ విప్లవంతేహనౌరివ ॥ అపరంచ ॥ ప్రజాం సంరక్షతి నృపస్సావ
ర్ధయతిపార్థివమ్ । వర్ధనాద్రక్షణం శ్రేయస్తదభావే సదప్యసత్ ॥
వా ॥ ఏకదాసౌరాజహంసస్సువిస్తీర్ణకమలపర్యంకే సుఖాసీనః పరివారప
రివృతస్తిష్ఠతి తతః కుతశ్చిద్దేశాదాగత్య దీర్ఘముఖోనామబకః ప్రణమ్యోపవి
ష్టః రాజోవాచ ॥ దీర్ఘముఖదేశాంతరాదాగతోసివార్తాం కథయ - సబ్రూ

తే - దేవ - అస్తిమహతీవార్తాతాంవక్తుంసత్వరమాగతోహం - శ్రూ
యతాం - అస్తిజంబూద్వీపేవింధ్యోనామగిరిస్తత్రచిత్రవర్ణోనామమయూ
రఃపక్షిరాజోనివసతి - తస్యానుచరైశ్చరద్భిఃపక్షిభిరహందగ్ధారణ్యమ
ధ్యేచరన్నవలోకితఃపృష్టశ్చకస్త్వంకుతస్సమాగతోసీతి - తదామయో
క్తం - కర్పూరద్వీపస్యరాజచక్రవర్తినోహిరణ్యగర్భస్యరాజహంస
స్యానుచరోహంకౌతుకాద్దేశాంతరంద్రష్టుమాగతోస్మీతి - ఏతచ్ఛ్రుత్వా
పక్షిభిరుక్తంఅనయోర్దేశయోఃకోదేశోభద్రతరోరాజాచమయోక్తం-
ఆఃకిమేవముచ్యతేమహదంతరం యతఃకర్పూరద్వీపస్స్వర్గఏవద్వితీ
యః -రాజహంసశ్చద్వితీయస్స్వర్గపతిరత్రమరుస్థలేపతితాయూయం
కింకురుథ - అస్మద్దేశేగమ్యతాం - తతోస్మద్వచనమాకర్ణ్యసర్వేస
కోపాబభూవుః-
తథాచోక్తమ్ ॥ పయఃపానంభుజంగానాం కేవలంవిషవర్ధనమ్ । ఉప
దేశోహిమూర్ఖాణాంప్రకోపాయనశాంతయే ॥ అన్యచ్చ ॥ విద్వానేవో
పదేష్టవ్యోనావిద్వాంస్తుకదాచన ॥ వానరానుపదిశ్యాథస్థానభ్రష్టాయ
యుఃఖగాః ॥ వా ॥ రాజోవాచ కథమేతత్ -దీర్ఘముఖఃకథయతి-అస్తిన
ర్మదాతీరేవిశాలశ్శాల్మలీతరుః - తత్రనిర్మితనీడక్రోడేపక్షిణోనివసంతి
సుఖేనవర్షాసు - అథనీలపటైరివజలధరపటలైరావృతేనభస్తలేధారా
సారైర్మహతీవృష్టిర్బభూవ - తతోవానరాంశ్చతరుతలేవస్థితాన్శీ
తాకులాన్కంపమానానవలోక్యకృపయాపక్షిభిరుక్తం భోభోవా
నరాశ్శృణుత -

శ్లో ॥ అస్మాభిర్నిర్మితానీడాశ్చంచుమాత్రాహృతైస్తృణైః । హ
స్తపాదాదిసంయుక్తాయూయంకిమితిసీదథ ॥ వా ॥ తచ్ఛ్రుత్వావానరై
ర్జాతరోషైరాలోచితమహోనిర్వాతనీడగర్భావస్థితాస్సుఖినః
పక్షిణోస్మాన్నిందంతిభవతుతావద్వృష్టేరుపశమః అనంతరమేకవా
నరేణోక్తం-

శ్లో ॥ సూచీముఖామురాచారామూర్ఖాఃపండితమానినః । అశక్తాగృ
హనిర్మాణేశక్తాశ్చగృహభంజనే ॥ వా । అనంతరంశాంతేపానీయవ
ర్షేతైర్వానరైఃవృక్షమారుహ్యసర్వేనీడాభగ్నాఃతేషామండానిచా
ధఃపాతితానిఅతోహంబ్రవీమివిద్వానేవోపదేష్టవ్యఇత్యాదిరాజోవాచ

తతస్తైఃకింకృతం-బకఃకథయతి-తతస్తైఃకోపాదుక్తంకేనాసౌరాజ హంసో
రాజాకృతః - తతోమయాపి జాతకోపేనోక్తం - అయంతే మయూ
రఃకేనరాజాకృతః - తచ్ఛ్రుత్వా తేమాంహంతుముద్యతాః - తతోమ
యాపిస్వవిక్రమోదర్శితః -
యతః ॥ శ్లో ॥ అన్యదాభూషణంపుంసాంక్షమాలజ్జేవయోషితామ్ । పరా
క్రమఃపరిభవేవైయాత్యంసురతేష్వివ॥రాజావిహస్యాహ॥ అత్మనశ్చపరే
షాంచయస్సమీక్ష్యబలాబలమ్ । అన్తరంనైవజానాతిసతిరస్క్రియతేరి
భిః॥ అన్యచ్చ॥ సుచిరంహిచరన్నిత్యం శ్రేయఃపశ్యత్యబుద్ధిమాన్ । ద్వీపిచ
ర్మపరిచ్ఛన్నోవాగ్దోషాద్గర్దభోహతః ॥
వా॥ బకఃపృచ్ఛతి॥ కథమేతత్ - రాజాకథయతి- అస్తిహస్తినాపురేవిలా
సోనామరజకః - తస్యగర్దభోతివాహనాద్దుర్బలోముమూర్షురివాభవత్ -
తతస్తేనరజకేనాసౌవ్యాఘ్రచర్మణాప్రచ్ఛాద్యారణ్యసమీపేసస్యక్షేత్రే
నియుక్తః తతోదూరాదవలోక్యవ్యాఘ్రబుద్ధ్యాక్షేత్రపతయస్సత్వరంప
లాయన్తే- గర్దభస్తత్సస్యభక్షణాద్దినేదినేపుష్టాంగోభవత్ - అథకేనాపి
సస్యరక్షకేణధూసరకంబలకృతతనుత్రాణేనధనుస్సజ్జీకృత్యైకాన్తేస్థి
తః - తంచదూరాద్దృష్ట్వాగర్దభఃశబ్దంకుర్వాణస్తదభిముఖంసధావితః-స
స్యరక్షకేణగర్దభోయమితిజ్ఞాత్వాలీలయైవవ్యాపాదితః - అతోహంబ్ర
వీమి - సుచిరంహిచరన్నిత్యమిత్యాది - దీర్ఘముఖో బ్రూతే - తతఃపక్షిభి
రుక్తం - రేపాపదుష్టబక - అస్మాకంభూమౌచరన్నస్మత్స్వామినమధిక్షి
పసితన్నక్షన్తవ్యమిదానీమిత్యుక్త్వాసర్వే మాంచంచుభిర్హత్వాసకోపా
ఊచుః - పశ్యరేమూర్ఖసహంసస్తవరాజాసర్వథామృదుః - తస్యరా
జ్యేధికారోనాస్తి - యతః - ఏకాన్తమృదుఃకరతలస్థమప్యర్థంరక్షితుమ
క్షమః - సకథంపృథివీంశాస్తిరాజ్యంవాతస్యకింకింతుత్వఞ్చకూపమణ్డూ
కసమః - తేనతదాశ్రయముపదిశసి -
శృణు ॥ శ్లో ॥ సేవితవ్యో మహావృక్షఃఫలచ్ఛాయాసమన్వితః । యదిదై
వాత్ఫలంనాస్తిఛాయాకేననివార్యతే । అన్యచ్చ ॥ హీనసేవానకర్తవ్యా
కర్తవ్యోమహదాశ్రయః । పయోపిశౌణ్డికీహస్తేవారుణీత్యభిధీయతే ॥అ
పరంచ ॥ నస్థాతవ్యంనగన్తవ్యంక్షణమప్యసతాసహ । అసతాంసఙ్గదో

ష్కృత్యాస్సతాంసఙ్గోహి భేషజమ్ । అజాసిహ్యాప్రసాదేనవ నేచరతినిర్భయమ్ । అన్యచ్చ ॥ మహానప్యల్పతాంయాతినిర్గుణోగుణవి స్తరః । ఆధారాధేయభావేనగజేన్ద్రఇవదర్పణే ॥ విశేషతశ్చ-వ్యపదేశోపిసిద్ధిస్స్యా దతిశక్తేనరాధిపే । శశినోవ్యపదేశేనశశకస్సుఖమేధతే ।

వా॥ మయోక్తంకథమేతత్ - పక్షిణఃకథయన్తి - కదాచిద్వర్షాస్వపి వృష్టేరభావాత్తృషార్తోగజయూధోయూధపతిమాహ - నాథకోప్యుపాయోస్మాకంజీవనాయనాస్తిక్షుద్రజన్తూనాంనిమజ్జనస్థానంవయంచ నిమజ్జనాభావాదన్ధాఇవక్వయామఃకింవాకుర్మః - తతోహస్తిరాజోనాతిదూరంగత్వానిర్మలంహ్రదందర్శితవాన్ - అనన్తరంతత్తీరావస్థితశశకాగజయూధపదాహతిభిశ్చూర్ణితాబభూవుః - అనన్తరంశిలీముఖోనామశశశ్చిన్తయామాస - అనేనగజయూథేనపిపాసాకులితేన ప్రత్యహమత్రాగన్తవ్యం - అతోవినష్టమస్మత్కులంతతోవిజయోనామవృద్ధశశోవదత్ - మావిషీదతమయాత్రప్రతీకారఃకర్తవ్యఇతిప్రతిజ్ఞాయచలితః - గచ్ఛతాచ తేనాలోచితం - కథమ్మయాగజయూధనికటేస్థిత్వాకర్తవ్యం -

యతః । శ్లో॥ స్పృశన్నపిగజోహంతిజిఘ్రన్నపిభుజంగమః । పాలయన్నపిభూపాలఃప్రహసన్నపిదుర్జనః॥

వా॥ అథాహంపర్వతశిఖరమారుహ్యయూధనాథంనివేదయామి-తథానుష్ఠితేయూధనాథఉవాచ-కస్త్వంకుతస్సమాయాతఇతిస బ్రూతే- దూతోహంభగవతాచన్ద్రేణప్రేషితః- యూధపతిరాహకార్యముచ్యతాం - విజయోవదతి-

శ్లో॥ ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేషుదూతోవదతినాన్యథా । సదైవావధ్యభావేన యథార్థస్యహివాచకః॥

వా॥ తదహంతదాజ్ఞయాబ్రవీమిశృణు-యదేతేశశకాశ్చన్ద్రసంరక్షకాస్త్వయానిస్సారితాస్తన్నభద్రంకృతంయతోస్మదీయరక్షకా అతఏవమమ శశీతిప్రసిద్ధిః - ఏవముక్తవతిదూతేయూధపతిర్భయాదిదమాహ-

ఇదమజ్ఞానతఃకృతంపునర్నగమిష్యామి - దూతఉవాచ-తదత్రసరసి భగవన్తంచన్ద్రమసంకోపాత్ప్రకంపమానంప్రణమ్య ప్రసాద్యచగచ్ఛ తత స్తేనరాత్రౌనీత్వాతత్రసరసిజలేచఞ్చలంప్రతిబింబందర్శయిత్వాయూధప

తిః-ప్రణామం కారితః - దేవాజ్ఞానాదనేనకృతంతుమ్యతామిత్యుక్త్వాతేన
శశకేన స యూథపతిః ప్రస్థాపితః అతోహం బ్రవీమి వ్యపదేశేపి సిద్ధిస్స్యాది
త్యాది . తతో మయోక్తం స ఏవాస్మత్ప్రభుర్మహాప్రతాపోతిసమర్థస్త్రై
లోక్యస్యాపి ప్రభుత్వం తత్ర యుజ్యతే-అథాహం తైః పక్షిభిర్బధ్వా కథమస్మ
ద్భూమావాచలసీత్యభిధాయ చిత్రవర్ణస్య రాజ్ఞస్స మీపం నీతః తతో రాజ్ఞః పుర
తో మాముద్దిశ్య తైః ప్రణమ్యోక్తం దేవావధీయతామేష దుష్టబకోస్మద్దేశే చ
రన్నపి దేవపాదానధిక్షిపతి- రాజాహ కోయం కుతస్సమాయాతః-తే ఊచుః
హిరణ్యగర్భస్య రాజహంసస్యానుచరః కర్పూరద్వీపాదాగతః - అథా
హం గృధ్రేణ మంత్రిణా పృష్టః కస్తత్ర ముఖ్యో మన్త్రీతి - మయోక్తం స
ర్వశాస్త్రార్థపారగస్సర్వజ్ఞో నామ చక్రవాకః-గృధ్రో బ్రూతే యుజ్యతే
స్వదేశజోసౌ -
యతః॥ శ్లో॥ స్వదేశజం కులాచారవిశుద్ధముపధాశుచిమ్ । శాస్త్రజ్ఞమ
వ్యసనినం వ్యభిచారవివర్జితమ్ ॥ అధీతవ్యవహారజ్ఞం ఖ్యాతం వంశానవిపశ్చి
తమ్ । అర్థస్యోత్పాదకం సమ్యఙ్నిదధ్యాన్మన్త్రిణం నృపః ॥ వా॥ అత్రా
న్తరే శుకేనోక్తం దేవ కర్పూరద్వీపాదయో లఘుద్వీపా జంబూద్వీపాన్త
ర్గతా ఏవ తత్రాపి దేవపాదానామాధిపత్యం తతో రాజ్ఞాప్యుక్తమేవ మేవ-
యతః॥ శ్లో॥ రాజా మత్తశ్శిశుశ్చైవ ప్రమాదీ ధనగర్వితః । అప్రాప్యమ
భివాఞ్ఛన్తి కిం పునర్లభ్యతేపి యత్ ॥

వా॥ తతో మయోక్తం - యది వచనమాత్రేణైవాధిపత్యం సిద్ధ్యతి త
దా జంబూద్వీపేప్యస్మత్ప్రభోర్హిరణ్యగర్భస్య స్వామ్యమస్తి- శుకో బ్రూ
తే-కథమత్ర నిర్ణయః- మయోక్తం సంగ్రామ ఏవ - రాజ్ఞా విహస్యోక్తం స్వ
స్వామినం గత్వా సజ్జీకురు - తదా మయోక్తం స్వదూతోపి ప్రస్థాప్యతాం
రాజోవాచ- కః ప్రస్థాస్యతి దౌత్యేన యత ఏవంభూతో దూతః కార్యః-

శ్లో॥ భక్తో గుణీ శుచిర్దక్షః ప్రగల్భోవ్యసనీ క్షమీ । బ్రాహ్మణః పరమ
ర్మజ్ఞో దూతస్స్యాత్ప్రతిభానవాన్ ॥ గృధ్రో వదతి సన్త్యేవ దూతా బహవః
కిన్తు బ్రాహ్మణ ఏవ కర్తవ్యః-
యతః॥ శ్లో॥ ప్రసాదం కురుతే పత్యుస్సంపత్తిం నాభియాచతే । కాలిమా
కాలకూటస్య నాపైతీశ్వరసంగమాత్ ॥ వా॥ తతశ్శుక ఏవ వ్రజతు శుక

త్వమేవానేనసహగత్వాస్మదభిలషితంబ్రూహి - శుకోబ్రూతేయథాజ్ఞా
పయతి దేవః కింత్వయందుర్జనోబకః-దుర్జనేనసహక్వచిన్నగచ్ఛామి-
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఖలఃకరోతిదుర్వృత్తంనూనంఫలతిసాధుషు । దశా
ననోహరత్సీతాంబంధనంస్యాన్మహోదధేః ॥ అపరంచ ॥ నస్థాతవ్యం
నగంతవ్యందుర్జనేనసమంక్వచిత్ -కాకసఙ్గాద్ధతోహంసస్తిష్ఠన్గచ్ఛం
శ్చవర్తకః ॥ వా ॥ రాజోవాచ - కథమేతత్ -శుకఃకథయతి- అస్త్యుజ్జ
యినీవర్త్మనిప్రాంతరేమహాన్పిప్పలవృక్షః స్తత్రహంసకాకౌనివసతః -
కదాచిద్గ్రీష్మసమయేపరిశ్రాంతఃకశ్చిత్పథికస్తత్రతరుతలేధనుఃకాండంసన్ని
ధాయసుప్తః-తతఃక్షణాన్తరేతన్ముఖాద్వృక్షఛాయాపగతాతతస్సూర్యతే
జసాతన్ముఖంవ్యాప్తమవలోక్య కృపయావృక్షస్థితహంసేనపక్షౌ ప్రసా
ర్యఛాయాకృతా-తతోనిర్భరనిద్రాసుఖినతేనముఖవ్యాదానంకృతం - అ
థసుఖమసహిష్ణుస్స్వభావదౌర్జన్యేనసకాకస్తస్యముఖేపురీషోత్సర్గంకృ
త్వాపలాయితః - తతోసావుత్థాయోర్ధ్వంపశ్యతితావద్ధంసోదృష్టస్తేన
శరేణహత్వావ్యాపాదితః - అతోహంబ్రవీమినస్థాతవ్యమిత్యాది-

యతః ॥ శ్లో ॥ త్యజదుర్జనసంసర్గంభజసాధుసమాగమమ్ । కురుపు
ణ్యమహోరాత్రంస్మరనిత్యమనిత్యతామ్॥

వా॥ దేవవర్తకవార్తామపికథయామి-ఏకదాసర్వే పక్షిణోభగవతోగరుడ
స్యయాత్రాప్రసఙ్గేనసముద్రతీరంచలితాః-తత్రకాకేనసహవర్తకశ్చలితః.
అథగచ్ఛతోగోపస్యశిరసిస్థితదధిభాండాద్దధివారంవారంతేనకాకేనఖాద్య
తేతతోయావదసౌదధిభాండంభూమౌనిధాయోర్ధ్వమవలోకతేతావత్తేన
కాకవర్తకౌదృష్టౌ - తతస్తేనఖేదితఃకాకఃపలాయితః-వర్తకస్స్వభావనిరప
రాధోమన్దగతిస్తేనప్రాప్తోవ్యాపాదితః- అతోహంబ్రవీమినస్థాతవ్యంనగ
న్తవ్యమిత్యాది - తతోమయోక్తం- భ్రాతశ్శుకకిమేవంబ్రవీషిమాంప్రతి
యథాశ్రీమద్దేవపాదాస్తథాభవానపి - శుకోబ్రూతేఏవమస్తుకింతు-
శ్లో ॥దుర్జనైరుచ్యమానానిసస్మితాని ప్రియాణ్యపి। అకాలకుసుమానీవభ
యంసంజనయన్తిమే॥

వా॥ దుర్జనత్వంచభవతోవాగ్వ్యాపారాదేవప్రత్యక్షీకృతంయదనయో
ర్భూపాలయోర్విగ్రహేభవద్వచనంనిదానం-

పశ్య । శ్లో॥ ప్రత్యక్షేపికృతే దోషే మూర్ఖస్సాన్త్వేన తుష్యతి । రథ
కారో నిజాం భార్యాం సజారాం శిరసాకరోత్ ॥ వా॥ రాజోవాచ కథమే
తత్ - శుకః కథయతి - అస్తి శ్రీనగరే మన్దమతిర్నామ రథకారస్తస్య చ భా
ర్యాం బన్ధకీం జానాతి కిం తు జారేణ సమం స్వచక్షుషైకస్థానే న పశ్యతి త
తోసౌ రథకారోన్య గ్రామం గమిష్యామీత్యుక్త్వా చలితః - కియద్దూరం గ
త్వా పునరాగత్య స్వగృహే ఖట్వాతలం ప్రవిశ్య నిభృతం స్థితః - అథ మమ
భర్తా గ్రామాన్తరం గత ఇతి విశ్వాసాజ్జారస్సన్ధ్యాకాల ఆహూతః - పశ్చా
త్తేన సహ తస్యాం ఖట్వాయాం నిర్భరం క్రీడతి - ఖట్వాతలే కిఞ్చిదఙ్గస్ప
ర్శాత్ స్వామినం విజ్ఞాయ సా విషణ్ణాభవత్, తతో జారేణోక్తం - కిమ్మ
యా సహాద్య నిర్భరం న రమసే విస్మితేవ ప్రతిభాసి - తయోక్తం యోసౌ
ప్రాణేశ్వరస్సోద్య గ్రామాన్తరం గతస్తేన సకలజనపూర్ణోప్యయం గ్రా
మః - మాం ప్రత్యరణ్యమివ ప్రతిభాతి - కిం భావి తత్ర పరస్థానే కిం ఖాది
తవాన్ కథం వా ప్రసుప్త ఇత్యస్మద్ధృదయం విదీర్యతే - జారేణోక్తం - త
త్కిమేవంవిధస్స్నేహభూమిస్తే రథకారో యః - కలహకారీ బన్ధకీతి
బ్రూతే తతస్తయోక్తం - బర్బర కిం బ్రవీషి శృణు -

శ్లో॥ పరుషాణ్యపి చోక్తా యా దృష్టా వా క్రోధచక్షుషా । యా ప్రసన్న
ముఖీ భర్తుస్సా నారీ ధర్మభాగినీ । అపరంచ॥ నగరస్థో వనస్థో వా పాపో వా
యది వా శుచిః । యాసాం స్త్రీణాం ప్రియో భర్తా తాసాం లోకే సుఖోద
యః ॥ అన్యచ్చ ॥ భర్తా హి పరమం నార్యా భూషణం భూషణైర్వినా । ఏ
షా విరహితా తేన శోభనాపి న శోభనా ॥ వా॥ త్వం జారః మనోలౌల్యాత్పు
ష్పతాంబూలసదృశః కదాచిత్సేవ్యసే - స చ స్వామీ మాం విక్రేతుం దేవే
భ్యో బ్రాహ్మణేభ్యోపి దాతుం సమర్థస్స్యాత్ కిం బహునా -
అపరంచ ॥ తస్మిన్ జీవతి జీవామి మృతే తస్మిన్మ్రియే పునః । తన్మృతౌ చానుమ
రణమేవ మే దృఢనిశ్చయః ॥ యతః॥ తిస్రః కోట్యోర్ధకోటీ చ యాని లోమా
ని మానవే । తావత్కాలం వసేత్స్వర్గే భర్తారం యానుగచ్ఛతి ॥ అన్య
చ్చ ॥ వ్యాళగ్రాహీ యథా వ్యాళం బలాదుద్ధరతే బిలాత్ । తద్వద్భర్తార
మాదాయ స్వర్గలోకే మహీయతే ॥ అపరంచ ॥ చితౌ పరిష్వజ్య విచేతనం
పతిం ప్రియా హి యా ముఞ్చతి దేహమాత్మనః । కృత్వాపి పాపం శతలక్షమ

త్వసాపతిం గృహీత్వా సురలోకమాప్నుయాత్ । యతః॥ యస్మైదద్యాత్పితా త్వేనాం భ్రాతా చానుమతే పితుః । తం శుశ్రూషేజ్జీవితం తం హి వృత్తం చానుశయేదితి ॥ వా॥ ఏతత్సర్వం శ్రుత్వా సరథకారోథ న్యాహం యస్యైవ తాదృశీ భార్యా స్నేహవతీ ప్రియవాదినీతి మనసి నిధాయ తాం ఖట్వాం స్త్రీపురుష సహితాం మూర్ధ్ని కృత్వా చిరం ననర్త - అతోహం బ్రవీమి ప్రత్యక్షేపి కృతే దోష ఇత్యాది - అతోహం తేన రాజ్ఞా యథావ్యవహారం సంపూజ్య ప్రస్థాపితః - శుకోపి మమ పశ్చాదాగచ్ఛన్నాస్తే - ఏతత్సర్వం జ్ఞాత్వా యథాకర్తవ్యమనుష్ఠీయతామితి - చక్రవాకో విహస్యాహ దేవ బకేన తావద్దేశాన్తరం గత్వా యథాశక్తి రాజకార్యమనుష్ఠితం - కింతు స్వభావ ఏవ మూర్ఖాణాం -

యతః॥ శ్లో॥ శతం దద్యాన్నవివదేదితి ప్రాజ్ఞస్య లక్షణమ్ । వినా హేతుమపి ద్వంద్వమేతన్మూర్ఖస్య లక్షణమ్॥ వా॥ రాజాహ-అలమనేనోపాలంభేన ప్రస్తుతమనుసన్ధీయతాం-చక్రవాకో బ్రూతే దేవ విజనే బ్రవీమి -

యతః॥ శ్లో॥ వర్ణాకారప్రతిధ్వానైర్నేత్రవక్త్రవికారతః । అభ్యూహన్తి మనో ధీరాస్తస్మాద్రహసి మన్త్రయేత్ । వా॥ తతో రాజా మన్త్రీ చ తత్రస్థితౌ అన్యేన్యత్ర గతాః - చక్రవాకో బ్రూతే - దేవాహమేవం జానామి కస్యాప్యస్మన్నియోగినః ప్రేరణాయ బకేనేదమనుష్ఠితం -

యతః ॥ శ్లో ॥ వైద్యానామాతురః శ్రేయాన్ వ్యసనీయో నియోగినామ్, విదుషాం జీవనమ్మూర్ఖస్సద్వంద్వో నృపతేరనః ॥

రాజాబ్రవీత్ - భవతు కారణమత్ర పశ్చాన్నిరూపణీయం సంప్రతి యత్కర్తవ్యం తద్బ్రూహి - చక్రవాకో బ్రూతే దేవ ప్రణిధిః ప్రస్థీయతాం.

తతస్తదనుష్ఠానం బలాబలఞ్చ జానీమః -

తథాహి ॥ భవేత్స్వపరరాష్ట్రాణాం కార్యాకార్యావలోకనే । చారశ్చక్షుర్మహీభర్తుర్యస్య నాస్త్యన్ధ ఏవ సః ॥

వా ॥ స చ ద్వితీయం విశ్వాసపాత్రం గృహీత్వా యాతు - తేనాసౌ స్వయం తత్రావస్థాయ ద్వితీయం మన్త్రకార్యం సునిభృతం సంపాద్య ప్రస్థాపయిష్యతి -

తథాచోక్తమ్ । శ్లో ॥ తీర్థాశ్రమపురస్థానే శాస్త్రవిజ్ఞాన హేతునా । త

తపస్వివ్యంజనోపేతైస్స్వచరైస్సహసంవదేత్॥

వా॥ గూఢచారశ్చ యోజలేస్థలేచరతితతోసావేవబకోనియుజ్యతాం- ఏతాదృశఏవకశ్చిద్బకోద్వితీయత్వేనప్రయాతు - తద్గృహలోకాశ్చరాజద్వారేతిష్ఠన్తుకింతుదేవఏతదపిసుగుప్తమనుష్ఠాతవ్యం-

యతః॥ షట్కర్ణోభిద్యతేమంత్రస్తథాగుప్తస్యవార్తయా। ఇత్యాత్మనా ద్వితీయేనమంత్రఃకార్యోమహీభుజా॥ అపరంచ॥ మంత్రభేదేపియేదోషా భవన్తిపృథివీపతేః। నశక్యాస్తేసమాధాతుమితినీతివిదాంమతమ్॥

వా॥ రాజావిమృశ్యోవాచ - ప్రాప్తస్తావన్మయోత్తమః ప్రణిధిః మంత్రీబ్రూతే దేవతదాసంగ్రామేజయోపిప్రాప్తః - అత్రాన్తరేప్రతీహారఃప్రవిశ్యప్రణమ్యోవాచ-దేవజంబూద్వీపాదాగతోద్వారిశుకస్తిష్ఠతి-రాజాచక్రవాకమాలోకతేచక్రవాకేనోక్తం - కృతావాసేతంస్థాపయిత్వాపశ్చాదానీయద్రష్టవ్యః - యథాజ్ఞాపయతిదేవఇత్యభిధాయ ప్రతీహారశ్శుకంగృహీత్వాగతః - రాజాహవిగ్రహస్తావదుపస్థితః - చక్రవాకోబ్రూతే - దేవతథాచ - విగ్రహోనవిధిః-

అపరంచ॥ శ్లో॥ విజేతుంయతతేచారీన్నయుద్ధేనకదాచన। అనిత్యోవిజయోయస్మాద్దృశ్యతేయుధ్యమానయోః। అన్యచ్చ॥ సామ్నాదానేనభేదేనసమస్తైరథవాపృథక్। సాధితుంప్రయతేతారీన్నయుద్ధేనకదాచన॥

యతః॥ సర్వఏవజనశ్శూరోహ్యనాసాదితవిగ్రహః। అదృష్టపరసామర్థ్యస్సదర్పఃకోభవేన్నహి। కించ॥ నతథోత్థాప్యతేగ్రావాప్రాణిభిర్దారుణాతథా। అల్పోపాయాన్మహాసిద్ధిరేతన్మన్త్రఫలమ్మహత్॥

వా॥ కిన్తువిగ్రహముపస్థితంవిలోక్యవ్యవహ్రియతాం-

యతః॥ శ్లో॥ యథాకాలకృతోద్యోగాత్ కృషిఃఫలవతీభవేత్। తద్వన్నీతిరియందేవచిరాత్ఫలతినక్షణాత్। అపరంచ॥ మహతోదూరభీరుత్వమాసన్నేశూరతాగుణః। విపత్తౌహిమహాల్లోకేధీరత్వమధిగచ్ఛతి॥ అన్యచ్చ॥ ప్రత్యూహస్సర్వసిద్ధీనాముత్తాపఃప్రథమఃకిల। అతిశీతలమప్యంభఃకింభినత్తినభూతలమ్॥

వా॥ విశేషతశ్చమహాబలోసౌచిత్రవర్ణోరాజా

యతః॥ శ్లో॥ బలినాసహయోద్ధవ్యమితినాస్తినిదర్శనమ్। తద్యుద్ధంహస్తి

నాస్థానంనరాణాంమృత్యుమావహేత్ ॥ అన్యచ్చ ॥ సమూర్ఖఃకాలమ
ప్రాప్యయోఽపకర్తరివర్తతే । కలిర్బలవతాసార్థంకీటపక్షోద్యమోయథా॥
కించ ॥ కౌర్మస్సంకోచమాస్థాయప్రహారమపిమర్షయేత్ । ప్రాప్తకాలేతు
నీతిజ్ఞఉత్తిష్ఠేత్క్రూరసర్పవత్ ॥ మహత్యల్పేప్యుపాయజ్ఞస్సమమేవభ
వేత్క్షమః । సమున్మూలయితుంవృక్షాంస్తృణానీవనదీరయః॥

వా॥ అతస్తద్దూతోఽప్యాశ్వాస్యతావద్ధ్రియతాం-యావద్దుర్గస్సజ్జీక్రియతే-
యతః ॥ శ్లో ॥ ఏకశ్శతంయోధయతిప్రాకారస్థోధనుర్ధరః । శతంశతసహ
స్రాణితస్మాద్దుర్గంవిశిష్యతే ॥ కించ ॥ సమర్గవిషయఃకస్యరాజ్ఞఃపరిభవాస్ప
దమ్ । అదుర్గవిషయోరాజాగోత్రచ్యుతమనుష్యవత్ ॥ దుర్గంకుర్యాన్మహా
ఖాతముచ్చప్రాకారసంయుతమ్। సయంత్రాస్త్రజలంశైలసరిన్మరువనా
శ్రయమ్॥ విస్తీర్ణంచాతివైషమ్యంధనధాన్యరసాన్వితమ్। ప్రవేశశ్చాప్రసార
శ్చసప్తైతాదుర్గసంపదః ॥ స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబ
లానిచ। పరస్పరోపకారీచరాజ్యంసప్తాంగముచ్యతే॥ దుర్గాఢ్యశ్చబలాఢ్య
శ్చధనాఢ్యశ్చభూపతిః । దూతఃపురోధాదైవజ్ఞోభిషజోమన్త్రిణో
మతాః॥ వా ॥ రాజాహ-దుర్గపురస్యానుసన్ధానేకోనియుజ్యతామ్-

చక్రవాకోబ్రూతే-

శ్లో ॥ యోయత్రకుశలఃకార్యేతత్రతంవినియోజయేత్। కార్యేష్వదృష్టక
ర్మాయశ్శాస్త్రజ్ఞోపివిముహ్యతి॥

వా ॥ తదాహూయతాం - సారసస్తథానుష్ఠితేసతిసమాగతంసారసమా
లోక్యరాజోవాచ - భోసారసత్వంసత్వరందుర్గమనుసన్ధేహి -

సారసఃప్రణమ్యోవాచ - దేవదుర్గంతావదిదంచిరాత్సునిరూపితమాస్తే
మహత్సరఃకింత్వేతన్మధ్యవర్తినిద్వీపేధాన్యసంగ్రహఃక్రియతాం-

యతః ॥ శ్లో ॥ ధాన్యానాంసంగ్రహోరాజన్నుత్తమస్సర్వసంగ్రహాత్ ।
నిక్షిప్తంహిముఖేరత్నంనకుర్యాత్ప్రాణధారణమ్॥ కించ॥ ఖ్యాతస్సర్వరసా
నాంహిలవణోరసఉత్తమః । గృహ్ణీయాత్తంవినాతేనవ్యంజనంగోమయా
యతే ॥

వా॥ రాజాహ-సత్వరంగత్వాసర్వమనుష్ఠీయతాం - పునఃప్రవిశ్యప్రతీహా
రోబ్రూతే - దేవసింహళద్వీపాదాగతోమేఘవర్ణోనామవాయసస్సపరి

వారోద్వారితిష్ఠతిదేవపాదంద్రష్టుమిచ్ఛతి-రాజాహ-కాకఃప్రాజ్ఞఃబహు
దృష్టశ్చతద్భవతాసంగ్రాహ్యః-చక్రవాకోబ్రూతేకాకస్థ్సలచరఃవయంజ
లచరాఃతేనాస్మద్విపక్షపక్షేనిక్షిప్యకథంసంగృహ్యతే -
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆత్మపక్షంపరిత్యాగాత్పరపక్షేచయోరతః । సపరై
ర్హన్యతేమూఢోనీలవర్ణసృగాలవత్ ॥
వా ॥ రాజోవాచకథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి - అస్తిసృగాలఃకశ్చిత్
స్వేచ్ఛయానగరోపాన్తేభ్రామ్యన్నీలపాచనభాండేనిపతితఃపశ్చాదుత్థా
తుమసమర్థఃప్రాతరాత్మానంమృతవత్సందర్శ్యస్థితః - అథనీలీసంధానభాం
డస్వామినాతంసృగాలమూర్ధ్వ చరణంనిమీలితనయనందంతనిష్కాసితం
మృతమితిమత్వాతదుత్థాప్యగ్రామాద్దూరంనీత్వాపరిత్యక్తః-తతోసౌవనంగ
త్వాత్మానంనీలవర్ణమవలోక్యాచిన్తయత్ - అహమిదానీంనీలవర్ణఃఉత్తమ
మవర్ణస్తదాత్మనఃఉత్కర్షంకింనసాధయామీత్యుక్త్వాసృగాలానాహూయ
తేనోక్తమహంభగవత్యా వనదేవతయాస్వహస్తేనారణ్యరాజ్యేస
ర్వౌషధిరసేనాభిషిక్తః- పశ్యతయూయంమమవర్ణంతదద్యారభ్యాస్మదా
జ్ఞయాస్మిన్నరణ్యేవ్యవహారఃకార్యః- సృగాలాశ్చతంవిశిష్టవర్ణమవలోక్య
సాష్టాఙ్గపాతంప్రణమ్యోచుః -యదాజ్ఞాపయతిదేవః-తతోనేనక్రమేణస
ర్వేషుపశుష్వాధిపత్యంతేనస్వజ్ఞాతిభిరావృతేనాధికంసాధితం-తతస్తేన
సింహవ్యాఘ్రాదీనుత్తమపరిజనాన్ప్రాప్యసృగాలానవలోక్యలజ్జమానే
నావజ్ఞాయస్వజ్ఞాతయస్సర్వేదూరీకృతాఃతతోవిషణ్ణాన్సృగాలానవలో
క్యవృద్ధసృగాలేనప్రతిజ్ఞాతంమావిషీదతఏవంచేదనేనానీతిజ్ఞేనవయంమర్మ
జ్ఞాఃపరిభూతాః- తద్యథాయంనశ్యతితథావిధేయంయతోత్రవ్యాఘ్రా
దయోవర్ణమాత్రవిప్రలబ్ధాఃసృగాలమజ్ఞాత్వారాజానమేనంమన్యంతేత
ద్యథాయంపరిచీయతేతథాకురుతతత్రైవమనుష్ఠేయంయత్సంధ్యాసమ
యేస్య సన్నిధానేమహారావమేకంకరిష్యథ - తతస్తంశబ్దమాకర్ణ్యజా
తిస్వభావాత్తేనాపిశబ్దఃకర్తవ్యః-
యతః ॥ శ్లో ॥ యస్స్వభావోహియస్యస్యాత్తస్యాసౌదురతిక్రమః ॥
శ్వాయదిక్రియతేరాజాసకింనాశ్నాత్యుపానహమ్ ॥ వా ॥ తతస్తథాను
ష్ఠితేసృగాలోయమిత్యభిజ్ఞాయవ్యాఘ్రేణవ్యాపాదితః-

తథాచోక్తమ్ । శ్లో ॥ ఛిద్రంమర్మచవీర్యంచసర్వంవేత్తిహయోరిపుః। దహత్యంతరతశ్చైవశుష్కవృక్షమివానలః॥

వా ॥ అతోహంబ్రవీమిఆత్మపక్షపరిత్యాగాదిత్యాది - రాజాహ యద్యేవంతథాపిదృశ్యతాంతావదయందూరాదాగత స్తత్సంగ్రహేవిచారఃకార్యః-చక్రవాకోబ్రూతేదేవప్రణిధిఃప్రహితోదుర్గంచసజ్జీకృతమతశ్శుకోప్యానీయప్రస్థాప్యతామ్

యతః॥ శ్లో॥ మన్త్రేజయోనచాశక్యస్తీక్ష్ణదూతప్రయోగతః। తచ్చారాంతరితందూతంపశ్యేద్వీరసమన్వితః॥

వా ॥ తతస్సభాంకృత్వాహూతశ్శుకః కాకశ్చ- శుకఃకించిదున్నతశిరాదత్తాసనముపవిశ్యబ్రూతేమహారాజాధిరాజశ్శ్రీమచ్చిత్రవర్ణస్త్వాం సమాజ్ఞాపయతియ దిజీవితేన శ్రియావా ప్రయోజనమస్తితదాసత్వరమాగత్యాస్మచ్చరణౌ ప్రణమనచేదవస్థాతుంస్థానా న్తరంచిన్తయ-రాజా సకోపమాహ-ఆఃకోప్యస్మాకంనాస్తితత ఉత్థాయమేఘవర్ణోబ్రూతేదేవ-

ఆజ్ఞాపయహన్మిదుష్టశుకమ త్రాన్తరేచక్రవాకోరాజానంశాన్తయన్నాహ.

యతః ॥ శ్లో ॥ నసాసభాయత్రనసన్తివృద్ధావృద్ధానతేయేనవదన్తిధర్మమ్। ధర్మస్సనోయత్రనసత్యమస్తిసత్యంనతద్యచ్ఛలమభ్యుపైతి॥ యతోధర్మోస్మేషః॥

కించ ॥ శ్లో॥దూతోమ్లేచ్ఛోప్యవధ్యస్స్యాద్రాజాహూతముఖోయతః। ఉద్యతేష్వపిశస్త్రేష్వన్యవతేఃకింపునర్ద్విజమ్ ॥ తథాహి ॥ స్వాపకర్షంపరోత్కర్షంవదూతోమన్యతేక్వచిత్। సదైవావధ్యభావేనదూతస్సర్వంహిజల్పతి॥

వా ॥ తతోరాజాకాకశ్చ ప్రకృతిమాపన్నశ్శుకోప్యుత్థాయచలితః - పశ్చాచ్చక్రవాకేనానీయప్రబోధ్య కనకాలంకారాదికందత్వా సంప్రేషితస్స్వదేశంయయౌ-తతోవింధ్యాచలంగత్వా స్వరాజానంచిత్రవర్ణంప్రణతవానతమాలోక్యచిత్రవర్ణోరాజాహ - శుకకావార్తాకీదృశోసౌదేశః - శుకోబ్రూతే-దేవసంక్షేపాదియంవార్తా ప్రతియుద్ధోద్యోగః క్రియతాందేశశ్చాసౌకర్పూరద్వీపస్స్వర్గైకదేశఃరాజాచద్వితీయఃస్వ

గణపతిః కథంవర్ణయితుంశక్యతే. తతస్స ర్వాన్ శిష్టానాహూయరాజా
మన్త్రయితుముపవిష్టస్సఆహ - సంప్రతికర్తవ్యవిగ్రహవిషయేయథాకర్త
వ్యముపదిశ్యతాంవిగ్రహోవశ్యంకర్తవ్యః -
తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ అసన్తుష్టాద్విజానష్టాస్సన్తుష్టాఇవ పార్థివాః। సలజ్జా
గణికానష్టానిర్లజ్జాశ్చకులస్త్రియః॥ వా॥ దూరదర్శీనామగృధ్రోబ్రూతే దేవ
వ్యసనితయావిగ్రహోనవిధిః -
యతః॥ శ్లో॥ మిత్రామాత్యసుహృద్వర్గాయదాస్యుర్దృఢభక్తయః। శ
త్రూణాంవిపరీతాశ్చకర్తవ్యోవిగ్రహస్తదా॥ అన్యచ్చ। భూమిర్మిత్రం
హిరణ్యంచవిగ్రహస్యఫలంత్రయమ్। యదైతన్నిశ్చితంభావికర్తవ్యోవిగ్ర
హస్తదా॥ వా॥ రాజాహ - మమవచనాదిదంతావదవలోకయతుమంత్రీత దే
తేషాముపయోగః కేనవర్తనదానేనక్రియతాం - తదాహూయతాంమౌ
హూర్తికః - శుభలగ్నంయాత్రార్థంకరోతు- మన్త్రీవదతి- దేవతథాపిస
హసాయాత్రాకరణమయుక్తం.
యతః॥ శ్లో॥ విశన్తిసహసామూఢాయేవిచార్యద్విషద్బలమ్। ఖడ్గధారా
పరిష్వఙ్గంలభన్తేతేసునిశ్చితమ్॥ వా॥ రాజాహ - మంత్రిన్మమోత్సాహ
భఙ్గంసర్వథామాకృథాః విజిగీషుర్యథాపరభూమిమాక్రమతితథాకథయ
గృధ్రోబ్రవీత్ - దేవతత్కథయామికింతుతదనుష్ఠితమేవఫలప్రదం -
తథాచోక్తం॥ కిమ్మంత్రేణానుష్ఠానేశాస్త్రవత్పృథివీపతేః। నహ్యౌషధ
పరిజ్ఞానాద్వ్యాధేశ్శాన్తిఃక్వచిద్భవేత్॥ వా॥ రాజాదేశశ్చానతిక్రమణీ
యఇతియథాశ్రుతంనివేదయామిశ్రృణుదేవ -
శ్లో॥ నద్యద్రివనదుర్గేషుయత్రయత్రభయంనృప। తత్రతత్రచసేనానీర్యా
యాద్వ్యూహీకృతైర్బలైః॥ బలాధ్యక్షఃపురోయాయాత్ప్రవీరపురుషాన్వి
తః। మధ్యేకళత్రంస్వామీచకోశభూతంచయద్ధనమ్॥ పార్శ్వయోరు
భయోరశ్వాఅశ్వానాంపార్శ్వతోరథాః। రథానాంపార్శ్వతోనాగా
నాగానాంచపదాతయః॥ పశ్చాత్సేనాపతిర్యాయాత్ఖిన్నానాశ్వాస
యఞ్ఛనైః। మన్త్రిభిస్సుభటైర్యుక్తఃప్రతిగృహ్యబలంనృపః॥ సయా
యాద్విషమంనాగైర్బలాఢ్యంసమహీధరమ్॥ సమమశ్వైరలంనౌభిస్స

ర్వాత్రైవపదాతిభిః । హస్తినాంగమనం ప్రోక్తం ప్రశస్తం జలదాగమే ॥ త
దన్యచ్చతురంగాణాం పత్తీనాం సర్వదైవహి । శైలేషు దుర్గమార్గేషు విధే
యం నృపరక్షణమ్ ॥ స్వయోధై రక్షితస్యాపి శయనం యోగనిద్రయా । నాశ
యేత్కర్శయేచ్ఛత్రూన్ దుర్గైః కంటకమర్దనైః ॥ పరదేశప్రవేశే చ కుర్యాదా
టవికాన్పురః । యత్ర రాజా తత్ర కోశో వినా కోశం న రాజతా ॥ స్వభృత్యే
భ్యస్తతో దద్యాత్కో హి దాతుర్న యుధ్యతే । న నరస్య నరో దాసః కింతు ద్ర
వ్యస్య భూపతేః ॥

గౌరవం లాఘవం వాపి ధనాధననిబంధనమ్ । అభేదేన చ యుధ్యేత
రక్షేచ్చైవ పరస్పరమ్ ॥ ఫల్గుసైన్యస్య యత్కించిన్మధ్యే వ్యూహస్య
కారయేత్ । పదాతీంశ్చ మహీపాల పురోనీకస్య యోజయేత్ ॥ ఉపరుధ్యా
రిమాసీత రాష్ట్రం చాస్యోపపీడయేత్ । స్యందనాశ్వైః సమే యుద్ధ్యేదనూ
పే నౌద్విపైస్తథా ॥ వృక్షగుల్మావృతే చాపైరసిచర్మాయుధైః స్థలే ॥
దూషయేచ్చాస్య సతతం యవసాన్నోదకేంధనమ్ । భింద్యాచ్చైవ తటాకా
ని ప్రాకారాన్ పరిఖాంస్తథా । బలేషు ప్రముఖో హస్తీ న తథాన్యో మహీ
పతేః ॥ నిజైరవయవైరేవ మాతంగోష్టాయుధః స్మృతః । బలమశ్వశ్చ
సైన్యానాం ప్రాకారో జంగమో యతః ॥ తస్మాదశ్వాధికో రాజా విజయీ
స్థలవిగ్రహే । తథా చోక్తం ॥ యుద్ధ్యమానా హయారూఢా దేవానామపి
దుర్జయాః । అపి దూరస్థితాస్తేషాం వైరిణో హస్తవర్తినః ॥ ప్రథమం యు
ద్ధకారిత్వం సమస్తబలపాలనమ్ । ద్విఙ్మార్గాణాం విశోధిత్వం పత్తికర్మ ప్ర
చక్షతే ॥ స్వభావశూరమస్త్రజ్ఞమవిరక్తం జితశ్రమమ్ । ప్రసిద్ధం క్షత్రి
యప్రాయం బలం శ్రేష్ఠతమం విదుః ॥ యథా ప్రభుకృతాన్మానాద్యుధ్యంతే
భువి మానవాః । న తథా బహుభిర్దత్తైర్ద్రవిణైరపి భూపతేః ॥ వరమల్పం బ
లం సారం న బహ్వీ ముండమండలీ । కుర్యాదసారభంగో హి సారభంగమపి స్ఫు
టమ్ ॥ అప్రమాదోనధిష్ఠానం దేయాంశహరణం చ యత్ ॥ కాలయాపో
ప్రతీకారస్తద్వైరాగ్యస్య కారణమ్ ॥ అపీడయన్ బలం శత్రోర్జిగీషురతి
భీషయేత్ । సుఖసాధ్యం ద్విషాం సైన్యం దీర్ఘకాలప్రపీడితమ్ ॥ దాయా
దాదపరో మంత్రీ నాస్తి భేదకరో ద్విషామ్ । తస్మాదుత్థాపయేద్యత్నాద్దా
యాదం తస్య విద్విషః ॥ సన్నాయయువరాజేన యది వా ముఖ్యమంత్రి

శ్లో। అన్తఃప్రకోపనం కార్య మభియోక్తుస్స్థిరాత్మనః। ద్వేష్యం మిత్రపరైశ్చాపిభఙ్గం దత్వాభిఘాతయేత్ ॥ అథవా గోగృహాక్రష్టస్సమ్ముఖ్యం ప్రతిబన్ధనాత్। స్వరాష్ట్రంవాసయేద్రాజాపరదేశాపహారణాత్ - అథవాదానమానాభ్యాంవాసితంధనదంహితత్ ॥ రాజాహ ఆఃకిమ్బహు నోదితేన-

ఆత్మోదయఃపరగ్లానిర్ద్వయంనీతిరితీయతీ। ఇత్యూరీకృత్యకృతిభిర్వాచస్పత్యంప్రతీయతే॥ వా॥ మన్త్రిణావిహస్యోక్తంసర్వమేతత్। కిన్తు। శ్లో॥ అన్యదుచ్ఛృంఖలంసత్వమన్యచ్ఛాస్త్రనియన్త్రితమ్। సామానాధికరణ్యంహి తేజస్తిమిరయోఃకుతః।

వా ॥ తతఉత్థాయ రాజా మౌహూర్తికావేదితలగ్నే ప్రస్థితః- అథ ప్రహితప్రణిధిశ్చరోహిరణ్యగర్భసమీపమాగత్య ప్రణమ్యోవాచ - దేవ సమాగతప్రాయో రాజా చిత్రవర్ణస్సంప్రతిమలయపర్వతోపత్యకాయాంస్కన్ధావారేవర్తతే దుర్గసాధనంప్రతిక్షణమనుసన్ధాతవ్యంయతోసౌగృధ్రోమహామన్త్రీ। కిఞ్చ కేనచిత్సహతస్యవిశ్వాసకథాప్రసఙ్గేనైతదిఙ్గితమవగతం - యదేతేనకోప్యత్ర దుర్గేనియుక్తః - చక్రవాకోబ్రూతే- దేవ కాక ఏ వాసౌ సంభవతి - రాజాహ న కదాచిదేతత్ - యద్యేవం తదాకథం తేనశుకస్యాభిభవాయోద్యోగః కృతః - అపరఞ్చ - శుకస్యాగమనాత్తస్యవిగ్రహోత్సాహస్సచిరాదత్రాస్తే - మన్త్రీవదతి తథాప్యాగన్తుకశ్శఙ్కనీయః -

రాజాహ॥ శ్లో॥ ఆగన్తుకాహితకరాదృశ్యన్తేహిక్వచిత్ శృణు। పరోపిహితవాన్బన్ధుర్బన్ధురప్యహితఃపరః। అహితోదేహజోవ్యాధిర్హితమారణ్యమౌషధమ్ - అపరఞ్చ ॥ ఆసీద్వీరవరోనామశూద్రకస్యమహీపతేః। సేవకస్స్వల్పకాలేనసదదౌసుతమాత్మనః। వా ॥ చక్రవాకఃపృచ్ఛతికథమేతత్ - రాజాకథయతి - అహంపురాశూద్రకస్యరాజ్ఞఃక్రీడాసరసికర్పూరకేళినామ్నోరాజహంసస్యపుత్ర్యాకర్పూరమఞ్జర్యామహానురాగవానభవం - తత్రవీరవరోనామరాజపుత్రఃకుతశ్చిద్దేశాదాగత్యరాజద్వారిప్రతీహారముపాగమ్యోవాచ - అహంవర్తనార్థీరాజపుత్రోమాంరాజదర్శనంకారయ - తతస్తేనాసౌరాజదర్శనంకారితోబ్రూతే దే

వయదిమయా సేవకేనప్రయోజనమస్తీతదాస్మద్వర్తనం క్రియతాం - శూభ్రక ఉవాచ - కిన్తేవర్తనం - వీరవరేణోక్తం - ప్రత్యహంసువర్ణశతచతుష్టయం - రాజాహ కాతేసామగ్రీ - వీరవరోబ్రూతే ద్వౌబాహూత్రితయశ్చఖడ్గః - రాజాహ నైతచ్ఛక్యం - తచ్ఛ్రుత్వా వీరవరః ప్రణమ్య చలితః - అథమన్త్రిభిరుక్తం - దేవదినచతుష్టయస్య వర్తనం దత్వా జ్ఞాయతామస్య స్వరూపం - కిముపయుక్తోయమేతావద్వర్తనం గృహ్ణాత్యనుపయుక్తోవేతి - మన్త్రి వచనాదాహూయ తాంబూలం దత్వా తద్వర్తనం దత్తవాన్ - యతః -

శ్లో॥ తాంబూలం కటుతిక్తమి శ్రమధురం క్షారం కషాయాన్వితమ్ | వాతఘ్నం కఫనాశనం కృమిహరం దౌర్గన్ధ్యదోషాపహమ్ ॥ వక్త్రస్యాభరణంమలాపహరణం కామాగ్నిసందీపనం | తాంబూలస్య సఖేత్రయోదశగుణాస్స్వర్గేప్యమీదుర్లభాః ॥

వా॥ వర్తనవినియోగశ్చ రాజ్ఞానునిభృతం నిరూపితః - తదర్ధం వీరవరేణ దేవేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో దత్తం - అపరస్త్రితీయో భాగో దీనేభ్యో దత్తస్తదవశిష్టంచ భోజనాయ విలాసాయ చ వ్యయితః - ఏతత్సర్వం నిత్యకృత్యం కృత్వా రాజద్వారమహర్నిశం ఖడ్గపాణిస్సేవతే యదా చ రాజా స్వయం సమాదిశతి తదా స్వగృహమపియాతి - అథకృష్ణచతుర్దశ్యాం రాత్రౌ రాజా సకరుణక్రందనధ్వనిం శుశ్రావ - శూభ్రక ఉవాచ - కః కోత్ర ద్వారి తిష్ఠతి - తదా తేనోక్తం దేవాహం వీరవరః - రాజోవాచ - క్రందనానుసరణం క్రియతాం - సోవదత్ యదాజ్ఞాపయతి దేవ ఇత్యుక్త్వా చలితః - రాజ్ఞా చిన్తితం - అయమేకాకీ రాజపుత్రో మయా సూచీమేద్యే తమసి ప్రహిత స్తదనుచితం - అహమపి గత్వా నిరూపయామి - తతో రాజాపి ఖడ్గమాదాయ తదనుచలితో నగరాద్బహిర్జగామ - తతో గత్వా చ వీరవరేణ రుదతీ రూపయౌవనసంపన్నా సర్వాలంకారభూషితా కాచిత్ స్త్రీ దృష్టా పృష్టా చ - కా త్వం కిమర్థం రోదిషీతి - స్త్రియోక్తం - అహమేతస్య శూభ్రకస్య రాజ్ఞో లక్ష్మీశ్చిరాదేతస్య భుజచ్ఛాయాయాం మహతా సుఖేన విశ్రాన్తా - ఇదానీమన్యత్ర గమిష్యామీతి దుఃఖితా - వీరవరో బ్రూతే - యత్రాపాయస్సంభవతి తత్రోపాయోప్యస్తి తత్కథం స్యాత్పునరిహావలంబనం భగవత్యాః - లక్ష్మీరువాచ య

దిత్వామాత్మనఃపుత్రంశక్తివరంద్వాత్రింశల్లక్షణోపేతంభగవత్యాస్సర్వమఙ్గళాయాఉపహారీకరోషి తదాహంపునరత్రసుచిరంనివసామీత్యుక్త్వాదృశ్యాభవత్ । తతోవీరవరేణస్వగృహంగత్వానిద్రాయమాణాస్వవధూః ప్రబోధితాపుత్రశ్చతౌనిద్రాంపరిత్యజ్యోత్థాయోపవిష్టౌ-వీరవరస్తత్సర్వంలక్ష్మీవచనముక్తవాన్ । తచ్ఛ్రుత్వాశక్తివరస్సానందోబ్రూతే - ధన్యోహమేవంభూతోరాజ్యరక్షాయాంయస్యోపయోగస్తావత్కోవిలంబనహేతురేవంవిధేకర్మణిదేహస్యవినియోగఃశ్లాఘ్యః - శక్తివరమాతోవాచ - అస్మత్కులోచితంయద్యేతన్నకర్తవ్యంతదాకేనాపరేణకర్మణాస్యమహావర్తనస్యనిస్తారోభవేత్ - ఇత్యాలోచ్యసర్వేసర్వమఙ్గళాయతనంగతాః తత్రసర్వమఙ్గళాంసంపూజ్యవీరవరోబ్రూతే - దేవిప్రసీదవిజయతాంశూద్రకోమహారాజఃగృహ్యతామయముపహార ఇత్యుక్త్వాపుత్రస్యశిరశ్చిచ్ఛేద-తతోవీరవరశ్చిన్తయామాస- గృహీతరాజవర్తనస్యనిస్తారఃకృతః - సంప్రత్యపుత్రస్యజీవనవిడంబనమాలోచ్యాత్మనశ్శిరశ్ఛిన్నవాన్-తతస్స్త్రియాపిస్వామిపుత్రశోకార్తయాతదనుష్ఠితం-తతస్సరాజా - ఏతత్సర్వంశ్రుత్వాదృష్ట్వాచచిన్తయామాస-

శ్లో॥ జీవన్తిచమ్రియన్తేచమద్విధాఃక్షుద్రజన్తవః । అనేనసదృశోలోకేనభూతోనభవిష్యతి॥

వా॥ ఏతత్పరిత్యాగాద్రాజ్యేనమమకింప్రయోజనం - తతస్స్వశిరశ్ఛేత్తుంశూద్రకేనరాజ్ఞాఖడ్గఉత్థాపితః - అథభగవత్యాసర్వమఙ్గళయాప్రత్యక్షభూతయారాజహస్తోధృతఉక్తశ్చపుత్రప్రసన్నాస్మితేలంసాహసేనజీవనాన్తేపితవరాజ్యభఙ్గోనాస్తి -రాజాచసాష్టాఙ్గపాతంప్రణమ్యోవాచ- దేవిరాజ్యేనమమప్రయోజనంనాస్తియదిమయ్యనుకంపాక్రియతేతదామమాయుశ్శేషేణాప్యయంరాజపుత్రస్సపుత్రదారోజీవతుఅన్యథాహంయథాప్రాప్తాంగతింగచ్ఛామి - భగవత్యువాచ - అనేనతేసత్త్వోత్కర్షేణభృత్యవాత్సల్యేనచతుష్టాస్మిగచ్ఛవిజయీభవ అయమపిసపరివారోరాజపుత్రోజీవత్విత్యుక్త్వాదేవ్యదృశ్యాభవత్ - రాజాతాంప్రణమ్యాలక్షితశ్చలితఃప్రాసాదపృష్ఠంతదైవగత్వాసుప్తః-వీరవరోపిసపుత్రదారఃప్రాప్తజీవనస్స్వగృహంగతః - అథపునర్ద్వారస్థోవీరవరోభూపా

లేనపృష్టస్సన్నాహ- దేవసారుదతీ స్త్రీమామవలోక్యాదృశ్యాభవత్- న కాప్యన్యావార్తావిద్యతే - తద్వచనమాకర్ణ్య రాజాచిన్తయత్ కథమ యంశ్లాఘ్యోమహాసత్వః-

యతః ॥ శ్లో ॥ ప్రియంబ్రూయాదకృపణశ్శూరస్స్యాదవికత్థనః । దాతాసత్వాప్రవర్షీస్యాత్ప్రగల్భస్స్యాదనిష్ఠురః॥

వా ॥ ఏతన్మహాపురుషలక్షణం - ఏతస్మిన్సర్వమస్తి - తతస్సరాజాప్రాతశ్శిష్టసభాంకృత్వాసర్వవృత్తాన్తంప్రస్తుత్య ప్రసాదాత్తస్మైకర్ణాటరాజ్యందదౌ - తత్కిమాగన్తుకోజాతిమాత్రాద్దుష్టస్తత్రాప్యుత్తమాధమమధ్యమాస్సన్తిచక్రవాకోబ్రూతే-

శ్లో ॥ యోకార్యంకార్యవచ్ఛాస్తిసకింమన్త్రీన్నృపేచ్ఛయా । వరంస్వామిమనోదుఃఖంతన్నాశోనేదకార్యతః ॥ వైద్యోగురుశ్చమన్త్రీచయస్యరాజ్ఞఃప్రియంవదాః । శరీరధర్మకోశేభ్యః క్షిప్రంసపరిహీయతే॥ శృణుదేవ ॥ పుణ్యాల్లబ్ధంయదేకేనతన్మమాపిభవిష్యతి । హత్వాభిక్షుంమహాలోభాన్నిధ్యర్థీనాపితోయథా॥

వా॥రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి - అస్త్యయోధ్యాయాంచూడామణిర్నామక్షత్రియః। తేనధనార్థినామహతాక్లేశేనభగవాంశ్చంద్రార్ధచూడామణిశ్చిరమారాధితః- తస్యాజ్ఞయాయక్షేశ్వరేణస్వప్నే ఆదిష్టః । యత్త్వమద్యప్రాతఃక్షౌరంకృత్వాలగుడహస్తస్సన్స్వగృహేనిభృతంస్థాస్యసితతోయదాగతంభిక్షుకం ప్రాఙ్గణేపశ్యసితమేవనిర్దయంలగుడప్రహారేణహనిష్యసితతోసౌభిక్షుకస్తత్క్షణాత్సువర్ణపూర్ణకలశోభవిష్యతి తేనత్వయాస్వేచ్ఛయాయావజ్జీవంసుఖినాభవితవ్యం- అథతదనుష్ఠితేసతితద్వృత్తంక్షౌరకరణాయానీతేననాపితేనతత్సర్వమాలోక్యచిన్తితంఅహోయానిధిప్రాప్తేరయముపాయః - తదహమప్యేవంకింనకరోమి -తతఃప్రభృతిసనాపితస్తథావిధోలగుడహస్తః ప్రతిదినంభిక్షుకాగమనముపేక్షతే-ఏకదాసమాగతోభిక్షుకోలగుడేనహత్వావ్యాపాదితః తేనాపరాధేనరాజపురుషతాడితఃపఞ్చత్వంగతః - అతోహంబ్రవీమిపుణ్యాల్లబ్ధంయదేకేనేత్యాది - రాజాహ -

శ్లో ॥ పురావృత్తకథోద్గారైఃకథంనిర్ణీయతేపరః । వాస్యాన్నిష్కారణో

బన్ధుర్వా కింవిశ్వాస్య సఘాతుకః ॥

వా ॥ యాతు ప్రస్తుతమనుష్ఠీయతాం మలయాధిత్యకాయాం చిత్రవర్ణః సద
ధునా కింవిధేయం - మన్త్రీవదతి - దేవ ఆగత ప్రణిధిముఖాన్మయా శ్రుతం తన్మ
హామన్త్రిణో గృధ్రస్యోపదేశాచ్చిత్రవర్ణేనానాదరః కృతః తదసౌ మూఢో
జేతుం శక్యః -

యతః ॥ శ్లో ॥ లుబ్ధః క్రూరోఽలసోఽసత్యః ప్రమాదీ భీరురస్థిరః । మూఢో యో
ధావమన్తా చ సుఖచ్ఛేద్యో రిపుః స్మృతః ॥

వా॥ తతోఽసౌ యావదస్మద్దుర్గద్వారరోధనం కరోతి తావన్నద్యద్రివనవర్త్మసు
తద్బలాని హన్తుం సారసాదయః సేనాపతయో నియుజ్యన్తాం -
తథా చోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ దీర్ఘవర్త్మపరిశ్రాన్తం నద్యద్రివనసఙ్కులమ్ । ఘో
రాగ్నిభయసన్త్రస్తం క్షుత్పిపాసార్దితం తథా ॥ ప్రమత్తం భోజనవ్యగ్రం
వ్యాధిదుర్భిక్షపీడితమ్ । అసంస్థితమభూయిష్ఠం వృష్టివాతసమాకులమ్ ॥
పఙ్కపాంసుజలక్లిన్నం సువ్యస్తం దస్యువిద్రుతమ్ । ఏవంభూతం మహీపాలః పర
సైన్యం వినాశయేత్ ॥ అన్యచ్చ ॥ అవస్కన్దభయాద్రాజా ప్రజాగరకృత
శ్రమమ్ । దివాసుప్తం సదా హన్యాన్నిద్రావ్యాకులసైనికమ్ ॥

వా ॥ అతస్తస్య ప్రమాదినో బలం గత్వా యథావకాశం దివారాత్రౌ
వాఘ్నన్తు బహవో నిహతాస్తతశ్చిత్రవర్ణోఽపి విషణ్ణః స్వమన్త్రిణం - దూర
దర్శినమాహ - తాత కిమిత్యస్మదుపేక్షా క్రియతే కిం క్వాప్యవినయో మమాస్తి -
తథా చోక్తమ్ ॥ న రాజ్యం ప్రాప్తమిత్యేవం వర్తితవ్యమసాంప్రతమ్ । శ్రియం
హ్యవినయో హన్తి జరా రూపమివోత్తమమ్ ॥

వా ॥ అపిచ - దక్షః శ్రియమధిగచ్ఛతి పథ్యాశీ కల్యతాం సుఖమరోగీ చ - ఉ
ద్యుక్తో విద్యాన్తం ధర్మార్థయశాంసి చ వినీతః - గృధ్రో వదత్ దేవ శృణు
శ్లో ॥ అవిద్వానపి భూపాలో జ్ఞానబుద్ధ్యోపసేవయా । పరాం శ్రియమవా
ప్నోతి జలాసన్నతరుర్యథా ॥ అన్యచ్చ । పానం స్త్రీ మృగయా ద్యూతమర్థదూ
షణమేవ చ - వాగ్దణ్డయోశ్చ పారుష్యం దూషణాని మహీభుజామ్ కించ ॥ న
సాహసైకాన్తరసానువర్తినా న చాప్యుపాయోపహతాన్తరాత్మనా । వి
భూతయశ్శక్యమవాప్తుమూర్జితా నయే చ శౌర్యే చ వసన్తి సమ్పదః ॥ వా
త్వయా స్వబలోత్సాహమవలోక్య సాహసైకరసికేన మయోపన్యస్తే

ష్వపిమన్త్రిష్వనవధానం వాక్పారుష్యఞ్చకృతమతోమర్నీతేః ఫలమిదమనుభూయతే -

తథాచోక్తం॥ దుర్మన్త్రిణంకముపయాన్తిననీతిదోషాః సన్తాపయన్తికమపథ్యభుజంనరోగాః । కంశ్రీర్నదర్పయతికంననిహన్తిమృత్యుః కంస్త్రీకృతానవిషయాఃపరితాపయన్తి । ముదంవిషాదశ్శరదంహిమాగమఃతమోవివస్వాన్సుహృదఃకృతఘ్నతా । విశుద్ధబుద్ధిశ్చ చమాపదంనయఃశ్రియస్సమృద్ధాఅపిహన్తిదుర్నయః॥ వా॥ తతోమయాప్యాలోచితంప్రజ్ఞాహీనోయంకథమన్యథామమనీతికథాభిర్వర్తయతి -

యతః॥ శ్లో॥ యస్యనాస్తిస్వయంప్రజ్ఞాశాస్త్రంతస్య కరోతికిమ్ । లోచనాభ్యాంవిహీనస్యదర్పణఃకింకరిష్యతి ॥ వా॥ తేనాహమపితూష్ణీంస్థితః అథరాజాబద్ధాఞ్జలిరాహ - తాత - అస్తిమమాపరాధః - ఇదానీంమమశేషబలసహితోపి - విన్ధ్యాచలంయథాగమిష్యామితదుపదిశ - గృధ్రస్స్వగతంచిన్తయతికర్తవ్యోత్రప్రతీకారః -

యతః॥ శ్లో॥ దేవతాసుగురౌగోషురాజసుబ్రాహ్మణేషుచ। నియన్తవ్యస్సదాకోపోబాలవృద్ధాతురేషుచ ॥ వా॥ మన్త్రీవిహస్య బ్రూతేదేవమాభైషీస్సమాశ్వసిహిశ్రృణుదేవ -

శ్లో॥ మన్త్రిణాంభిన్నసన్ధానేభిషజాంసాన్నిపాతకే । కర్మణియుజ్యతేప్రజ్ఞాస్సుస్థఃకోవానపణ్డితః ॥ అపరంచ॥ ఆరభన్తేల్పమేవాజ్ఞాఃకామంవ్యగ్రాభవన్తిచ । మహారమ్భాఃకృతధియస్తిష్ఠన్తిచనిరాకులాః ॥ వా॥ తదత్రభవత్ప్రతాపాదేవదుర్గంభఙ్క్త్వాకీర్తిప్రతాపసహితంత్వామచిరేణకాలేనవిన్ధ్యాచలంనేష్యామి - రాజాహకథమధునాస్వల్పబలేనతత్సంపద్యతే - గృధ్రోవదతిదేవసర్వంభవిష్యతి - యతఃవిజిగీషోరదీర్ఘసూత్రతావిజయసిద్ధేరవశ్యంభావస్తదద్యదుర్గద్వారరోధోపిధీయతాం - ప్రహితప్రణిధినాబకేనాగత్యహిరణ్యగర్భస్యతత్కథితం - దేవస్వల్పబలఏవాయమ్ - రాజాచిత్రవర్ణోగృధ్రస్యమన్త్రోపష్టమ్భేనదుర్గావరోధంకరిష్యతి - రాజహంసోబ్రూతేసర్వజ్ఞకిమధునావిధేయం - చక్రవాకోవదతిస్వబలేసారాసారంవిచార్యతస్స్వర్ణవస్త్రాదిదానేనయథార్హంపూజ్యతాం -

యతః । శ్లో ॥ యఃకాకినీమప్యపథప్రపన్నాంసముద్ధరేన్నిష్కసహస్రతు

ల్యామ్ । కాలేషుకోటిష్వపిముక్తహస్తస్తంరాజసింహంనజహాతిలక్ష్మీః॥ అన్యచ్చ ॥ క్రతౌవివాహేవ్యసనేరిపుక్షయేయశస్కరేకర్మణిమిత్రసంగ్రహే । ప్రియాసునారీష్వధనేషుబన్ధుష్వతివ్యయోనాస్తినరాధిపాష్టసు యతః॥మూర్ఖస్స్వల్పవ్యయత్రాసాత్సర్వనాశంకరోతిహి। కస్సుధీస్సన్త్యజేద్భాణ్డంశుల్కస్యైవాతిసాధ్వసాత్ ॥

వా ॥ రాజాహ కథమిదానీమతివ్యయోయుజ్యతే - ఉక్తఞ్చ ఆపదర్థంధనం రక్షేత్ - మన్త్రీ (బ్రూ)తే శ్రీమతః కథమాపదః - రాజాహ - కదాచిత్చలితాలక్ష్మీః - మన్త్రీ (పునర్వదతి సఞ్చితార్థో)పినశ్యతి - తద్దేవంకార్పణ్యంపరిత్యజ్య స్వభటాఃదానమానాభ్యాంపురస్క్రి(య)న్తాం-

తథాచోక్తమ్ । శ్లో ॥ పరస్పరజ్ఞాస్సన్తుష్టాఃప్రా(ణాం)స్త్యక్తుంసునిశ్చితాః । కులీనాఃపూజితాస్సమ్యగ్విజయంతేద్విషాంబలమ్ ॥ అపరఞ్చ॥ స్వభటాఃకిలసంపన్నాస్సంహతాఃకృతనిశ్చయాః । అపిపఞ్చశతం శూరానిఘ్నన్తిరిపువాహినీమ్ ॥ కిఞ్చ ॥ శిష్టైరప్యవిశేషజ్ఞ ఉగ్రశ్చకృతనాశకః। త్యజ్యతేకింపునర్నాన్యైర్యశ్చాప్యాత్మంభరిర్నరః॥ యతః॥సత్యంశౌర్యందయాత్యాగోనృపస్యైతేమహాగుణాః । ఏతైస్త్యక్తోమహీపాలఃప్రాప్నోతిఖలువాచ్యతామ్ ॥ వా ॥ అమాత్యాఏవపురస్కర్తవ్యాః-

తథాచోక్తమ్ । శ్లో॥ యోయేనప్రతిబద్ధస్స్యాత్సహతేనోదయీవ్యయీ । సువిశ్వస్తోనియోక్తవ్యఃప్రాణేషుచధనేషుచ ॥ యతః ॥ ధూర్తస్త్రీ(న్వా)వాశిశుర్యస్యమన్త్రిణస్స్యుర్మహీపతేః । అనీతిపవనక్షిప్తఃకార్యాబ్ధౌసనిమజ్జతి ॥ శృణుదేవ ॥ హర్షక్రోధౌసమౌయస్యకోశస్స్వల్పవ్యయేనచ । నిత్యంభృత్యానపేక్షాచతస్యస్యాద్ధనదాధరా॥ యేషాంరాజ్ఞాసహస్యాతాముచ్చయాపచయాధ్రువమ్ । తేమాత్యాఇతితాన్రాజానావమన్యేత్కదాచన ॥ యతః॥ మహీభుజోమదాంధస్యమజ్జతఃకార్యసాగరే । స్ఖలతోహికరాలంబఃసుహృచ్చిరచేష్టితమ్ ॥ వా ॥ అథాగత్యప్రణమ్యమేఘవర్ణోబ్రూతే - దేవదృష్టిప్రసాదంకురు - ఏషయుద్ధార్థీవిపక్షోదుర్గద్వారితిష్ఠతితద్దేవపాదాదేశాద్బహిర్నిఃసృత్యస్వవిక్రమందర్శయామితేనదేవపాదానామానృణ్యముపగచ్ఛామి - చక్రవాకోబ్రూతే-

మైవంయదిబహిర్నిఃసృత్యయోద్ధవ్యంతదాదుర్గాశ్రయణంనిష్ప్రయోజనమ్ -

అపరంచ॥ శ్లో॥ విషమోపియథానక్రస్సలిలాన్నిస్సృతోవశః। వనాద్వినిర్గతస్సత్యంసింహోపిస్యాత్సృగాలవత్॥ వా॥ వాయసోబ్రూతేదేవస్వయంగత్వాదృశ్యతాంయుద్ధం -

యతః॥ శ్లో॥ పురస్కృత్యబలంరాజాయోధయేదవలోకయన్। స్వామినాధిష్ఠితశ్శ్వాపికింనసింహాయతేధ్రువమ్॥ వా॥ అథతేసర్వేదుర్గద్వారంగత్వామహాహవంకృతవన్తః - అపరేద్యుశ్చిత్రవర్ణోరాజాగృధ్రమువాచ - తాతయత్ప్రతిజ్ఞాతంతదధునాపాలయ - గృధ్రోబ్రూతేశృణుదేవ -

శ్లో॥ అకాలసహమత్యల్పంమూర్ఖవ్యసనినాయకమ్। అగుప్తంభీరుయోధంచదుర్గవ్యసనముచ్యతే॥ వా॥ తత్తావదత్రనాస్తి -

శ్లో॥ ఉపజాపశ్చిరారోధోవస్కందస్తీవ్రపౌరుషః। దుర్గస్యలంఘనోపాయాశ్చత్వారఃకథితాఇమే॥ వా॥ అత్రచయథాశక్తిక్రియతాంయుద్ధం కర్ణేకథయతి - తత్రానుదితఏవభాస్కరేప్రాతఃకాలేచతుర్ష్వపిద్వారేషుయుద్ధేప్రవృత్తేదుర్గాభ్యన్తరేగృహేగృహేకాకేనాగ్నిర్నిక్షిప్తః - తతోగృహీతందుర్గమితికోలాహలంశ్రుత్వానేకగృహేషుపావకంప్రదీప్తంప్రత్యక్షేణావలోక్యరాజహంసస్యసైనికాః అన్యేచదుర్గవాసినస్సత్వరంజలంప్రవిష్టాః -

యతః॥ శ్లో॥ సుమంత్రితంసువిక్రాన్తంసుయుద్ధంసుపలాయితమ్। ప్రాప్తకాలేయథాశక్తికుర్యాన్నతువిచారయేత్॥

వా॥ రాజహంసస్సుఖీస్వభావాన్మందగతిఃసారసద్వితీయశ్చిత్రవర్ణస్యసేనాపతినాకుక్కుటేనాగత్యవేష్టితః- హిరణ్యగర్భోరాజాహసేనాపతేసారసమమానురోధాదాత్మానంవ్యాపాదయిష్యసిత్వంగంతుమధునాపిసమర్థఃతద్గత్వాజలంప్రవిశ- మత్పుత్రంచూడాకర్ణనామానంసర్వజ్ఞస్యసమ్మత్యారాజానంకారయిష్యసి - సారసోబ్రూతే- దేవనవక్తవ్యమేవంమస్సహంవచఃయావచ్చంద్రార్కౌదివితిష్ఠతఃతావద్విజయతాందేవః- అహంపు

నరేవదుర్గాధికారీతన్మమహాంసాస్పృగ్విలిప్తేనవర్త్మనాప్రవిశతుశత్రుః -
శ్లో ॥ శుమీదాతాగుణగ్రాహీస్వామీభాగ్యేనలభ్యతే ॥ శుచిర్దక్షోను రక్తశ్చభృత్యఃఖలుసుదుర్లభః ॥ వా ॥ సారసోబ్రూతేశృణుదేవ
శ్లో ॥ యదిసమరమపాస్యనాస్తిమృత్యోర్భయమితియుక్తమితోన్యథాప్రయాతుమ్ । అథమరణమవశ్యమేవజంతోఃకిమితిముధామలినంయశఃక్రియన్తామ్ ॥ అన్యచ్చ । భవేస్మిన్పవనోద్భ్రాన్తవీచివిభ్రమభఙ్గురే । జాయతేపుణ్యయోగేనపరార్థేజీవితవ్యయః ॥ వా ॥ దేవత్వంచస్వామీ - సర్వథారక్షణీయః
యతః ॥ శ్లో । ప్రకృతిస్స్వామినాత్యక్తాసమృద్ధాపినజీవతి । అపిధన్వన్తరిర్వైద్యఃకింకరోతిగతాయుషి । అపరంచ । నరేశ్వరేజగత్సర్వమున్మీలతినిమీలతి । సూర్యోదయఇవాంభోజంతత్ప్రబోధేప్రబుధ్యతే ॥ అపిచ ॥ స్వామ్యమాత్యశ్చరాష్ట్రంచదుర్గంకోశోబలంసుహృత్ । రాజ్యాంగానిప్రకృతయఃపౌరాణాంశ్రేణయోపిచ ॥ వా ॥ అత్రాపిప్రధానాఙ్గంరాజా - అథకుక్కుటేనాగత్య రాజహంసస్యశరీరేఖరతరనఖాఘాతఃకృతః ,తతస్సత్వరముపసృత్యసారసేనస్వదేహోన్తరితః-అనన్తరంకుక్కుటనఖప్రహారైర్జర్జరీకృతేనసారసేనస్వాంగేనాచ్ఛాద్య రాజాజలేక్షిప్తః-కుక్కుటోపిసేనాపతేశ్చంచుప్రహారేణవ్యాపాదితఃపశ్చాత్సారసోపిబహుభిఃపక్షిభిఃసంభూయవ్యాపాదితః - అథచిత్రవర్ణోరాజా
దుర్గం ప్రవిశ్య దుర్గావస్థితం ద్రవ్యం గ్రాహయిత్వా వందిభిర్జయశబ్దైరానందితోబహిర్నిర్జగామ - రాజపుత్రైరుక్తం - తస్మిన్రాజహంసబలేసా సారసఃపుణ్యవాన్యేనస్వదేహదానేనరాజారక్షితః -
యతః ॥ శ్లో ॥ జనయన్తిసుతాన్గావస్సర్వానేవగవాకృతీన్ । విషాణోల్లిఖితస్కన్ధంకాచిదేవగవాంపతిమ్ ॥ వా ॥ విష్ణుశర్మణోక్తంస్వభావతస్స్వదేహేనక్రీతానక్షయలోకాన్విద్యాధరీపరిజనోనుభవతుమహాసత్వః -
తథాచోక్తం ॥ శ్లో ॥ ఆహవేషుచయేశూరాస్స్వామ్యర్థంత్యక్తజీవితాః ॥ భర్తృభక్తాఃకృతజ్ఞాశ్చతేనరాస్స్వర్గగామినః । యత్రతత్రహతశ్శూరశ్శత్రుభిఃపరివారితః । అక్షయాన్లభతేలోకాన్యదిక్లైబ్యంనగచ్ఛతి ॥

వా॥ విగ్రహః శ్రుతో భవద్భిః - రాజపుత్రై రుక్తం శ్రుత్వా సుఖినో భూతా వయం - విష్ణుశర్మాబ్రవీత్ - అపరమప్యేవమస్తు -

విగ్రహః కరితురంగపత్తిభిర్మా కదాపి భవతాన్మహీభుజామ్ । నీతిమన్త్రపవనైస్సమాహతాస్సంశ్రయన్తు గిరిగహ్వరం ద్విషః ॥

ఇతి హితోపదేశే విగ్రహో నామ తృతీయః కథాసంగ్రహస్సమాప్తః॥

అథ సన్ధిః -

వా॥ పునః కథారంభకాలే రాజపుత్రై రుక్తం - ఆర్య విగ్రహశ్శ్రుతోస్మాభిస్సన్ధిరధునాభిధీయతాం - విష్ణుశర్మణోక్తం - శ్రూయతాం సన్ధిమపి కథయామి యస్యాయమాద్యశ్శ్లోకః -

శ్లో॥ వృత్తే మహతి సంగ్రామే రాజ్ఞోర్నిహతసేనయోః । స్థేయాభ్యాం గృధ్రచక్రాభ్యాం వాచా సన్ధిః కృతః క్షణాత్ ॥ వా॥ రాజపుత్రా ఊచుః కథమేతత్ - విష్ణుశర్మా కథయతి - తతస్తేన రాజహంసేనోక్తం . కేనాస్మద్దుర్గే నిక్షిప్తోగ్నిః కిం పార్థక్యేన కిం వాస్మద్దుర్గవాసినా కేనాపి విపక్షప్రయుక్తేన- చక్రవాకో వదతి దేవ భవతో నిష్కారణబన్ధురసౌ మేఘవర్ణః సపరివారో న దృశ్యతే తన్మన్యే తస్యైవ విచేష్టితమిదం రాజా క్షణం విచిన్త్యాహ అస్తి తావ దేవం మమ దుర్భాగ్యమేతత్ -

తథా చోక్తం॥ శ్లో॥ అపరాధస్స దైవస్య న పునర్మన్త్రిణామయమ్ । కార్యం సుఘటితం యత్నాద్దైవయోగాద్వినశ్యతి ॥ వా॥ మన్త్రీ బ్రూతే ఉక్తమేతత్ -

శ్లో॥ విషమాం హి దశాం ప్రాప్య దైవం గర్హయతే నరః । ఆత్మనః కర్మదోషాంశ్చ నైవ జానాత్యపణ్డితః ॥ అపరంచ॥ సుహృదాం హితకామానాం యో వాక్యం నాభినన్దతి । స కూర్మ ఇవ దుర్బుద్ధిః కాష్ఠాద్భ్రష్టో వినశ్యతి॥

వా॥ రాజాహ కథమేతత్ - మన్త్రీ కథయతి - అస్తి మగధదేశే ఫుల్లోత్పలాభిధానం సరః తత్ర చిరాత్ సఙ్కటవికటనామానౌ హంసౌ నివసతః - తయోర్మిత్రం కమ్బుగ్రీవనామా కూర్మశ్చ ప్రతివసతి - అథైకదా ధీవరైరాగత్య తత్రోక్తం యదత్రాస్మాభిరద్యోషిత్వా ప్రాతర్మత్స్యకూర్మాదయో వ్యాపాదయితవ్యాః తదాకర్ణ్య కూర్మో హంసావాహ - సుహృదౌ శ్రుతోయం ధీవరాలాపః అధునా కిం మయా కర్తవ్యం - హంసావాహతుర్జ్ఞాయ

తాంపునస్త్వావత్ప్రతర్క్య దుచితంతత్కర్తవ్యంకూర్మోబ్రూతే మైవం యద్దృష్టవ్యంతత్కర్తవ్యమత్ర -
తథాచోక్తం॥ అనాగతవిధాతాచ ప్రత్యుత్పన్నమతిస్తథా । ద్వావేతౌసుఖమేధేతె యద్భవిష్యో వినశ్యతి ॥ వా॥ తావాహతుఃకథమేతత్ - కూర్మఃకథయతి - పురా ఎతస్మిన్నేవ సరస్యేవంవిధేష్వేవ ధీవరేషూపస్థితేషుమత్స్యత్రయేణాలోచితంతత్రానాగతవిధాతానామైకోమత్స్యః - అహం తావత్ జలాశయాన్తరంగచ్ఛామీత్యుక్త్వాహ్రదాన్తరంప్రవిష్టః - అపరేణప్రత్యుత్పన్నమతినామ్నామత్స్యేనాభిహితంభవిష్యదర్థే ప్రమాణాభావాత్కుత్రమయాగన్తవ్యంతదుత్పన్నేయథాకార్యంతదనుష్ఠేయం-
తథాచోక్తం॥ శ్లో॥ ఉత్పన్నామాపదంయస్తుసమాధత్తేసబుద్ధిమాన్॥ వణిజోభార్యయాజారఃప్రత్యక్షేనిహ్నుతోయథా ॥
వా॥ యద్భవిష్యఃకథమేతదితిపృచ్ఛతి । ప్రత్యుత్పన్నమతిఃకథయతిఅస్తి విక్రమపురేసముద్రదత్తోనామవణిక్ - తస్యరత్నప్రభానామవధూఃకేనాపిస్వసేవకేనసహాసదారమతే-
యతః॥ శ్లో॥ నైతావత్సమవేక్షన్తేనచావయవనిశ్చయమ్।సురూపంవా కురూపంవాపుమానిత్యేవభుంజతే॥అన్యచ్చ॥ శాస్త్రంసునిశ్చితమపిప్రతిచిన్తనీయమారాధితోనరపతిః ప్రతిశఙ్కనీయః । అఙ్కేస్థితాపియువతిఃపరిశఙ్కనీయాశాస్త్రేనృపేచయువతౌచకుతోవశిత్వమ్।
వా॥ అథైకదాతస్యముఖచుంబనందదతీసారత్నప్రభాసాముద్రదత్తేనావలోకితాతతఃబన్ధకీభర్తుస్సమీపంగత్వాప్రాహనాథైతస్యసుమహతీనిర్వృతిః-యతోయుష్మదర్థంనీయమానంకర్పూరమశ్నాతి- అస్యవదనేకర్పూరగన్ధోమయాఘ్రాతః-తచ్ఛ్రుత్వాసేవకేనప్రకుప్యోక్తం - యస్యస్వామినోగృహేపతాదృశీభార్యాతత్రసేవకేనకథంస్థాతవ్యంయత్రప్రతిక్షణంగృహిణీసేవకస్యముఖంజిఘ్రతితతోసావుత్థాయచలితః । తతోసౌసాధునాయత్నాత్సంతోష్యరక్షితః - అతోహంబ్రవీమ్యుత్పన్నామాపదమిత్యాది - తతోయద్భవిష్యేణోక్తంయదభావినతద్భావీత్యాది - తతఃప్రాతర్జాలేనబద్ధఃప్రత్యుత్పన్నమతిర్మృతవదాత్మానంసందర్శ్యస్థితస్తతోజాలాదపసారితోయథాశక్త్యుత్ప్లుత్యగంభీరంజలంప్రవిష్టఃయద్భవిష్యశ్చధీవరైఃప్రాప్తోవ్యా

ఘాదితః - అతోహం బ్రవీమి - అనాగతవిధాతేత్యాది - తద్యథాహమన్యద్ధ్ర
దం ప్రాప్నోమి తథా క్రియతాం - హంసావాహతుః జలాశయాన్తరే ప్రా
ప్తే తవ కుశలం స్థలే గచ్ఛత స్తేకోవిధిః - కూర్మోబ్రూతే యథాహం భవ
ద్భ్యాం సహాకాశవర్త్మనా యామి తథా విధీయతాం - హంసౌబ్రూతః క
థముపాయస్సంభవతి - కచ్ఛపో వదతి యువాభ్యాం చఞ్చుధృతం కాష్ఠఖణ్డ
మేకం మయా ముఖేనావలంబ్య గన్తవ్యం యువయోః పక్షబలేన మయాపిసు
ఖేన గన్తవ్యం - హంసౌబ్రూతః సంభవత్యేవముపాయః -
కింతు । శ్లో ॥ ఉపాయం చిన్తయన్ప్రాజ్ఞో హ్యపాయమపిచిన్తయేత్ । పశ్యతో
బకమూర్ఖస్య నకులైర్భక్షితాః ప్రజాః ॥
ప్రాహ కూర్మః పృచ్ఛతి కథమేతత్ - తౌ కథయతః - అస్త్యుత్తరపథే గృధ్రకూటో
నామ పర్వతః - తత్రైవ రేవాతీరే న్యగ్రోధపాదపే బకా నివసన్తి - తద్వృక్ష
స్యాధస్తాద్వివరే సర్పస్తిష్ఠతి స చ తేషాం బాలాపత్యాని ఖాదతి - అథ శో
కార్తానాం బకానాం ప్రలాపం శ్రుత్వా కేనచిద్వృద్ధబకేనోక్తం - ఏవం కు
రుత యూయం మత్స్యానానీయ నకులవివరాత్సర్పవివరం యావత్పఙ్క్తిక్రమే
ణైకైకశో మత్స్యానాస్తీర్యాగచ్ఛత - తతస్తదాహారలుబ్ధైర్నకులైరాగ
త్య సర్పో ద్రష్టవ్యస్స్వభావద్వేషాత్సర్పవివరం దృష్ట్వా ప్రవిశ్య స సర్పో హం
తవ్యః - తథానుష్ఠితే సతి తైర్నకులైస్తద్వివరం ప్రవిశ్య సర్పో మారితః - త
తో నకులైర్వృక్షోపరి వసతి శాబకానాం రావశ్శ్రుతోనన్తరం తద్వృక్ష
మారుహ్య పశ్యతాం బకానాం శాబకా భక్షితాః అత ఆవాం బ్రూవ ఉపా
యం చిన్తయన్నిత్యాది - ఆవాభ్యాం నీయమానం త్వాం దృష్ట్వా లోకైః కిఞ్చి
ద్వక్తవ్యమేవాశ్చర్యత్వాత్ తదాకర్ణ్య యది త్వముత్తరం దాసి తదా తవ
మరణం భవిష్యతి తత్సర్వథాత్రైవ స్థీయతాం - కూర్మో వదతి కిమహమ
ప్రాజ్ఞః నాహముత్తరం దాస్యామి కిమపి న వక్తవ్యమ్మయా - తథానుష్ఠితే సతి
ఆకాశే నీయమానం తం కూర్మమాలోక్య సర్వే గోరక్షకాః పశ్చాద్ధావన్తి వ
దన్తి చ - అహో మహదాశ్చర్యం పక్షిభ్యాం కూర్మస్సమూహ్యతే - తత్ర
కశ్చిద్వదతి యద్యయం కూర్మః పతతి తదాత్రైవ పక్త్వా ఖాదితవ్యో మయా -
కోపి నిగదతి ఖణ్డశోంశం కృత్వా నేతవ్యః - కశ్చిదాహ ఆలయం నీత్వా దగ్ధ్వా భ
క్షణీయః - ఏవం దుస్సహం పరుషవచనమాకర్ణ్య క్రోధాద్విస్మృతపూర్వ

సంసారోవదత్ యుష్మాభిర్న స్మభక్షితవ్య మితివదన్ కాష్ఠాన్పతితోగో రక్షకై ర్వ్యాపాదితః - అతోహంబ్రవీమిసుహృదాంహితకామానామి త్యాది-
అన్యచ్చ ౹ శ్లో ౹ రక్షితవ్యంసదావాక్యంవాక్యాద్భవతినాశనమ్౹హంసా భ్యాంనీయమానస్యకూర్మస్యపతనంయథా॥
వా ౹ అథప్రణిధిర్బకస్తత్రాగత్య తమువాచ దేవప్రాగేవమయానివేది తందుర్గశోధనంప్రతిక్షణంకర్తవ్యమితితచ్చయుష్మాభిర్నకృతం అతస్తదన వధానస్యఫలమిదమనుభూతందుర్గదాహశ్చా యం మేఘవర్ణనామ్నావా యసేనగృధ్రప్రయుక్తేనకృతః-రాజానిశ్వస్యాహ -
శ్లో ॥ ప్రణయాదుపకారాద్వాయోవిశ్వసతిశత్రుషు ౹ ప్రసుప్త ఇవ వృక్షాగ్రాత్పతితఃప్రతిబుధ్యతే॥
వా ॥ ప్రణిధిరువాచతతోదుర్గదాహంవిధాయ యదాగతోమేఘవర్ణ స్తదాచిత్రవర్ణేనప్రసాదితేనోక్తం ౹ అయంమేఘవర్ణో త్రకర్పూరద్వీ పరాజ్యేభిషిచ్యతాం॥
తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ కృతకృత్యస్య భృత్యస్యకృతంనైవప్రణాశయేత్ ఫలేనమనసావాచాదృష్ట్యాచైనంప్రహర్షయేత్ ॥ వా॥ చక్రవాకోబ్రూతే దేవశ్రుతంయత్ ప్రణిధిఃకథయతి- రాజాహతతస్తతః-ప్రణిధిరువాచత తఃప్రధానమంత్రిణాగృధ్రేణోక్తందేవనేదముచితంప్రసాదాంతరంక్రియ తాం -
యతః॥ శ్లో ॥ అధికారేణయోయుక్తఃకథంతస్యాస్తిఖణ్డనమ్ ౹ నీచేష్వప కృతంరాజన్వాలుకాస్వివముద్రితమ్ ॥ అపరంచ॥ మహతామాస్ప దేనీచఃకదాపినహియుజ్యతే ౹ నహిచూడామణిస్థానేపాదుకాకైశ్చి దిష్యతే॥
తథాచోక్తం॥ శ్లో ॥ నీచఃశ్లాఘ్య పదం ప్రాప్య స్వామినంహన్తుమిచ్ఛతి॥ మూషికోవ్యాఘ్రతాంప్రాప్యమునింహన్తుంగతోయథా॥ వా॥ చిత్రవర్ణఃపృ చ్ఛతికథమేతత్ ౹- గృధ్రఃకథయత్యస్తిగౌతమస్యమునేస్తపోవనేమహాత పానామమునిస్తేనాశ్రమసన్నిధానేమూషికశావకఃకాకముఖాద్భ్రష్టోదృ ష్టస్తేనదయాయుక్తేనస్వకీయాహారవిశేషైఃపాలితః-తంచమూషిక ఖాదితుంయతొన్మాదన్విష్యన్బిడాలోమునినాదృష్టఃతమ్మూషికంభీతమాలో

శ్యేతస్యత్ర భావాద్బలిష్ఠోబిడాలఃకృతః- సబిడాలఃకుకురాద్బిభేతి- తతఃకు
కురఃకృతస్సోఽపివ్యాఘ్రాద్బిభేతితతోఽసౌవ్యాఘ్రఃకృతఃఅథవ్యాఘ్రమపి
తమ్మునిర్మూషికనిర్విశేషంపశ్యతి - అతస్సర్వేతత్రత్యా జనాస్తమ్మునిం
దృష్ట్వావదన్త్యనేనమునినా మూషికోఽయంవ్యాఘ్రతాంనీతః-ఏతచ్ఛ్రు
త్వా వ్యాఘ్రస్స వ్యథోఽచిన్తయత్ - యావదనేనమునినాజీవితవ్యంతా
వత్ మమస్వరూపావస్థానమకీర్తికరంనపలాయిష్యత ఇతిసమాలో
చ్యమునింహంతుంసముద్యతః - మునిస్తస్యచికీర్షితంజ్ఞాత్వా పునర్మూషి
కోభవేత్యుక్త్వామూషికఏవకృతః -అతోఽహంబ్రవీమి - నీచశ్శ్లాఘ్యపదం
ప్రాప్యేత్యాది-అపరంచదేవసుకరమిదమితినమన్తవ్యం-

శృణు॥ శ్లో॥ భక్షయిత్వాబహూన్మత్స్యానుత్తమాధమమధ్యమాన్।
అతిలౌల్యాద్బకఃపశ్చాన్మృతఃకర్కటసంగ్రహాత్॥

వా॥ చిత్రవర్ణఃపృచ్ఛతికథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి - అస్తిమాళ
వవిషయేపద్మగర్భాభిధానంసరస్తత్రైకోవృద్ధబకస్సామర్థ్యహీనఉద్వి
గ్నమాత్మానందర్శయిత్వాస్థితఃసచకేనచిత్కులీరేణదృష్టఃపృష్టశ్చ - కి
మితిభవానత్రాహారపరిత్యాగేనతిష్ఠతి - బకేనాభిహితంమత్స్యామమజీ
వనహేతవఃమత్స్యాశ్చాత్రావశ్యమేవ ప్రాతఃకైవర్తైర్వ్యాపాదనీ
యాః ఇతివార్తానగరోపాన్తేమయాకర్ణితాతతోవర్తనాభావేనాస్మన్మర
ణముపస్థితమితిజ్ఞాత్వా హారేఽపిమన్దాదరఃకృతః - తతోమత్స్యైరాలోచి
తమిహసమయేతావదుపకారకఏవాయంలక్ష్యతేతదయమేవయథాకర్త
వ్యంపృచ్ఛ్యతాం -

తథాచోక్తమ్॥ శ్లో॥ ఉపకర్త్రారిణాసన్ధిర్నమిత్రేణాపకారిణా। ఉపక
రాపకారౌహిలక్ష్యంలక్షణమేతయోః॥

వా॥ మత్స్యాఊచుఃభోబకాస్మాకంకుత్రరక్షణోపాయః। బకోబ్రూతేఅ
స్తిరక్షణోపాయఃజలాశయాన్తరాశ్రయణంతత్రైకైకశోఽహంయుష్మా
న్నయామి। మత్స్యైరపిభయాదుక్తమేవమస్తు- తతోఽసౌదుష్టబకస్తాన్
మత్స్యానేకైకశోనీత్వా కస్మింశ్చిద్దేశేఖాదిత్వాపునరాగత్యవదతితేమ
యాజలాశయాన్తరేస్థాపితాః అనన్తరంకులీరస్తమువాచభోబకమామపి
తత్రనయ। తతోబకోఽప్యపూర్వకులీరమాంసార్థీసాదరంతంనీత్వా స్థలేన్య

తవాన్ - కులీరోపిమత్స్యకణ్టకాకీర్ణాంభూమిందృష్ట్వాచిన్తయత్ - హా
హతోస్మిమందభాగ్యః భవత్విదానీంసమయోచితంవ్యవహరిష్యామీత్యా
లోచ్యకులీరస్తస్యబకస్యగ్రీవాంచిచ్ఛేదసచపఞ్చత్వాంగతః అతోహం
బ్రవీమిభక్షయిత్వాబహూన్మత్స్యానిత్యాది-తతఃపునశ్చిత్రవర్ణోబ్రూతేశృ
ణుతావన్మహామాత్యమయైతదాలోచితమస్తి- అత్రావస్థితేనానేనమేఘ
వర్ణేనరాజ్ఞాయావన్తికర్పూరద్వీపస్యోత్తమవస్తూనితావన్త్యస్మాకముప
నేతవ్యానితేనమహతావిలాసేనాస్మాభిర్విన్ధ్యాచలేస్థాతవ్యందూరదర్శీ
విహస్యాహదేవ

శ్లో ॥ అనాగతవతీంచిన్తాంకృత్వాయస్తుప్రహృష్యతి । సతిరస్కారమా
ప్నోతిభగ్నభాణ్డోద్విజోయథా॥

వా ॥ రాజాహకథమేతత్ - మన్త్రీకథయతి - అస్తిదేవీకోటనగరే
దేవశర్మానామబ్రాహ్మణఃతేనమహావిషువసంక్రాన్త్యాంసక్తుపూర్ణశరావ
ఏకఃప్రాప్తః - తతస్తమాదాయాసౌభాణ్డపూర్ణకుంభకారమణ్డపఏ
కదేశేశయనేక్షిప్తదేహః - సక్తురక్షార్థంహస్తేదణ్డమేకమాదాయరా
త్రావచిన్తయత్ యద్యహమిమంసక్తుశరావంవిక్రీయదశకపర్దకాన్ప్రా
ప్స్యామితదాతైఃకపర్దకైర్ఘటశరావాదికముపక్రీయానేకధాప్రవృ
ద్ధైర్ధనైఃపునఃపునఃపూగవస్త్రాదికముపక్రీయవిక్రీయలక్షసంఖ్యానిధనా
నికృత్వావివాహచతుష్టయంకరిష్యామితాసుతతోయారూపవతీతస్యామ
ధికానురాగంకరిష్యామి - సపత్న్యోయదాద్వన్ద్వంకరిష్యన్తితదాకో
పాకులోహంతాలగుడేనతాడయిష్యామీత్యభిధాయతేనలగుడఃప్రక్షిప్తః
సక్తుశరావశ్చూర్ణితోభాణ్డానిచబహూనిభగ్నానితతస్తేనశబ్దేనాగతేన
కుంభకారేణతథావిధానిభాణ్డాన్యవలోక్యబ్రాహ్మణస్తిరస్కృతోమణ్డ
పాద్బహిష్కృతఃఅతోహంబ్రవీమ్యనాగతవతీంచిన్తామిత్యాదితతోరా
జారహసిగృధ్రంమన్త్రిణంపప్రచ్ఛతాతయథాకర్తవ్యంతథోపదిశేతిగృ
ధ్రోవదతిశృణు-

శ్లో ॥ మదోద్ధతస్యనృపతేఃప్రకీర్ణస్యేవదన్తినః । గచ్ఛన్త్యున్మార్గయాతస్య
నేతారఃఖలవాచ్యతామ్॥

వా ॥ దేవకిమస్మాభిర్బలదర్పాద్దుర్గంభగ్నంనకింతుతవప్రతాపాధిష్ఠితే

మోపాయేన-రాజాహభవతాముపాయేన- గృధ్రోబ్రూతేయద్యస్మద్వచనంక్రియతే తదాస్వ దేశంగమ్య తామధునా - అన్యథావర్షాకాలేప్రాప్తే తుల్యబలేనానేనసహపునర్విగ్రహే సత్యస్మాకంపరభూమిస్థానాంస్వదేశగమనమపిదుర్లభంభవిష్య తిసుఖశోభార్థంసన్ధాయగమ్యతాందుర్గంభగ్నంకీర్తిశ్చలబ్ధైవమమసమ్మతంతావదేతత్,

యతః॥ శ్లో॥ యోహిధర్మంపురస్కృత్య హిత్వాభర్తుః ప్రియాప్రియమ్।
అప్రియాణ్యాహ తథ్యా నితేనరాజాసహాయవాన్ ॥ పరంతుసన్ధిమిచ్ఛేత్సమేనాపిసందిగ్ధోవిజయోయుధి । సున్దోపసున్దావన్యోన్యం నష్టౌతుల్యబలౌనకిమ్ ॥ అన్యచ్చ । సుహృద్బలంతథారాజ్య మాత్మానంకీర్తిమేవచ।
యుధిసందేహడోలాస్థంకోహికుర్యాదబాలిశః॥

వా॥ రాజోవాచకథమేతత్ - మన్త్రీ కథయతి పురాదైత్యౌసహోదరౌసున్దోపసున్దనామానౌమహతాకాయక్లేశేనత్రైలోక్యరాజ్యకామనయాచిరాచ్చన్ద్రశేఖరమారాధితవన్తౌ-తతస్తయోర్భగవాన్పరితుష్టస్సన్వరంవరయతమిత్యుక్తవాననన్తరంతయోస్సమాధిష్ఠితయాసరస్వత్యాతావన్యద్వక్తుకామావన్యదభిహితవన్తౌ యద్యావయోర్భగవాన్పరితుష్టస్తదాస్వప్రియాంపార్వతీంపరమేశ్వరోదదాతు-అథభగవతాక్రుద్ధేనవరప్రదానస్యావశ్యకతయామూఢతయాచపార్వతీప్రదత్తా తతస్తస్యారూపలావణ్యలుబ్ధాభ్యాంజగద్ఘాతిభ్యాం మనసోత్సుకాభ్యాంపాపతిమిరాభ్యామ్మమేత్యన్యోన్యకలహాభ్యాం ప్రమాణపురుషఃకశ్చిత్పృచ్ఛ్యతామితిమతౌకృతాయాంసఏవభర్గోవృద్ధద్విజరూపీసమాగత్యతత్రోపస్థితః - అనంతరమావాభ్యామియంస్వబలలబ్ధాకస్యేయమావయోర్భవతిబ్రాహ్మణమపృచ్ఛతాం-బ్రాహ్మణోబ్రూతే -

శ్లో॥ వర్ణశ్రేష్ఠోద్విజఃపూజ్యఃక్షత్రియోబలవానపి । ధనధాన్యాధికోవైశ్యశ్శూద్రస్తుద్విజసేవయా । వా॥ తద్యువాభ్యాంక్షత్రధర్మానుగోయుద్ధఏవయువయోర్నియమఇత్యభిహితేసతిసాధ్వుక్తమనేనేతికృత్వాన్యోన్యతుల్యవీర్యౌసమకాలేన్యోన్యఘాతేనవినాశముపగతౌ-అతోహంబ్రవీమిసన్ధిమిచ్ఛేత్సమేనాపీత్యాది - రాజాహప్రాగేవకిన్నోక్తంభవద్భిః- మన్త్రీవదతిమద్వచనంకిమవసానపర్యన్తంశ్రుతంభవద్భిఃతథాపిమమసమ

త్వా నాయంవిగ్రహారంభఃసాధుగుణయుక్తోయంహిరణ్యగర్భః నవిగ్రా
హ్యః-
తథాచోక్తమ్॥ శ్లో॥ సత్యార్యోధార్మికోనార్యః భ్రాతృసంఘాతవాన్బలీ
అనేకయుద్ధవిజయీసన్ధేయాస్సప్తకీర్తితాః ॥ సత్యేనపాలయన్సత్యం
సన్ధితో నైతివి క్రియామ్ ॥ ప్రాణబాధేపిసువ్యక్తమార్యో నాయాత్య
నార్యతామ్ ॥ ధార్మికస్యాభియుక్తస్యసర్వఏవహిఘృణ్యతే। ప్రజాను
రాగాద్ధర్మాచ్చదుఃఖచ్ఛేద్యోహిధార్మికః ॥ సన్ధిఃకార్యోప్యనార్యేణవినా
శేసముపస్థితే। వినాతస్యాశ్రయేణార్యోనకుర్యాత్కాలయాపనమ్ ॥
హంసతత్వాద్యథావేణుర్నిబిడఃకంటకైర్వృతః। నశక్యతేసముచ్ఛేతుం
భ్రాతృసంఘాతవాంస్తథా॥ బలినాసహయోద్ధవ్యమితినాస్తినిదర్శనమ్॥
ప్రతివాతంనహిఘనఃకదాచిదుపసర్పతి ॥ జమదగ్నేస్సుతస్యేవసర్వస్స
ర్వత్రసర్వదా।అనేకయుద్ధజయినఃప్రతాపాదేవభుజ్యతే॥ అనేకయుద్ధవి
జయీసన్ధానంయస్యగచ్ఛతి।తత్ప్రతాపేనతస్యాశువశమాయాన్తిశత్రవః॥
వా ॥ తదత్రబహుభిర్గుణైరుపేతస్సంధేయోయం రాజహంసః చక్రవా
కోవదత్-సర్వమవగతంభోబకప్రజత్వంతద్విశేషవిశ్వంపునర్జ్ఞాత్వాగమి
ష్యసి - అథహిరణ్యగర్భఃచక్రవాకంపృష్టవాన్మన్త్రిన్ అసన్ధేయాఃకతితా
న్ శ్రోతుమిచ్ఛామిమన్త్రీబ్రూతేదేవకథయామి -
శృణు ॥ శ్లో ॥ బాలోవృద్ధోదీర్ఘరోగీతథాజ్ఞాతిబహిష్కృతః। భీరుకోభీ
రుజనకోలుబ్ధోలుబ్ధజనస్తథా ॥విరక్తప్రకృతిశ్చైవవిషయేష్వతిశక్తిమాన్
అనేకచిత్తమన్త్రశ్చదేవబ్రాహ్మణనిన్దకః ॥ దైవోపహతకశ్చైవదై
వచిన్తకఏవచ।దుర్భిక్షవ్యసనోపేతోబలవ్యసనసంకులః॥అదేశస్థోబహు
రిపుర్యుక్తఃకాలేనయశ్చన॥ సత్యధర్మవ్యపేతశ్చవింశతిఃపురుషాఅమీ ॥
ఏతైస్సంధింనకుర్వీతవిగృహ్ణీయాత్తుకేవలమ్ । ఏతేవిగృహ్యమాణాహి
క్షిప్రంయాన్తిరిపోర్వశమ్ ॥ బాలస్యాల్పప్రభావత్వాన్నలోకోయోద్ధుమి
చ్ఛతి। యుద్ధాయుద్ధఫలంయస్మాజ్జ్ఞాతుంశక్తోనబాలిశః ॥ ఉత్సాహశక్తి
హీనత్వాత్ వృద్ధోదీర్ఘామయస్తథా। స్వైరేవపరిభూయేతేద్వావప్యే
తావసంశయమ్ ॥ సుఖచ్ఛేద్యోహిభవతిసర్వజ్ఞాతిబహిష్కృతః। తత్ర
వైనంవినిఘ్నన్తిజ్ఞాతయస్త్వాత్మసాసినః ॥

భీరుర్యుద్ధపరిత్యాగాత్ స్వయమేవాపగచ్ఛతి। తథైవభీరుజనక స్సంగ్రామైత్తైర్విముచ్యతే ॥ లుబ్ధస్యాసంవిభాగిత్వాన్న యుధ్యన్త్యనుజీవినః। లుబ్ధానుజీవికైరేషోదానభిన్నైర్నిహన్యతే॥ సన్త్యజ్యతే ప్రకృతిభిర్విరక్తప్రకృతిర్యుధి। సుఖాభియోజ్యోభవతివిషయెష్వతిశక్తిమాన్॥ అనేకచిత్తమన్త్రశ్చ ద్వేష్యోభవతిమన్త్రిణామ్। అనవస్థితచిత్తత్వాత్కార్యే తైస్సఉపేక్ష్యతే। సదాధర్మబలీయస్త్వాద్దేవ బ్రాహ్మణనిన్దకః। విశీర్యతే స్వయంహ్యేవదైవోపహతకస్తథా॥ సంపత్తేశ్చ విపత్తేశ్చ దైవమేవహికారణమ్॥ ఇతిదైవపరోధ్యాయన్నాత్మానమపిచెష్టతే। దుర్భిక్షవ్యసనీచైవస్వయమేవావసీదతి। బలవ్యసనయుక్తస్యయోద్ధుంశక్తిర్న జాయతే॥ అదేశస్థోహిరిపుణాస్వల్పకేనాపిహన్యతే। గ్రాహోల్పీయానపిజలేగజేన్ద్రమపికర్షతి। బహుశత్రుస్తుసంత్రస్తశ్శ్యేనమధ్యేకపోతవత్। యేనైవగచ్ఛతిపథాతేనైవాసౌవిపద్యతే॥ అకాలసైన్యయుక్తస్తు హన్యతేకాలయోధినా। కౌశికేనహతజ్యోతిర్నిశీథఇవవాయసః॥ సత్యధర్మవ్యపేతేననసందధ్యాత్కదాచన। సన్ధితోప్యసాధుత్వాదచిరాద్యాతి విక్రియామ్ ॥

వా॥ అపరమపికథయామిసంధివిగ్రహయానాసనసంశ్రయద్వైధీభావాష్షడ్గుణాః। కర్మణామారంభోపాయఃపురుష ద్రవ్యసంపత్, దేశకాలవిభాగోవినిపాత ప్రతీకారఃకార్య సిద్ధిశ్చేతిపఞ్చాఙ్గోమన్త్రః। సామదానభేదదణ్డాశ్చత్వారఉపాయాః। ఉత్సాహప్రభుమన్త్ర ఇతిశక్తిత్రయం - ఏతత్సర్వమాలోచ్యనిత్యంవిజిగీషవోభవన్తిమహాన్తః-

యతః॥ శ్లో॥ యాహిప్రాణపరిత్యాగమూల్యేనాపినలభ్యతే। సాశ్రీర్నీతివిదాంగేహేచంచలాపి ప్రధావతి ॥ తథాచోక్తమ్ ॥ విత్తంయదాయస్యసమంవిభక్తంగూఢశ్చ చారోనిభృతశ్చమన్త్రః। నచాప్రియం ప్రాణిషుయోబ్రవీతిససాగరాన్తాంపృథివీంప్రశాస్తి

వా॥ కింతుయద్యపిమహామన్త్రిణాగృధ్రేణాసన్ధిముపన్యస్తం - తథాపితేనరాజ్ఞాసంప్రతిజయగర్వాన్నమన్తవ్యందేవత దేవంక్రియతామ స్మన్మిత్రంసింహలద్వీపస్య మహాబలోనామసారసోరాజాజంబూద్వీపేకోపంజనయతుయతః -

శ్లో ॥ సగుప్తిమాధాయసుసంహతేనబలేనవీరోవిచరన్నరాతిమ్ । సన్తాప యేద్యేనసమంసుతప్తస్తప్తేనసన్ధానముపైతితప్తః॥

వా ॥ తతోరాజాఏవమస్త్విత్యుక్త్వావిచిత్రోనామబకస్సుగుప్తలేఖం దత్వాసింహళద్వీపం ప్రస్థాపితః - అథ ప్రణిధిఃపునరాగత్యోక్తవాన్దేవ శ్రూయతాంతత్రత్యప్రస్తావః ఏవంతత్రగృధ్రేణోక్తం దేవమేఘవర్ణస్తత్ర చిరముషితస్సవేత్తికింసన్ధేయగుణయుక్తోహిరణ్యగర్భోరాజానవేతి - తతోసౌసమాహూయరాజ్ఞాపృష్టః వాయసకీదృశోసౌహిరణ్యగర్భోరాజాచక్రవాకోమన్త్రీవాకీదృశః- మేఘవర్ణఉవాచ - దేవసహిరణ్యగర్భో రాజాయుధిష్ఠిరఇవమహాశయః సత్యవాక్ చక్రవాకసమోమన్త్రీనక్వాప్యవలోక్యతే - రాజాహ యద్యేవంతథాకథమసౌత్వయావఞ్చితః మేఘవర్ణోబ్రూతే -

శ్లో ॥ విశ్వాసప్రతిపన్నానాంవఞ్చనేకావిచిత్రతా । అంకమారుహ్యసుప్తం హిహత్వాకింనామపౌరుషమ్॥

వా ॥ శృణుదేవతేనమన్త్రిణాహంప్రథమదర్శనేవిజ్ఞాతఃకింతుమహాశయోసౌరాజాతేనమయావిప్రలబ్ధః-

తథాచోక్తమ్ ॥ శ్లో ॥ ఆత్మౌపమ్యేనయోవేత్తిదుర్జనంసత్యవాదినమ్॥ సతథావఞ్చ్యతేధూర్తైర్బ్రాహ్మణంఛాగలస్తథా॥

వా॥ రాజాహకథమేతత్ మేఘవర్ణఃకథయతి - అస్తిగౌతమారణ్యేప్రస్తుతయజ్ఞఃకశ్చిద్బ్రాహ్మణఃసచయజ్ఞార్థంగ్రామాన్తరాచ్ఛాగముపక్రీయ స్కంధేనీత్వాగచ్ఛన్ధూర్తత్రయేణావలోకితః - తతస్తేధూర్తాయద్యేషఛాగఃకేనాప్యుపాయేనలభ్యతేతదామతిప్రకర్షోభవతి-ఇత్యాలోచ్యవృక్షత్రయతలేక్రోశాన్తరేణతస్యబ్రాహ్మణస్యాగమనంప్రతీక్ష్య ప్రతిష్ఠితాః-తత్రైకేనధూర్తేనగచ్ఛన్స బ్రాహ్మణోభిహితఃభోబ్రాహ్మణకిమితికుక్కురః స్కన్ధేనోహ్యతే విప్రేణోక్తంనాయంశ్వాకింతుయజ్ఞచ్ఛాగః -అథానన్తరస్థితేనాన్యేనధూర్తేనతథైవప్రోక్తం-తదాకర్ణ్యబ్రాహ్మణశ్ఛాగంభూమౌనిధాయముహుర్నిరీక్ష్యపునఃస్కంధేకృత్వాదోలాయమానశ్చలితః-

యతః ॥ శ్లో ॥ మతిర్దోలాయతేనూనంసతామపిఖలోక్తిభిః । తాభిర్విశ్వాసితోయోసౌమ్రియతేచిత్రవర్ణవత్॥

వా ॥ రాజాపృచ్ఛతికథమేతత్ సకథయతి - అస్తికస్మింశ్చిద్వనోద్దేశే మదోత్కటోనామసింహస్తస్యానుచరాస్త్రయః కాకఃవ్యాఘ్రఃసృగాలశ్చఅథతైర్భ్రమద్భిఃకశ్చిదుష్ట్రోదృష్టఃపృష్టశ్చకుతోభవానాగతఃసచాత్మవృత్తాన్తమకథయత్ -

తతస్తైర్నీత్వాసింహాసౌసమర్పితఃతేనాభయవాచందత్వాచిత్రవర్ణఇతినామకృత్వాస్థాపితః- ఏవంకాలోగచ్ఛతి - అథకదాచిత్-సింహస్య శరీరవైకల్యాత్ భూరివృష్టికారణాచ్చ ఆహారమలభమానాస్తే వ్యగ్రాబభూవుఃతతఃకాకవ్యాఘ్ర ॥ గోమాయుభిరాలోచితంచిత్రవర్ణమేవయథాస్వామీవ్యాపాదయతితథానుష్ఠీయతాంకిమనేనకంటకభుజా - వ్యాఘ్రోబ్రూతే స్వామినాభయవాచందత్వా గృహీతోయం కథమేవంసంభవిష్యతి - వాయసోవదతిహసమయేపరిక్షీణఃస్వామీపాపమపికరిష్యతి- యతః॥ శ్లో॥ త్యజేత్క్షుధార్తామహిళాపిపుత్రంఖాదేత్క్షుధార్తాభుజగీస్వమణ్డమ్ | బుభుక్షితఃకిన్నకరోతిపాపంక్షీణానరానిష్కరుణాభవన్తి ॥ అన్యచ్చ॥ మత్తఃప్రమత్తశ్చోన్మత్తఃశ్రాన్తఃక్రోధీబుభుక్షితః | లుబ్ధోభీరుస్త్వరాయుక్తఃకాముకశ్చనధర్మవిత్ ॥ వా॥ ఇతినిశ్చిత్య సర్వేసింహాన్తికం జగ్ముః - సింహేనోక్తంఆహారార్థంప్రాప్తంకించిత్, కాకోబ్రూతేదేవయత్నాదపికించిన్నప్రాప్తం సింహోవదత్ కోధునాజీవనోపాయఃకాకోవదతిస్వాధీనాహారపరిత్యాగాత్ సర్వనాశోయముపస్థితః- సింహేనోక్తమత్రాహారస్స్వాధీనఃకాకఃకర్ణేకథయతిచిత్రవర్ణఇతిసింహోభూమింస్పృష్ట్వాకర్ణౌస్పృశతిమన్యైతస్యాభయవాచందత్వాగృహీతుంచకథమేవం యుజ్యతే -

తథాచోక్తం ॥ శ్లో॥ నగోప్రదానంనచభూమిదానంనచాన్నదానంనపయఃప్రదానమ్ | యథావదంతీహమహాప్రదానంసర్వప్రదానేష్వభయప్రదానమ్ ॥ అన్యచ్చ॥ సర్వకామసమృద్ధస్య అశ్వమేధస్యయత్ఫలమ్ ॥తత్ఫలంలభతేసమ్యగ్రక్షితేశరణాగతే॥ వా॥ కాకోబ్రూతేనాసౌస్వామినావ్యాపాదయితవ్యః - కింత్వస్మాభిరేవతథాకర్తవ్యంయథాసౌస్వదేహదానమఙ్గీకరోతి- తచ్ఛ్రుత్వాసింహస్తూష్ణీంస్థితఃతతోసౌలబ్ధావకాశఃకూటంకృత్వాసర్వానాదాయసింహసమీపమాగతఃఅథకాకేనోక్తం - దే

వయత్వాదప్యాహారోనప్రాప్తఃఅనేకోపవాసక్లిష్టఃస్వామీతదిదానీంమ
దీయమాంసంసముపభుజ్యతాం -
యతః॥ శ్లో॥ స్వామిమూలాభవంత్యేతాస్సర్వాస్సంపత్తయఃఖలు ॥ స
మూలేష్వపివృక్షేషుప్రయత్నస్సఫలోనృణామ్॥ వా॥ సింహేనోక్తంవరం
ప్రాణపరిత్యాగోనపునరీదృశేకర్మణిప్రవృత్తిః । జమ్బుకేనాపితథోక్తం
తతస్సింహేనోక్తంనైవమ్ । వ్యాఘ్ర ఉవాచమద్దేహేనజీవతుస్వా
మీ - సింహేనోక్తంనకదాచిదేవముచితం - అథచిత్రవర్ణోపిజాతప్రత్య
యఃతథైవాత్మదేహదానమాహతద్వదన్నేవద్వీపేనకుక్షింవిదార్యవ్యా
పాదితస్సర్వైర్భక్షితశ్చ - అతోహంబ్రవీమిమతిర్దోలాయతేనూనమి
త్యాది - అనంతరంపునర్గచ్ఛన్సబ్రాహ్మణస్తృతీయేనధూర్తేనోక్తః
భోబ్రాహ్మణకిమితికుక్కురంస్కంధేనభవాన్వహతితదాకర్ణ్యచిన్తయతిని
శ్చితమేవాయంకుక్కురఇతిమత్వాచ్ఛాగంత్యక్త్వాస్నాత్వాస్వగృహం
యయౌ - సఛాగస్తైర్ధూర్తైర్నీత్వాభక్షితః - అతోహంబ్రవీమిఆ
త్మౌపమ్యేనయోవేత్తీత్యాది - రాజాహమేఘవర్ణకథంత్వయాశత్రుమ
ధ్యేసుచిరముషితంకథంవాతేషామనునయఃకృతః మేఘవర్ణఆహదేవస్వా
మికార్యార్థినాస్వప్రయోజనవశాద్వాకింనక్రియతే -
పశ్య । శ్లో । లోకోవహతికింరాజన్మూర్ధ్నాదగ్ధుమిన్ధనమ్ ॥ క్షాళయ
న్నపివృక్షాంఘ్రింనదీవేలానికృన్తతి॥ తథాచోక్తమ్ ॥ స్కన్ధేనాపివహే
చ్ఛత్రూన్కార్యమాసాద్యబుద్ధిమాన్ । యథావృద్ధేనసర్పేణమణ్డూకావి
నిపాతితాః॥
వా ॥ రాజాహకథమేతత్ - మేఘవర్ణఃకథయతి అస్తిజీర్ణోద్యానేమంద
విషోనామసర్పఃసోతిజీర్ణతయాస్వాహారాన్వేషణేప్యక్షమస్సరస్తీ
రేపతిత్వాస్థితఃతతోదూరాత్కేనచిన్మణ్డూకేనదృష్టఃపృష్టశ్చ కింస్వాహా
రంనాన్వేష్యసీతిసర్పోబ్రూతేగచ్ఛకింతేమమమన్దభాగ్యస్యవృత్తాన్తప్ర
శ్నేనతతస్సంజాతకౌతుకస్సభేకస్సర్వథాకథ్యతామితిసర్పో బ్రూతేబ్ర
హ్మపురవాసినశ్శ్రోత్రియస్యకౌణ్డిన్యస్యపుత్రోవింశతివర్షీయఃసర్వగుణ
సమ్పన్నఃదుర్దైవాన్మమనృశంసస్వభావాద్దష్టఃతంపుత్రం సుశీలనామానం
మృతమవలోక్యకౌణ్డిన్యశ్శోకేనపృథివీతలేలులోఠ - అనన్తరంబ్రహ్మపుర

వాసినస్సర్వే బాన్ధవాస్తస్యతత్రాగత్యోపవిష్టాః తతః కపిలోనామస్నాత
కోవదత్ - అరేకౌణ్డిన్యమూఢోసి తేనైవంవిలపసి-

శృణు ॥ శ్లో ॥ క్రోడీకరోతిప్రథమంయథాజాతమనిత్యతా । ధాత్రీవజ
ననీపశ్చాత్తథాశోకస్య కఃక్రమః ॥ తథాచ ॥ స్వర్గతాఃపృథివీపాలాఃస
సైన్యబలవాహనాః । వియోగసాక్షిణీయేషాంభూమిరద్యాపితిష్ఠతి ॥ అ
పరంచ ॥ ప్రతిక్షణమయంకాయఃక్షీయమాణోనలక్ష్యతే । ఆమకుమ్భ ఇ
వామ్బుస్థోవిశీర్ణస్సన్విభావ్యతే ॥ ఆసన్నతరతామేతిజన్తోర్మృత్యుర్దినేది
నే । ఆఘాతంనీయమానస్యబధ్యస్యేవపదేపదే॥ అనిత్యంయౌవనంరూపం
జీవితంద్రవ్యసంచయః। ఐశ్వర్యం ప్రియసంవాసోముహ్యేత్తత్రనపణ్డితః॥
యథాకాష్ఠంచకాష్ఠంచసమేయాతాంమహోదధౌ। సమేత్యచవ్యపే
యాతాంతద్వద్భూతసమాగమః ॥ యథాహిపథికఃకశ్చిచ్ఛాయా
మాశ్రిత్యతిష్ఠతి । విశ్రమ్యచపునర్గచ్ఛేత్తద్వద్భూతసమాగమః॥ అన్యచ్చ।
పఞ్చభిర్నిర్మితేదేహేపఞ్చత్వఞ్చపునర్గతే। స్వాంస్వాంయోనిమను
ప్రాప్తేతత్రకాపరివేదనా ॥ యావతఃకురుతేజన్తుస్సంబన్ధాన్మనసః ప్రి
యాన్ । తావన్తోస్యనిఖన్యన్తేహృదయేశోకశఙ్కవః ॥ నాయమత్యన్త
సంవాసఃకస్యచిత్కేనచిత్క్వచిత్ ॥ అపిస్వేనశరీరేణకిముతాన్యైః
పృథగ్జనైః ॥ అపిచ ॥ అనతిక్రమణీయస్యజన్మమృత్యోరివాగమమ్ । జ
న్మాన్తరసహస్రాణివియోగస్సంగమంక్షణమ్ ॥ ఆపాతరమణీయానాం
సంయోగానాంప్రియైస్సహ । అపథ్యానామివాన్నానాంపరిణామోతిదా
రుణః ॥ అపరంచ॥ వ్రజన్తినవర్తన్తేస్రోతాంసిసరితాంయథా। ఆయు
రాదాయమర్త్యానాంతథారాత్ర్యహనీసదా ॥ సుఖాస్వాదపరోయస్తు
సంసారేసత్సమాగమః । సవియోగావసానత్వాద్దుఃఖానాంధురియుజ్య
తే ॥ అతఏవహినేచ్ఛన్తిసాధవస్సత్సమాగమమ్ । యద్వియోగాసిలూ
నస్యమనసోనాస్తిభేషజమ్ ॥ సుకృతాన్యపికర్మాణిరాజభిస్సగరాదిభిః।
అథతాన్యేవకర్మాణితేచాపిప్రళయంగతాః ॥ సంచిన్త్యసంచిన్త్యతము
గ్రదణ్డమ్మృత్యుమ్మనుష్యస్యవిచక్షణస్య । వర్షామ్బుసిక్తా ఇవచర్మబన్ధా
స్సర్వేప్రయత్నాశ్శిథిలీభవన్తి ॥ యామేవరాత్రింప్రథమాముపైతిగర్భే
నివాసీనరవీరలోకః । తతఃప్రభృత్యస్ఖలితప్రయాణస్సప్రత్యహంమృత్యుస

మీపమేతి ॥ వా ॥ అథసంసారమవిచారయతాంశోకోయమజ్ఞానస్యప్రభవ ఇచ్ఛః॥ పశ్య ॥శ్లో॥అజ్ఞానంకారణంనస్యాత్ వియోగోయదికారణమ్|శోకోదినేషుగచ్ఛత్సువర్ధతామపయాతికిమ్॥ వా॥ తదత్రాత్మానమనుసన్ధేహిశోకచర్చాంపరిహర .

యతః॥ శ్లో ॥అకాణ్డపాతజాతానామస్త్రాణామ్మర్మభేదినామ్ । గాఢశోకప్రహారాణామచిన్తైవమహౌషధమ్ । వా॥ తతస్తద్వచనంనిశమ్య ప్రబుద్ధఇవకౌణ్డిన్యఉత్థాయాబ్రవీత్తదలమిదానీంగృహనరకవాసేనవనంగచ్ఛామి - పునఃకపిలోబ్రూతే -

శ్లో॥ వనేపిదోషాఃప్రభవన్తిరాగిణాంగృహేపిపఞ్చేన్ద్రియనిగ్రహస్తపః॥ అకుత్సితేకర్మణియఃప్రవర్తతేనివృత్తరాగస్యగృహంతపోవనం ॥యతః॥దుఃఖితోపిచరేద్ధర్మంయత్రకుత్రాశ్రమేరతః।సమస్సర్వేషుభూతేషునలిఙ్గంధర్మకారణమ్॥ఉక్తంచ॥ వృత్త్యర్థంభోజనంయేషాంసన్తానార్థంచమైథునం॥ వాక్సత్యవచనార్థాయదుర్గాణ్యపితరన్తితే । తథాహి॥ ఆత్మానదీభారతపుణ్యతీర్థాసత్యోదకాశీలతటాదయోర్మిః । అత్రాభిషేకంకురుపాణ్డుపుత్రనవారిణాశుద్ధ్యతిచాన్తరాత్మా॥ విశేషతశ్చ ॥ జన్మమృత్యుజరావ్యాధివేదనాభిరభిప్లుతమ్। సంసారమిదమత్యన్తమసారంత్యజతస్సుఖమ్। దుఃఖమేవాస్తినసుఖంయస్మాత్తదుపలభ్యతే। దుఃఖార్తస్య ప్రతీకారేసుఖసంజ్ఞావిధీయతే॥

వా ॥ కౌణ్డిన్యోబ్రూతేఏవమేవతతోహంతేనశోకాకులేనబ్రాహ్మణేనశప్తఃయదద్యారభ్యమణ్డూకానాంవాహనంభవిష్యసీతి - అథకశ్చిద్బ్రాహ్మణఉవాచకపిలోపదేశాద్విశ్రాన్తంతేహృదయంతథాహిశృణు-

శ్లో ॥ సంగస్సర్వాత్మనాత్యాజ్యస్సచేత్త్యక్తుంనశక్యతే । ససద్భిస్సహకర్తవ్యస్సతాంసంగోహిభేషజమ్ । అన్యచ్చ ॥ కామస్సర్వాత్మనాహేయఃసచేద్ధాతుంనశక్యతే । స్వభార్యాంప్రతికర్తవ్యఃసైవతస్యహిభేషజమ్ ॥

వా ॥ ఏతచ్ఛ్రుత్వాసకౌణ్డిన్యఃకపిలోపదేశాన్మృతప్రశాన్తశోకానలోయథావిధిదణ్డగ్రహణంకృతవాన్ - అతోబ్రాహ్మణశాపాన్మండూకాన్వోఢుమత్రతిష్ఠామి॥ అనన్తరంతేనమండపాదేనగత్వామణ్డూకనాథస్య

్రేతత్ కథితం - తతస్సమాగత్య మణ్డూకనాథస్తస్య సర్పస్య పృష్ఠమారూఢవాన్ - సచ సర్పస్తం పృష్ఠేకృత్వా చిత్రపదక్రమం బభ్రామ అపరేద్యుశ్చలితుమసమర్థం తం మణ్డూకనాథోవదత్ కిమద్య భవాన్మన్దగతిః - సర్పో బ్రూతే దేవాహారవిరహాదసమర్థోస్మి మణ్డూకనాథోవదత్ అస్మదాజ్ఞయా మణ్డూకాన్భక్షయ - తతో గృహీతోయం ప్రసాద ఇత్యుక్త్వా క్రమశో సమణ్డూకాన్ ఖాదతి అథ నిర్మణ్డూకం సరో విలోక్య మణ్డూకనాథోపి తేన ఖాదిత అతోహం బ్రవీమి స్కన్ధేనాపి వహేచ్ఛత్రూ నిత్యాది- దేవ యాత్విదానీం పురావృత్తాఖ్యానకథనం సర్వథా సన్ధేయోయం హిరణ్యగర్భో రాజా సన్ధీయతామితి మే మతిః - రాజోవాచ - కోయం భవతో విచారః యతో జితస్తావదయమస్మాభిస్తతో యద్యస్మత్సేవయా వసతి తదాస్తాం నో చేద్విగృహ్యతామ్ - అత్రాన్తరే జమ్బుద్వీపాదాగత్య శుకేనోక్తం దేవ సింహలద్వీపస్య సారసో రాజా సంప్రతి జమ్బుద్వీపమాక్రమ్యావతిష్ఠతే- రాజా తం ససంభ్రమమాహ కిం కిం - శుకః పూర్వోక్తం కథయతి గృధ్రో బ్రూతే సాధు - రే చక్రవాక మన్త్రిన్ సాధు- రాజా సకోపమాహ ఆస్తాం తావదయం గత్వా తం సమూలమున్మూలయామి దూరదర్శీ విహస్యాహ-

శ్లో ॥ న శరన్మేఘవత్కార్యం వృథైవ ఘనగర్జితమ్ । పరస్యార్థమనర్థం వా ప్రకాశయతి నో మహాన్ ॥ అపరంచ ॥ ఏకదా న విగృహ్ణీయాత్ బహూన్రాజాభివాదినః । సదర్పోప్యురగః కీటైర్బహుభిర్నాశ్యతే ధ్రువమ్॥

వా ॥ దేవ కిమితో వినా సన్ధానం గమనమస్తి తదస్మత్పశ్చాత్ప్రకోపః కర్తవ్యః-

అపరంచ ॥ శ్లో ॥ యోర్థతత్త్వమవిజ్ఞాయ క్రోధస్యైవ వశం గతః ॥ స తథా తప్యతే మూఢో బ్రాహ్మణో నకులాదివ॥

వా॥ రాజా పృచ్ఛతి కథమేతత్ దూరదర్శీ కథయతి అస్త్యుజ్జయిన్యాం మాధవో నామ బ్రాహ్మణః తస్య బ్రాహ్మణీ ప్రసూతా బాలాపత్యరక్షణార్థం బ్రాహ్మణమవస్థాప్య స్నాతుం గతా తస్మిన్కాలే బ్రాహ్మణాయ రాజ్ఞః పార్వణశ్రాద్ధం దాతుం ఆహ్వానమాగతం తచ్ఛ్రుత్వా బ్రాహ్మణస్సహజదారిద్ర్యాచ్చిన్తయత్ - యది సత్వరం న గచ్ఛామి తదాన్యః కశ్చిచ్ఛ్రుత్వా శ్రాద్ధం గృహీష్యతి కింతు బాలకస్యాత్ర రక్షకో నాస్తి తత్కిం కరోమి యాతు చిర

కాలవిహితమిమంనకులంపుత్రనిర్విశేషంబాలకరక్షాయాంవ్యవస్థాప్య యామి - తథాకృత్వా గతః - తతస్తేననకులేనబాలకసమీపమాగచ్ఛన్కృష్ణసర్పోదృష్ట్వావ్యాపాద్యకోపాత్ ఖణ్డఖణ్డంకృత్వాఖాదితః తతోసౌనకులో బ్రాహ్మణమాయాన్తమవలోక్య రక్తవిలిప్తముఖపాదస్సత్వరముపాగత్యబ్రాహ్మణస్యచరణయోర్లులోఠ తతోసౌబ్రాహ్మణస్తంతథావిధందృష్ట్వామమపుత్రోనేనభక్షితఇతిబుద్ధ్వావ్యాపాదితవాన్ అనంతరంయావదసావాగత్యపశ్యతితావద్బాలకస్సుస్థస్సర్పశ్చవ్యాపాదితస్తిష్ఠతితదుపకారకరంనకులంనిరూప్య మహాన్తం సన్తాపమవాప్తవాన్- అతోహంబ్రవీమియోర్థతత్త్వమభిజ్ఞాయేత్యాది -

అపరంచ॥ శ్లో ॥కామఃక్రోధస్తథాలోభోహర్షోమానో మదస్తథా షడ్వర్గముత్సృజేదేవంయస్మింస్త్యక్తేసుఖీభవేత్ ॥రాజాహ॥వా॥మన్త్రిన్నేషతేనిశ్చయః- మన్త్రీబ్రూతేఏవమేవ-యతః॥శ్లో॥ స్మృతిశ్చపరమార్థేష్వధితర్కోజ్ఞాననిశ్చయః। దృఢతా మన్త్రగుప్తిశ్చమన్త్రిణః పరమోగుణః ॥ తథాచ॥సహసావిదధీతనక్రియామవివేకఃపరమాపదాంపదమ్ । వృణుతేహివిమృశ్యకారిణంగుణలుబ్ధాస్స్వయమేవసమ్పదః ॥ వా ॥ తద్దేవ యదీదానీమస్మద్వచనంక్రియతేతదాసన్ధాయగమ్యతాం - యతః॥శ్లో॥యద్యప్యుపాయాశ్చత్వారోనిర్దిష్టాస్సాధ్యసాధనే। సంఖ్యామాత్రంఫలం తేషాంసిద్ధిస్సామ్నివ్యవస్థితా॥

వా॥ రాజాహకథమేవంసత్వరంసంభవతి- మన్త్రీబ్రూతేదేవసత్వరంభవిష్యతి -

యతః॥శ్లో ॥ మృద్ఘటవత్సుఖభేద్యోదుస్సంధానశ్చదుర్జనోభవతి। సుజనస్తుకనకఘటవద్దుర్భేద్యశ్చాశుసంధేయః ॥ అపరంచ॥అజ్ఞస్సుఖమారాధ్యస్సుఖతరమారాధ్యతేవిశేషజ్ఞః। జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధంబ్రహ్మాపినరంనరంజయతి ॥

వా ॥ విశేషతశ్చాయంధర్మజ్ఞోరాజాసర్వజ్ఞోమన్త్రీచజ్ఞాతమేతన్మయా పూర్వంమేఘవర్ణవచనాత్తత్కృతకార్యసన్దర్శనాచ్చ॥ యతః ।శ్లో ॥ కర్మానుమేయాస్సర్వత్రపరోక్షగుణవృత్తయః।తస్మాత్పరోక్షవృత్తీనాం ఫలైఃకర్మవిభావయేత్॥ వా॥ రాజాహాలముత్తరోత్తరేణయథాభిమతము

ప్రతీయతామ్- ఏతన్మన్త్రయిత్వా గృధ్రో మహామన్త్రీ దుర్గాదన్తరం చలి
తః- తతః ప్రణిధిబకేనాగత్య రాజ్ఞో హిరణ్యగర్భస్య నివేదితం దేవ సన్ధింక
ర్తుం మహామన్త్రీ గృధ్రోఽస్మత్సమీపమాగచ్ఛతి రాజహంసో బ్రూతే మన్త్రిన్
పునస్సంబంధినా కేనచిదత్రాగన్తవ్యం సర్వజ్ఞో విహస్యాహ దేవ శఙ్కాస్పద
మేతత్ యతో మహాశయో సౌ దూరదర్శీ అథవా స్థితిరియం మందమతీనాం
కదాచిచ్ఛఙ్కైవ న క్రియతే ॥ తథాహి॥ శ్లో ॥ సరసి బహుశస్తారాచ్ఛాయే
క్షణాత్పరివఞ్చితః - కుముదవిటపాన్వేషీ హంసో నిశాసు విచక్షణః ॥ న ద
శతి పునస్తారాశంకీ దివాపి సితోత్పలమ్ । కుహకచకితో లోకస్సత్యేప్యపా
యమపేక్షతే॥ దుర్జనదూషితమనసస్సుజనేష్వపి నాస్తి విశ్వాసః- బాలః పా
యసదగ్ధో దధ్యపి ఫూత్కృత్య భక్షయతి ॥ వా ॥ తద్దేవ యథాశక్తి తత్పూజా
ర్థం రత్నోపహారాదిసామగ్రీ సుసజ్జీక్రియతాం- తథానుష్ఠితే సతి గృధ్రో మన్త్రీ
దుర్గద్వారాచ్చక్రవాకేణ సత్కృత్యానీయ రాజదర్శనం కారితో దత్తాస
నే చోపవిష్టః - చక్రవాక ఉవాచ యుష్మదాయత్తం సర్వం స్వేచ్ఛయోప
భుజ్యతామిదం రాజ్యం- రాజహంసో బ్రూతే ఏవమేవ దూరదర్శీ బ్రూతే ఏవ
మేవైతత్ కిన్త్విదానీం బహుప్రపంచవచనం నిష్ప్రయోజనం- యతః ॥ శ్లో ॥ లు
బ్ధమర్థేన గృహ్ణీయాత్ స్తబ్ధమంజలికర్మణా। మూర్ఖం ఛందోనువృత్తేన యా
థాతథ్యేన పణ్డితమ్ ॥ అన్యచ్చ॥ సద్భావేన హరేన్మిత్రం సంభ్రమేణ తు బాం
ధవాన్- స్త్రీభృత్యాన్ దానమానాభ్యాం దాక్షిణ్యేనేతరాన్ జనాన్ ॥ వా ॥
తదిదానీం సంధాయ గమ్యతాం మహాప్రతాపశ్చిత్రవర్ణో రాజా - చక్ర
వాకో వక్తి యథా సన్ధానం కార్యం తదప్యుచ్యతాం - రాజహంసో బ్రూతే క
తి ప్రకారాః సన్ధీనాం సంభవన్తి గృధ్రో వదతి కథయామి శ్రూయతాం -
శ్లో॥ బలీయసాభియుక్తస్తు నృపో నాన్యప్రతిక్రియః । ఆపన్నస్సంధిమన్విచ్ఛే
త్కుర్వాణః కాలయాపనమ్॥ కపాల ఉపహారశ్చ సన్తానస్సంగతస్తథా।
ఉపన్యాసః ప్రతీకారః సంయోగః పురుషాన్తరః॥ అదృష్టనర ఆదిష్ట ఆత్మాదిష్ట
ఉపగ్రహః । పరిక్రమస్తథోచ్ఛిన్నస్తథా చ పరభూషణమ్ ॥ స్కన్ధోపనే
యసన్ధిశ్చ షోడశైతే ప్రకీర్తితాః । ఇతి షోడశకం ప్రాహుస్సంధిం సంధివిదో
జనాః ॥ కపాలసన్ధిర్విజ్ఞేయః కేవలం సమసన్ధితః ॥ సంప్రదానాద్భవతి య
ఉపహారస్స ఉచ్యతే ॥ సన్తానసన్ధిర్విజ్ఞేయో దారికాదానపూర్వకః । స

ద్భిస్తు సంగతస్సన్ధిర్మైత్రీపూర్వ ఉదాహృతః॥ యావదాయుః ప్రమాణంతు
సమానార్థప్రయోజనమ్। సమ్పత్తౌ వా విపత్తౌ వా కారణై ర్యో న భిద్యతే॥
సంగతస్సన్ధిరేవాయం ప్రకృష్టత్వాత్సువర్ణవత్। తథాన్యైస్సన్ధికుశలైః
కాంచనస్స ఉదాహృతః॥ ద్రవ్యసిద్ధిం సముద్దిశ్య సంధిశ్చ క్రియతే యతః। స
ఉపన్యాసకుశలై రుపన్యాస ఉదాహృతః॥ మయాస్యోపకృతం పూర్వం మ
మాప్యేషః కరిష్యతి। ఇతి యః క్రియతే సంధిః ప్రతీకారస్స ఉచ్యతే॥ ఉపకా
రం కరోమ్యస్య మమాప్యేషః కరిష్యతి। అయంచాపి ప్రతీకారః రామసుగ్రీవ
యోరివ॥ ఏకార్థాం సమ్యగుద్దిశ్య క్రియాం యత్ర హి గచ్ఛతి। స సంహిత ప్రమాణ
స్తు స చ సంయోగ ఉచ్యతే॥ ఆవయోర్యోధముఖ్యైస్తు మదర్థస్సాధ్యతా
మితి। యస్మిన్పణస్తు క్రియతే స సన్ధిః పురుషాన్తరః॥ త్వయైకేన మదీయోర్థః
సంప్రసాధ్యస్త్వసావితి। యత్ర శత్రుః పణం కుర్యాత్ సోదృష్టపురుషస్స్మృతః॥
యత్ర భూమ్యేకదేశేన పణేన రిపువర్జితః। సంధీయతే సన్ధివిద్భిరాదిష్టస్స
ఉదాహృతః॥ స్వసైన్యేన తు సన్ధానమాత్మాదిష్ట ఉదాహృతః। క్రియతే
ప్రాణరక్షార్థం సర్వదానాదుపగ్రహః॥ కోశాంశేనార్థకోశేన సర్వకోశే
న వా పునః। శిష్టస్య ప్రతిరక్షార్థం పరిక్రయ ఉదాహృతః॥ భువాం సారవతీ
నాంతు దానాదుచ్ఛిన్న ఉచ్యతే। సర్వభూమ్యుత్థదానేన ఫలేన పరభూషణః। ప
రిచ్ఛిన్నం ఫలం యత్ర ప్రతిస్కంధేన దీయతే॥ స్కంధోపనేయం తం ప్రా
హుస్సంధిం సంధివిచక్షణాః॥ పరస్పరోపకారస్తు మైత్రస్సంబన్ధజస్తథా।
ఉపహారశ్చ విజ్ఞేయాశ్చత్వారశ్చైవ సంధయః॥ ఏక ఏవోపహారశ్చ సన్ధి
రేవ మతో మమ। ఉపహారవిభేదాస్తు సర్వే మైత్రవివర్జితాః॥ అభియో
క్తుర్బలీయస్త్వాదలబ్ధ్వా న నివర్తతే॥ ఉపహారాదృతే తస్మాత్సంధిరన్యో న వి
ద్యతే॥

వా॥ రాజాహ భవన్తో మహాపణ్డితాః తదత్రాస్మాకం యథాకార్యముపది
శ్యతాం- దూరదర్శీ బ్రూతే - ఆః కిమేవముచ్యతే-

శ్లో॥ ఆధివ్యాధిపరీతాపై రద్య శ్వో వా వినాశినమ్। జలతశ్చంద్రచపలం జీ
వితం ఖలు దేహినామ్॥ తథావిధమితి జ్ఞాత్వా శశ్వత్కల్యాణమాచరేత్।
కో హి నామ శరీరం యో ధర్మోపేతం సమాచరేత్॥ మృగతృష్ణోపమం వీక్ష్య
సంసారం క్షణభంగురమ్। సుజనైస్సంగతం కుర్యాద్ధర్మాయ చ సుఖాయ చ॥

వా॥ తన్మమసమ్మతేనత దేవక్రియతాం॥ శ్లో॥ అశ్వమేధసహస్రాణిసత్యం చతులయాధృతమ్। అశ్వమేధసహస్రాద్ధిసత్యమేవాతిరిచ్యతే ॥ వా॥ అనన్తరంత్వాభిధానదివ్యపురస్సరమారత్నయోర్యాపాలయోః కాఞ్చనాభిధానానిర్విధీయతాంసర్వజ్ఞోవదత్యేవమస్తు-తతోవస్త్రోపహారాదినా సహ స్త్రీ దూరదర్శీపూజితఃప్రహృష్టమనాశ్చక్రవాకంగృహీత్వామయూరస్య రాజ్ఞస్సమీపంగతః తత్రచిత్రవర్ణేనరాజ్ఞాసర్వజ్ఞోగృధ్రవచనాద్బహుమానదానపురస్సరంసంభాషితః-తథావిధంసన్ధింస్వీకృత్యరాజహంససమీపంప్రస్థాపితః - దూరదర్శీబ్రూతేదేవసిద్ధంనస్సమీహితమిదానీం స్వస్థానమేవవింధ్యాచలంప్రతిగమ్యతామ్- అథసర్వేస్వస్థానంప్రాప్యమనోభిలషితఫలంయథాసుఖమనుభవన్తీతివిష్ణుశర్మణోక్తం- అపరంకింకథయామితదుచ్యతాం - రాజపుత్రాఊచుః ఆర్యశ్రీమత్ప్రసాదాత్సకలరాజ్యవ్యవహారాఙ్గంజ్ఞాతంతతస్సుఖినోభూతావయం-విష్ణుశర్మోవాచ-యద్యప్యేవంతథాపిఅపరమపీదమస్తు-

శ్లో॥ సన్ధిస్సర్వమహీభుజాం విజయినామస్తుప్రమోదస్సదా। సన్తస్సన్తునిరాపదస్సుకృతినాంకీర్తిశ్చిరంవర్ధతామ్ ॥ నీతిర్వారవిలాసినీవసతతంవక్షఃస్థలేరాజతామ్।భూమిర్భారవతీతదర్థిసహితాభోగాయవస్త్విష్టతు॥

హితోపదేశస్సమాప్తః-

శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు-

